

van het Genootschap.

Mr. de Vries
Kost 13. Val I. 1888

1899 D. 75

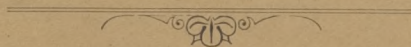
TWEEDE JAARLIJSCH VERSLAG

VAN HET

GESCHIED-, TAAL-, LAND- en VOLKENKUNDIG GENOOTSCHAP,

gevestigd te WILLEMSTAD,

CURAÇAO.

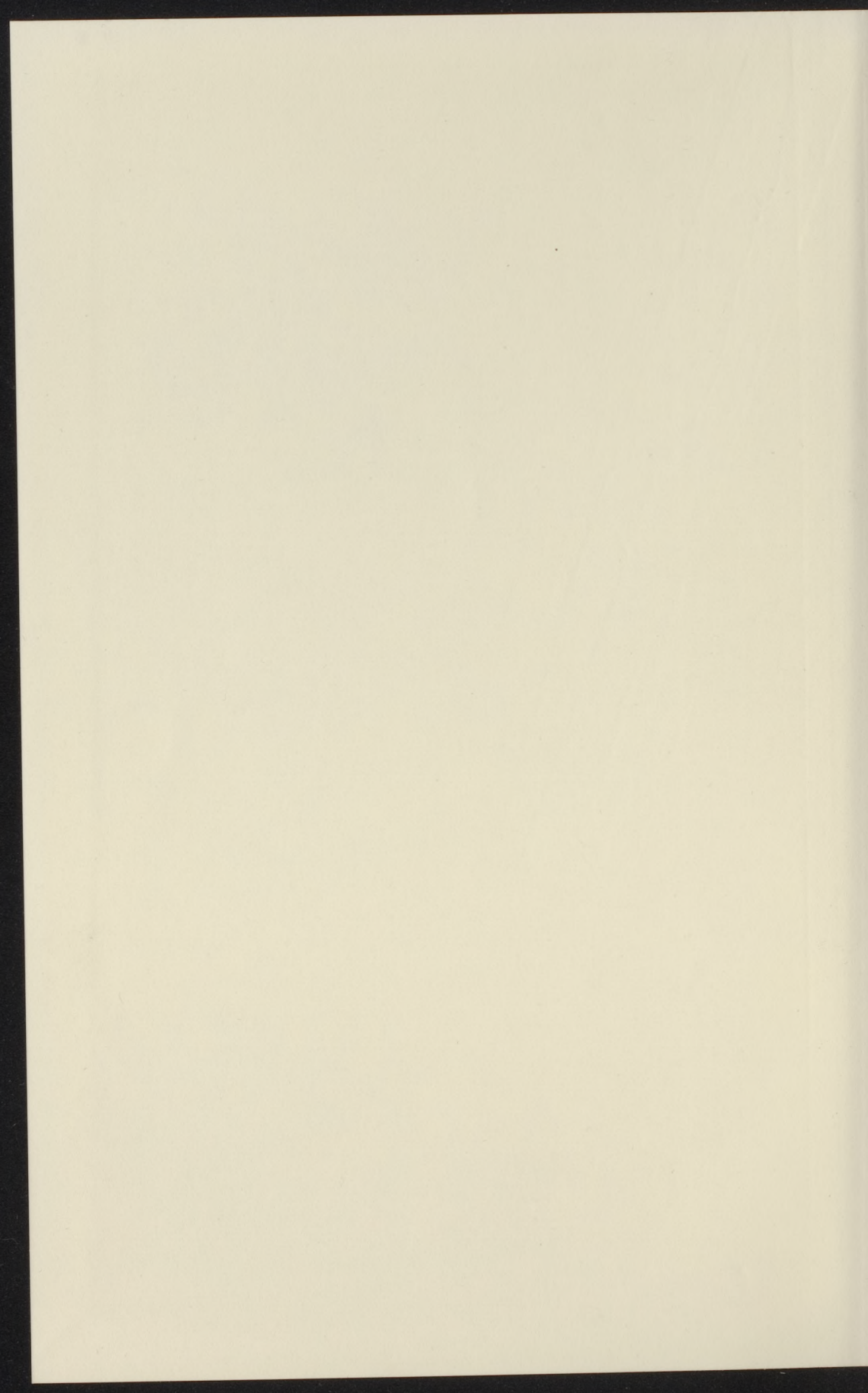

BIBLIOTHEEK KITLV

0354 4846

KISOH

TWEEDE JAARLIJKSCH VERSLAG.

*„Het recht van vertaling in Engelsch en Spaansch
wordt voorbehouden”.*

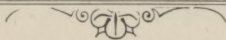
TWEEDE JAARLIJSCH VERSLAG

VAN HET

GESCHIED-, TAAL-, LAND- en VOLKENKUNDIG GENOOTSCHAP,

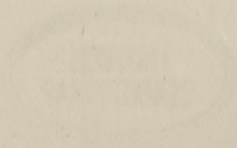
gevestigd te WILLEMSTAD,

CURAÇAO.

Gedrukt en uitgegeven bij J. H. DE BUSSY. — Amsterdam, 1898.

VERSLAG.

Op de gewone Jaarlijksche Vergadering werden voor het dienstjaar 1897—1898 tot Bestuursleden herkozen de Heeren:

Mr. SOL. C. HENRIQUEZ,
G. A. L. FERGUSON,
J. H. GRAVENHORST,
Dr. D. R. CAPRILES,
A. JESURUN,
M. J. SELHORST,
J. H. J. HAMELBERG en
Mr. J. B. GORSIRA,

terwijl in de plaats van wijlen den Heer J. H. SCHOTBORGH en van den Heer E. D. E. VAN DEN BOSSCHE — die zijn wensch had te kennen gegeven voor herkiezing niet in aanmerking te komen, daar zijne werkzaamheden hem beletten op de vastgestelde dagen voor Bestuursvergaderingen daarin te verschijnen — tot Bestuursleden werden gekozen de Heeren TH. J. C. BUYS en C. STATIUS MULLER.

Op de Bestuursvergadering van 30 December 1897 werden uit de Bestuursleden de Heeren HENRIQUEZ, FERGUZON, HAMELBERG en GORSIRA herkozen, respectievelijk als Voorzitter, Onder-Voorzitter, Secretaris en Penningmeester. Op dezelfde vergadering werden tot leden der Commissie van Redactie herkozen de heeren JESURUN en SELHORST, terwijl in de plaats van den Heer GORSIRA — die had verzocht voor herkiezing niet in aanmerking te komen, daar hij zijne betrekking als Penningmeester (die op de ter publiceering in het Verslag ingekomen

stukken van praeadvies moet dienen), niet vereenigbaar achtte met het lidmaatschap dier Commissie — de Heer TH. J. C. Buys werd gekozen.

Daar het in het afgelopen jaar was gebleken, dat de in de eerste alinea van art. 1 van het Huishoudelijk Reglement voor het houden van Bestuursvergaderingen bepaalde dag aan vele leden weinig conveniëerde, werd door het Bestuur besloten die vergaderingen voortaan te houden op den laatsten Woensdag van elk kwartaal, te 7 $\frac{1}{2}$ uur des avonds.

Veertien personen traden als leden tot het Genootschap toe; acht leden namen ontslag (één wegens buitenlandsch verlof), door den dood ontvielen het Genootschap de leden Mr. G. REELING KNAP en D. GÄERSTE en door vertrek verloor het drie zijner leden. Daar er ten vorigen jare 3 leden waren overleden, verminderde het ledental dus met 2.

Het corresponderend lid te St. Eustatius, de Heer A. VALK, bleek met ijver voor het Genootschap te zijn werkzaam geweest, daar het hem op dat kleine, arme eilandje mocht gelukken drie leden voor het Genootschap te winnen.

Op verzoek van het corresponderend lid te Saba werd in diens plaats benoemd de Heer R. L. HASSELL, onderwijzer aldaar.

Aan belangstelling ontbrak het der Vereeniging gedurende het afgelopen jaar niet:

Het Koninklijk Instituut voor de Taal, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië deed, bij zijn schrijven van 18 September 1897, aan het Genootschap de zeer op prijs gestelde mededeeling, dat het — na ontvangst der Statuten van het

Genootschap — had besloten, als bewijs van sympathie, aan hetzelfde aan te bieden een exemplaar, voor zoover beschikbaar van alle door het Instituut uitgegeven werken. Den 10^{den} November d. a. v. werden die werken dan ook ontvangen en in de bibliotheek geplaatst. Ook de sedert dien tijd door het Instituut gepubliceerde werken mocht het Genootschap ontvangen ;

de Koninklijke Academie van Kunsten en Wetenschappen en het Historisch Genootschap te Utrecht plaatsten het Genootschap op de lijst van ruiling van boekwerken ;

Rijks Ethnographisch Museum gaf een bewijs van waardeering door de toezending van een tweetal boekwerken : „Ethnographische Musea in Midden Europa, door Dr. J. D. E. SCHMELTZ” en „Mittelamerikanische Caraïben, door Dr. CARL SAPPER” ;

het Eerelid A. J. VAN KOOLWIJK schonk het Genootschap de door hem geschreven brochures, n.m. : „De Indianen Caraïben, oorspronkelijke bewoners van Curaçao”, „De Indianen Caraïben van het eiland Aruba” en „De Aruba Phosphaat Maatschappij” ;

de Heer C. GORSIRA M.Bz. vereerde het Genootschap met de volgende werken :

Nouveau Voyage aux Isles de l'Amérique, par le R. P. LABAT (THÉODORE LE GRAS, Paris, 1742), 8 deelen ;

Histoire der aventuriers flibustiers, par A. O. OEXMELIN, (TREVoux, 1775), 4 deelen ;

Histoire naturelle des Coquilles, par L. A. G. BOSC (DETERVILLE, Paris, An X), 5 deelen ;

Histoire naturelle des Reptiles, par L. A. G. BOSC (DETERVILLE, Paris, An X), 4 deelen ;

Droit Public, ou Gouvernement des Colonies Françaises, par M. PETIT (DELALAIN, Paris, 1771), 2 deelen ;

Description générale, historique, géographique et physique

la Colonie de Surinam (E. VAN HARREVELT, Amsterdam, 1769), 2 deelen;

Voyages en Guinée et dans les îles Caraïbes, par P. E. ISERT (MARADAN, Paris, 1793) 1 deel;

Da Njoe Testament (Neger-Engelsch), (London British and Foreign Bible Society, 1888), 1 deel;

The Gospel according to St. John, translated into Mende, (London, British and Foreign Bible Society, 1872), 1 deel;

Ihin rere ti Johanu (Evangelie van Johannes in Yoruba), (London, British and Foreign Bible Society, 1872), 1 deel;

van den Heer P. L. GORSIRA mocht het Genootschap ontvangen de brochure „Question internacional entre la Holanda y Venezuela” (Curaçao, 1856), terwijl door den Heer C. GORSIRA P.Cz. nog werden ingezonden:

Voyage dans l'intérieur de l'Afrique, par M. MUNGO PARK (DENTU, Paris, An VIII), 2de deel;

Voyage de Monsieur VAILLANT dans l'intérieur de l'Afrique (LEROY, Paris, 1790), 2 deelen, en

La Mexique en 1823, par Sir JOHN BYERLEY (ALEXIS-EYMERY, Paris, 1824), 2 deelen.

Gaarne maakt het Bestuur van deze gelegenheid gebruik, om voor genoemde blijken van belangstelling zijne warme erkentelijkheid te betuigen. Is het onmogelijk om inrichtingen als het Genootschap in stand te houden zonder waardeering en hulp van bijzondere instellingen en personen, vooral geldt dit voor eene zich pas ontwikkelende vereeniging. Het Bestuur vertrouwt dan ook van allen, die der kolonie een warm hart toedragen en niet onverschillig zijn voor het bestaan, het verleden en de toekomst onzer West-Indische eilanden, die eertijds zooveel hebben bijgedragen tot de ontwikkeling en den bloei van Neerland's handel en daardoor eens een machtige factor

zijn geweest in den tachtigjarigen strijd met Spanje — ook voor het toekomstige bewijzen van waardeering te mogen ontvangen.

Evenals ten vorige jare mocht het Genootschap zich verheugen in de ontvangst van bijdragen, ter publiceering ingezonden door de heeren *Jesurun*, *Gorsira*, *Telting* en *Hamelberg*. De Heer *Telting* bewees het Genootschap bovendien zeer zeker een goeden dienst door het plaatsen van een zeer waardeerend artikel in den *Nederlandschen Spectator* (van 5 Maart 1898).

Op den financiëelen toestand van het Genootschap viel niet te roemen. De contributie's kwamen lang niet geregeld in, waardoor o. a. in het dienstjaar 1896—1897 de inkomsten, die volgens de ledenlijst *f* 637.— hadden moeten bedragen, slechts *f* 495.— beliepen. Er kon dan ook geen gevolg worden gegeven aan het voorstel van den Onder-Voorzitter om op de plantage „Assiento” onderzoekingen in te stellen naar daar ontdekte, oude Caraïbische graven. De bewoner dier plantage, de Heer *H. H. R. Chapman*, verklaarde zich echter op welwillende wijze bereid om alle te hooi en te gras te verrichten, weinig practische onderzoekingen vooreerst te beletten, ten einde het Genootschap in staat te stellen ten deze degelijke onderzoekingen te doen plaats hebben.

Het is zeker zeer te betreuren, dat een onderzoek naar een dergelijk, uit zoovele oogpunten belangrijk, onderwerp niet kon worden bewerkstelligd, doch het Bestuur vertrouwt ten deze toch binnen niet al te langen tijd practische maatregelen te kunnen treffen.

Aan deze teleurstelling op financiëel gebied is het ook te wijten, dat alsnog geen uitvoering kon worden gegeven aan het bestaand plan om een gebouw te huren, teneinde de boek-

werken van het Genootschap, die intusschen niet onbelangrijk zijn vermeerdert, zóó door de geschonken werken als door een ontvangen bestelling, gedaan aan den Heer B. DUFOSSE te Parijs, ter beschikking van de leden te stellen. Door tusschenkomst van den secretaris kan echter voorloopig ieder lid zich inzage van de het Genootschap toebehoorende werken verschaffen.

Aldus opgemaakt in voldoening aan art. 12 van de Statuten en van art. 4 van het Huishoudelijk Reglement, en goedgekeurd in de buitengewone Bestuursvergadering van den 27sten Juli 1898.

Namens het Bestuur:

SOL. C. HENRIQUEZ, *Voorzitter.*

HAMELBERG, *Secretaris.*

STATUTEN

VAN HET

Genootschap voor de Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkunde

DER

NEDERLANDSCHE ANTILLEN.¹⁾

ARTIKEL 1.

De zetel van het Genootschap voor de Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkunde der Nederlandsche Antillen is gevestigd te Willemstad op het eiland Curaçao.

ART. 2.

Het doel van het Genootschap is de Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkunde der Nederlandsche Antillen te bevorderen:

- a. door het verzamelen van hetgeen daarover in druk bestaat en uit archieven of in handschriften te bekomen is;
- b. door het uitgeven van bijdragen en door het uitgeven of ondersteunen van afzonderlijke werken;
- c. door het stellen van vragen ter beantwoording en door het aanmoedigen en beloonen van verdienstelijke werkzaamheden;
- d. door het onderhouden van betrekkingen met andere wetenschappelijke instellingen en personen.

ART. 3.

De kosten worden bestreden uit donatiën en contributiën der leden en uit andere eventueele bijdragen.

¹⁾ Deze statuten, afzonderlijk gedrukt en verkrijgbaar, werden per abuis niet opgenomen in het Eerste Jaarlijksch Verslag.

ART. 4.

Het Genootschap bestaat uit leden-donateurs, gewone en corresponderende leden, door het Bestuur benoemd op voordracht van een lid.

ART. 5.

Er kunnen, op voordracht van het Bestuur, door de Algemeene Vergadering Eereleden worden benoemd. Zonder bijdrage te betalen hebben zij de rechten der gewone leden.

ART. 6.

De leden-donateurs betalen minstens fl. 12.50 's jaars, de gewone leden fl. 0.50 's maands.

Deze bijdragen worden betaald op kwitantie van den Penningmeester.

ART. 7.

De corresponderende leden zijn desverkiezende vrij van contributie. Geen contributie betalende, hebbende zij geen andere rechten dan het bijwonen der Algemeene Vergaderingen met raadgevende stem en het ontvangen van geschriften, van wege het Bestuur uitgegeven, voor zoo ver die aan de leden worden uitgereikt.

ART. 8.

De leiding van het Genootschap is opgedragen aan een Bestuur van tien leden, daartoe in de Algemeene Vergadering gekozen uit de leden-donateurs en gewone leden.

De leden van het Bestuur treden jaarlijks af en zijn terstond herkiesbaar. De stemming geschiedt met ongeteekende briefjes en de benoeming door volstrekke meerderheid van stemmen.

ART. 9.

Het Bestuur kiest jaarlijks uit zijn midden een Voorzitter, Onder-Voorzitter, Secretaris en Penningmeester.

ART. 10.

In of buiten rechter wordt het Bestuur vertegenwoordigd door den Voorzitter of die hem vervangt.

De Voorzitter, Secretaris en Penningmeester sluiten namens het Bestuur de overeenkomsten, naar door het Bestuur goedgekeurde grondslagen.

Het Bestuur is bevoegd in naam van het Genootschap te handelen, het aan derden, en derden aan het genootschap te verbinden.

De zorg voor de eigendommen van het Genootschap en het beheer daarover is aan het Bestuur opgedragen.

Het Bestuur behoeft eene machtiging van de Algemeene Vergadering voor elk der volgende handelingen:

- 1°. het aangaan van geldleeningen;
- 2°. het koopen of verkoopen van onroerend goed;
- 3°. het verpanden of verhypothekeren van eigendommen;
- 4°. het sluiten van overeenkomsten tot uitgave van drukwerken voor meer dan drie jaren.

Het Bestuur is bevoegd een Huishoudelijk Reglement vast te stellen.

ART. 11.

Het Bestuur vergadert ten minste eens in de drie maanden.

Tot het nemen van een besluit wordt de tegenwoordigheid van de helft der leden vereischt.

ART. 12.

Buiten het eiland Curaçao worden de belangen van het Genootschap behartigd door corresponderende leden. Jaarlijks wordt door hen aan het Bestuur verslag van hunne werkzaamheden en rekening en verantwoording gedaan.

ART. 13.

De Bijdragen en de Werken worden bij de uitgave kosteloos aan de leden verstrekt en verder door middel van den boekhandel verkrijgbaar gesteld.

De Algemeene Vergadering is bevoegd, op voorstel des Bestuurs, te bepalen dat een of ander der bovengenoemde werken voor de leden verkrijgbaar zal zijn tegen de helft van den boekhandelprijs.

Ten aanzien van geschriften, met geldelijke ondersteuning van het Genootschap uitgegeven, hebben de leden geen rechten.

ART. 14.

Voor stukken in de Bijdragen en voor afzonderlijke werken kan door het Bestuur aan de schrijvers een honorarium worden toegekend.

De schrijvers van door het Genootschap uitgegeven werken ontvangen afdrukken, waarvan het aantal telkenmale door het Bestuur wordt vastgesteld.

ART. 15.

Algemeene Vergaderingen hebben plaats, zoo dikwijls het Bestuur dit noodig oordeelt.

Op verzoek van tien leden is het Bestuur verplicht een Algemeene Vergadering te beleggen.

Tot het bijwonen dier vergaderingen worden de leden opgeroepen: zij die op het eiland Curaçao woonachtig zijn, minstens acht dagen, en de overigen minstens eene maand te voren.

De leden kunnen zich op die vergaderingen, bij schriftelijke lastgeving, door andere leden doen vertegenwoordigen. Ieder lid mag echter, met inbegrip van zijn eigen stem, slechts drie stemmen uitbrengen.

De Voorzitter van het Bestuur leidt de Algemeene Vergadering.

ART. 16.

Eenmaal 'sjaars, in de maand November, is een Algemeene Vergadering verplichtend. Daarin doet het Bestuur verslag van den staat der werkzaamheden van het Genootschap gedurende het afgelopen jaar en rekening en verantwoording van het beheer der geldmiddelen en bezittingen.

In die vergadering heeft de gewone aftreding en benoeming van leden des Bestuurs plaats.

Het Jaarlijksch Verslag wordt gedrukt in de bijdragen.

ART. 17.

Voorstellen van leden maken, na die van het Bestuur, een onderwerp uit van dadelijke behandeling in de Algemeene Vergadering, voor zoover de tijd het toelaat en het Bestuur daartegen geen bedenking heeft. In het tegenovergestelde geval wordt de behandeling verdaagd, het voorstel bij het Bestuur overwogen en, na zijn praeadvies, in de volgende Algemeene Vergadering behandeld.

ART. 18.

De besluiten der Algemeene Vergadering worden genomen bij meerderheid van stemmen. Bij staken der stemmen heeft de Voorzitter een beslissende stem.

ART. 19.

Tot het houden eener Algemeene Vergadering wordt de tegenwoordigheid van een derde der op het eiland Curaçao wonende leden en leden-donateurs vereischt.

Indien uit gebrek aan het vereischte aantal leden eene Algemeene Vergadering niet gehouden kan worden, wordt deze voor veertien dagen verdaagd. Op zulk een verdaagde Algemeene Vergadering beslist de meerderheid, ongelet het aantal opgekomen leden en leden-donateurs.

ART. 20.

De boek- en andere verzamelingen worden in een door het Bestuur aan te wijzen lokaal bewaard en voor de leden toegankelijk gesteld op dagen en uren door het Bestuur te bepalen.

Het Bestuur stelt een Reglement vast omtrent het beheer en gebruik dier verzamelingen.

ART. 21.

Voor het aanbrengen van veranderingen in deze Statuten wordt op een Algemeene Vergadering de goedkeuring van twee derden der stemmende leden vereischt.

Aldus vastgesteld in de Vergadering van Oprichters, te Curaçao, den 17^{den} Augustus 1896 en goedgekeurd in de Algemeene Vergadering van den 27ⁿ. October 1896.

SOL. C. HENRIQUEZ,

Voorzitter.

J. H. SCHOTBORGH.

M. J. SELHORST.

E. VAN DEN BOSSCHE.

FERGUSON.

A. JESURUN.

J. B. GORSIRA.

D. R. CAPRILES.

J. H. W. GRAVENHORST.

HAMELBERG,

Secretaris.

Goedgekeurd bij Gouvernements-beschikking dd. 20 April
1897 No. 280.

De Gouverneur van Curaçao,
BARGE.

B I J D R A G E N .

Een nieuwe Cultuur voor de Kolonie CURAÇAO.

De meening, dat het mogelijk is om aan den bodem van het droge en dorre Curaçao „eenige den arbeid loonnende producten te ontleenen” ¹⁾, heeft nooit veel ernstige aanhangers gevonden. Een gevolg daarvan is geweest dat, na het bestuur van gouverneur *van Raders*, zelden, indien al ooit ²⁾, eene poging is gedaan tot ontwikkeling van den kolonialen landbouw; Bestuur nog particulieren maakten werk van „dien eenigen onwrikbaren en duurzamen grondslag van den rijkdom der volken”. Vreemd is dat moeilijk te noemen: dorre gronden en zeldzame regens, gepaard aan een der energie doodend klimaat, zijn zeker niet aanmoedigende factoren in pogingen tot bevordering van den landbouw, „dat plechtanker der tropische kolonisatie” ³⁾. Het gevolg daarvan is echter geweest, dat de landbouw hier op zeer lagen trap van ontwikkeling is blijven staan. De moderne gereedschappen en de nieuwere methodes van bemesting en verbouwing zijn ten eenenmale

¹⁾ Aangehaalde woorden, indien niet vermeld, waarin zij voorkomen, zijn van Gouverneur *van Raders*. (Zie mijn opstel in „Vragen van den Dag”, 1896, p. 443 seq.)

²⁾ Het plaatsen in de Curaçaosche Courant van advertentiën, zonder eenige bijzonderheden, waarbij de aandacht der planters gevestigd wordt op de cultuur van den cachuboom, en dergelijke halve maatregelen, kunnen moeilijk onder ernstige pogingen tot bevordering van den kolonialen landbouw worden gerekend.

³⁾ „Cultuurgewassen uit China”, door *J. Helenus Ferguson*. Overgedrukt uit het „Tijdschrift voor Tuinbouw”, Deel III, p. 12. (*J. B. Wolters*, Groningen).

niet in gebruik. Zelfs is het niet te stout te beweren, dat de landbouw in de kolonie *achteruit* is gegaan. Terwijl er in de vorige eeuw nog verscheidene plantages werden gevonden, waar men suikerriet verbouwde; terwijl men in den tijd van gouverneur *van Raders* zijn aandacht schonk aan de verbouwing van verschillende producten, is men thans weer teruggegaan tot de cultivatie van slechts één stapelproduct, n. m. de kleine maïs (Sorghum vulg. & cern.).

De wenschelijkheid om den kolonialen landbouw te bevorderen zal dan ook wel geen betoog behoeven, vooral niet, waar het niet te ontkennen valt dat Curaçao, naarmate de omliggende republieken zich beschaven en ontwikkelen, als handelsplaats meer en meer achteruit moet gaan en ééns in den landbouw een zijner voornaamste bronnen van inkomsten zal dienen te zoeken. Tevens ligt het voor de hand, dat in pogingen tot bevordering van dien landbouw, wel steeds de aandacht voornamelijk zal dienen te worden geschonken aan gewassen, die „op een drogen grond en onder een koperen hemel” kunnen gedijen, die niet van vaste seizoenen voor een oogst afhankelijk zijn en wier cultuur niet veel energie of kennis van landhuishoudkunde vereischt. Gewassen, die aan al die eischen voldoen, zijn natuurlijk zeldzaam, terwijl nog bovendien van sommigen, als b. v. van medicinale gewassen, de consumptie meestal te gering is, om met voordeel op eenigszins groote schaal te worden gecultiveerd, en weer van anderen, als b. v. van kleurstof houdende planten, het voordeel der cultuur te précair is, daar het product gevaar loopt door een of ander door de wetenschap geleverd surrogaat te worden vervangen.

Overtuigd als ik er van was dat, niettegenstaande al deze bezwaren, een zoo verwaarloosd en achterlijk bedrijf als onze koloniale landbouw voor ontwikkeling vatbaar moest zijn, en dat die ontwikkeling er zeer zeker toe moest leiden „om het

der bevolking der kolonie over het algemeen beter te doen gaan", heb ik — sinds het verschijnen van zijn artikel over gouverneur *van Raders* — pogingen in het werk gesteld ter opsporing van gewassen, die op de eilanden dezer kolonie voor cultivatie in aanmerking zouden kunnen komen. Dat daarmede veel kostbare tijd was gemoeid, zal wel niet behoeven gezegd. Men vindt in de kolonie geen verzamelingen van wetenschappelijke werken en evenmin een botanicus of een landhuishoudkundige. Alle inlichtingen dienden dus uit den vreemde te komen en daarvoor was tijd noodig en veel tijd ook, indien men tenminste betrouwbare en eenigszins volledige gegevens wenschte te bekomen, zooals men die, naar ik vertrouw, in het vervolg van dit opstel zal aantreffen omtrent een drietal soorten van touwvezel produceerende gewassen, variëteiten waarvan hier en op de overige eilanden der kolonie in het wild voorkomen en op dorren en steenachtigen grond tieren.

Op de meest welwillende wijze werden mij deze gegevens door verschillende personen en instellingen verstrekt en ik kan deze gelegenheid niet laten voorbijgaan, zonder aan allen, die mij behulpzaam zijn geweest, mijne warme erkentelijkheid te betuigen, met namen aan de Heeren *J. H. Hart*, *Chas. Richards Dodge*, *Dr. D. Morris*, *C. Rademaker* en aan de firma *Leon V. Leyba* te Hamburg ¹⁾.

Onder de voor de touwfabrikage ter markt gebracht wordende vezel, moet ongetwijfeld de eerste plaats ingeruimd worden aan

¹⁾ *J. H. Hart*, F. L. S., Superintendent of the Botanical Department, Trinidad.

Chas. Richards Dodge, Special Agent, in charge of libre investigations, U. S. Department of Agriculture, Washington.

Dr. D. Morris, C. M. G., M. A., F. L. S., Assistant Director of the Royal Gardens, Kew (England).

C. Rademaker, Vertegenwoordiger in West-Indië van den Koninklijken West-Indischen Maildienst te Trinidad.

de wel bekende hennep. Het zijn voornamelijk Rusland en Italië, die dit artikel produceeren, doch de toevoer er van op de markten heeft al sinds jaren niet meer aan de navraag kunnen voldoen. Het was dan ook eene uitkomst te achten, toen men van de Philippijnsche eilanden de vezel aan de markt bracht van de wilde banaan (*Musa textilis*), bekend geworden onder den naam van „manillahennep (naar de stad Manilla op het eiland Luzon). Doch ook hennep en manilla samen konden blijkbaar niet aan de navraag voor goede touwvezel voldoen, daar de prijzen buitengemeen hoog bleven. Geen wonder dus dat er werd gezocht naar planten, wier vezel met die van de hennep en de wilde banaan zou kunnen wedijveren.

Verscheidene van zulke planten worden van tijd tot tijd gevonden. Eenigen daarvan zijn later voor de touw-industrie ongeschikt gebleken; anderen daarentegen zijn in aanzien gestegen en onder deze laatsten moet zeker de eerste plaats worden toegekend aan de verschillende variëteiten van de plantengeslachten „Agave” en „Furcraea”, in West-Indië, Zuid- en Centraal-Amerika meestal aangeduid onder den algemeenen naam van „Pita”.

De agave wordt voornamelijk in Yucatan, de Bahama eilanden en Florida om hare vezelstof verbouwd, terwijl het Engelsche eiland Mauritius het grootste gedeelte der aan de markt gebracht wordende Mauritius-hennep, de vezel van de *Furcraea gigantea* en *F. cubensis* levert. De door Yucatan geproduceerde vezel wordt hoofdzakelijk van drie soorten van agave verkregen, n.m. van de *A. elongata*, de *A. longifolia* en de *A. ixtli*. Op de markten is zij bekend onder den naam van „henequen” (de inlandsche benaming) of Mexicaansche hennep.

In Florida geeft men de voorkeur aan de *A. rigida*, variëteit *sisalana*, en wel aan de soort, wier bladeren langs de randen van doorns zijn voorzien, terwijl men op de Bahama

eilanden bijna uitsluitend dezelfde soort met gladde randen verbouwt (Kew. Bulletin 1887, No. 3; 1892, No. 62 en 71; 1894, No. 90 en 96; Chas. Richards Dodge's Reports, No. 3 en 5; Dr. Morris' Report to the Society of Arts.). Eene vergelijking tusschen deze soorten, ten opzichte van het grootste productievermogen, de beste kwaliteit van vezel, de hoogste prijzen daarvoor besteed en de gemakkelijkste bewerking, doet ongetwijfeld de schaal overslaan ten gunste van de *A. rigida*, var. *sisalana*, en wel aan de soort, wier bladeren als regel langs de randen glad zijn en slechts nu en dan daar een enkelen doorn vertoonen. Veel moet ten deze echter afhangen van de kosten van een eersten aanleg en de faciliteiten, die zich daarbij lokaal voordoen. Doch waar, als op de eilanden dezer kolonie, geen der soorten van agave, die om haar vezel verbouwd worden, in het wild voorkomt, moet zeer zeker de voorrang geschonken worden aan de Bahama soort. Ofschoon nu wel de verbouwing en verdere bewerking van alle agaves bijna geheel hetzelfde zijn, is het toch voornamelijk deze laatste soort, die ik in de volgende bladzijden zal bespreken.

De op dit eiland in het wild voorkomende soorten van pita bepalen zich tot: 1)

1°. *Agave polyacantha* (*Haw.*).

Deze soort komt hier en op de overige eilanden der kolonie het menigvuldigst voor. Hare bladeren, dikker en zwaarder dan die van eenige andere hier voorkomende soort van agave, zijn donkergroen van kleur, langs de randen dicht bezet met kleine, bruine doorntjes, en eindigen in een scherpen, zwart-bruinen stekel. Het sap der bladeren veroorzaakt op de huid hevige jeuking.

1) De determineering ben ik verschuldigd aan den heer *J. H. Hart*.

2°. *Agave lurida* (*Ait.*).

Deze is minder algemeen. Zij is gemakkelijk herkenbaar aan de vuile, blauwachtige kleur harer bladeren, die langs de randen groote doorns dragen en niet in een stekel eindigen, liggende deze laatste steeds op het blad omgebogen. Ook groeit deze agave, in tegenstelling met de eerste, op een stam van 1 à 3 voet hoog, naar gelang den ouderdom der plant.

3°. *Agave* ?

Deze soort, die men zegt hier ingevoerd te zijn, durfde de heer *Hart*, ofschoon ik hem er bloemen en bladeren van stuurde, niet verder qualificeeren dan als een agave en niet de *A.rigida*, var.*sisalana*. Zij is niet zoo algemeen als de eerste, doch komt menigvuldiger voor dan de tweede. Hare bladeren, door het volk gebruikt ter bereiding van „koeki-indian”, zijn bijna de helft korter dan die van de *A.polyacantha* of van de *A.lurida*. Zij zijn lichtgroen van kleur met meestal een donsachtigen, witten weerschijn en langs de randen zijn zij bezet met bruinachtige dorens, die in grootte het midden houden tusschen die der twee vorige soorten. Elk blad eindigt in een scherpen stekel. De plant groeit niet op een stam.

4°. *Furcraea cubensis* (*Haw.*).

Van deze soort komen twee variëteiten op het eiland voor, nm. de soort, wier bladeren langs de randen regelmatig met dorens zijn bezet, en de variëteit, wier bladeren als regel glad langs de randen zijn, doch soms daar een enkelen stekel vertoonen.

Ofschoon deze plant oogenschijnlijk geheel als een agave groeit, behoort zij tot het geslacht aloë. De bladeren, lichtgroen van kleur, groeien op een stam van ongeveer 2 voet hoogte; die van de gladde variëteit eindigen niet in een

scherpen, harden stekel, doch die van de doornige soort wel. De aloë-achtige lucht, die het sap der bladeren bij het persen afgeeft, doet de plant gemakkelijk herkenbaar zijn.

Beide variëteiten kunnen misschien nauwelijks gezegd worden in het wild hier voor te komen. Volgens aan mij verstrekte inlichtingen werden zij door Gouverneur *van Raders* hier ingevoerd en het eerst aangeplant door den heer *G. Sprock Sr.* op diens plantage „Kaas Koraal”, omstreeks 1836. Van daar zijn zij overgebracht naar verscheidene plantages in de Oost-divisie en ook naar enkele plantages in de West-divisie.

Van de vier voornoemde soorten is het alleen de laatste, die om de door haar bladeren geleverde vezel wordt verbouwd. Die vezel is bijna even goed als die van de agaves en wordt ook met deze laatste vermengd als sisalvezel aan de markt gebracht. (Brief van den heer *Hart*, dd. 15 Maart ll.). Zooals reeds opgemerkt is, is het voornamelijk het eiland Mauritius, waar deze plant gecultiveerd wordt. Mauritius hennep doet echter steeds *f* 25 à *f* 50 per ton minder dan echte, onvervalschte sisal, doch deze mindere prijs belet niet, dat de plant hier met voordeel zou kunnen worden verbouwd, mits er voor een aanleg een voldoende aantal jonge planten kosteloos of met zeer geringe kosten te verkrijgen ware, daar het aanschaffen van jonge planten een zeer belangrijk deel der kosten van een aanleg vormt, waarmede bij het berekenen van de winst rekening dient te worden gehouden.

Op de plantage „Van Engelen”, eigendom van den heer *S. C. Henriquez* alhier, bestaat een aanplant van *furcraea* van ± 4 hectaren. Bij het aanleggen van dezen aanplant verkeerde genoemde heer in de meening, dat de plant de *A. rigida*, var. *sisalana*, was. Wetende hoe voorzichtig een leek dient te zijn

in het determineeren van agaves, en hoevele planters zich ten deze tot hun nadeel hebben vergist, zond ik een jonge plant en een volwassen blad der soort, die evengenoemde heer verbouwt, aan den heer *Hart*, die beiden zonder aarzeling tehuis bracht in het geslacht *Furcraea*. (Brief van den heer *Hart*, dd. 14 April 11.).

Het is echter zeker te betreuren, dat verschillende omstandigheden hebben samengewerkt om den heer *Henriquez* te beletten uitvoering te geven aan zijn oorspronkelijk plan om reeds jaren geleden hier een agave-aanleg te vestigen. Mits die toen goed geregeld en op voldoende groote schaal aangelegd ware geworden, zou hij er nu de vruchten van hebben geplukt; de Curaçaosche hennep — al was het dan ook niet de sisal — zou zich een naam op de markt veroverd hebben en men zou de pogingen van genoemden heer op dit gebied niet meer als belachelijk willen voorstellen, zooals thans, helaas, nog door enkele — als regel energielooze — planters geschiedt.

Een aanleg van 4 hectaren is echter *veel* te klein om een proefneming met de *furcraea*-cultuur te kunnen worden genoemd. Hoogstens zou men dien een kweekerij voor jonge planten kunnen noemen. Eerst na 10 jaren verwacht de heer *Henriquez* jonge planten van dezen aanleg, die deze dan ook in genoegzame hoeveelheid voor eenige cultures zal leveren. Voor zover mij bekend is er verder geen ander planter op de eilanden dezer kolonie, die de *furcraea* of eenige andere soort van pita aangeplant heeft, anders dan om hier en daar als omheining dienst te doen, en ik betwijfel dan ook of er op dit eiland kosteloos of met geringe kosten een voldoende aantal jonge planten te verkrijgen zal zijn om een wezenlijken aanleg (b. v. van 100 H. A.) daarmee te beplanten.

In de beoordeeling over de mogelijkheid om de sisal-cultuur

in deze kolonie te vestigen, speelt natuurlijk het klimaat en de soort van grond, vereischt om de plant tot ontwikkeling te brengen, de voornaamste rol. Het zij mij dan ook vergund, mij hieromtrent zoo nauwkeurig mogelijk uit te drukken. Alle schijn van vooringenomenheid of partijdigheid dient ten deze vermeden, waarom ik het noodig heb geacht mijn gegevens te putten uit zulke officiële rapporten en uit zulke tijdschriften, als men moeielijk van eenzijdigheid of vooroordeel kan beschuldigen. Langdradig als de hier volgende aanhalingen mogen zijn, moeten zij toch voor den vaak sceptischen Curaçaoschen planter van overwegend belang zijn.

In het „Kew Bulletin” ¹⁾, uitgegeven door de Directie van de wereldberoemde Koninklijke Plantentuinen te Kew, vindt men het volgende vermeld: „In het beoordeelen van de waarde „van de vezelstof der agave rigida en aanverwante soorten, „dient men twee zaken niet uit het oog te verliezen, n.m.: de „in alle landen steeds toenemende navraag naar deze vezelstof „en het karakteristieke der planten om droogte te kunnen „weerstand.” (Verslag over vezelstofhoudende planten door den directeur van het Botanisch Station te Jamaica, 1884. K. B. 1887, N°. 3.)

Een der Verslagen van het Ministerie van Landbouw der Vereenigde Staten van Noord-Amerika gewaagt van:

„De onoverwinnelijke levenskracht van deze plant, die „gemakkelijk de uitwerkselen overleeft, eigen aan een rivierlooze, „steenachtige woestijn.” (K. B. 1887, N°. 3.)

In zijn rapport aan den Gouverneur der Bahama-eilanden, over de vezelindustrie van Yucatan, zegt de heer *E. Jerome Stuart*:

„De henequen en de Bahama hennep zijn het krachtigst

¹⁾ In het vervolg aangeduid door de letters K. B.

„van alle agaves. Ik heb Bahama hennepplanten gekend die, „na drie maanden lang op den grond aan de zonnestrallen te „zijn blootgesteld geweest, zeer krachtig opgroeiden, nadat zij „werden geplant.” (K. B. 1892, N°. 71.)

De Heer *A. Pierce*, Engelsch vice-consul te Merida (Yucatan), zegt in zijn Jaarlijksch Rapport, 1892, over de cultuur van deze plant:

„Steenachtige grond is het geschikst voor deze plant,” en verder vermeldt hij, dat de uitbreiding van de cultuur in Yucatan wordt belemmerd door gebrek aan voldoende werkrachten, waarin slechts moeielijk zal kunnen worden voorzien „wegens de groote hitte van het klimaat.” (K. B. 1893, N°. 80.)

Dr. *Morris*, die op last zijner regeering een persoonlijk onderzoek instelde naar de sisal-cultuur in Yucatan en Florida en die later een vacantietijd van zes maanden op de Bahama-eilanden doorbracht, behandelt de cultuur der agave in het Kew Bulletin van Maart 1887, en zegt daaromtrent, „dat het land, in Yucatan „voor de cultuur gebezigd, van een zand- en steenachtig en „op sommige plaatsen van een rotsachtig karakter is” en verder „dat de planten het best groeien en de grootste hoeveelheid „vezelstof opleveren in betrekkelijk dorre ¹⁾ districten, enkele „voeten boven de oppervlakte der zee”

Thomas J. Mac Lain, Amerikaansch consul te Nassau (de hoofdplaats der Bahama's) zegt in zijn „Rapport over de Sisal-industrie op de Bahama-eilanden”:

„De plant groeit het best in drogen, zandachtigen grond, „voor niets anders geschikt De grond en het klimaat „samen, geschikt tot het produceeren van een vezel van de „beste soort, doen deze kolonie veel voor hebben boven andere

¹⁾ Dr. *Morris* gebruikt het woord „arid”, dat door „dor” niet voldoende wordt weergegeven. „Arid” toch beteekent „door hitte verschroeid, geheel zonder water.”

„West-Indische eilanden, waar de plant welig genoeg tiert, „doch niet de vereischte hoeveelheid vezelstof oplevert. Hoe „armer en onvruchtbaarder de grond, hoe beter het resultaat, „en hier groeit de plant, waar elke andere vegetatie onmogelijk „schijnt.” (K. B. 1890, N°. 43.)

In het werk van *Paul Vibert*, „La République d’Haiti”, wordt van de Bahama’s vermeld :

„Het zijn slechts rots- en steenachtige eilandjes.” (pag. 52.)

Het „Colonial Yearbook 1890”, zegt van den grond der Bahama-eilanden: „hij is samengesteld uit niets anders dan „hoopen kalksteen en schelpen, met een dunne laag humus „daarover,” en van de sisal komt in dat boek voor: „de sisal „heeft vreemde eigenschappen: zij tiert op den droogsten grond „en haar groei is zeker.”

De Heer *Preston*, die door het Gouvernement der Bahama-eilanden met een speciaal, persoonlijk onderzoek naar de sisal-cultuur in Florida werd belast, zegt in zijn rapport, sprekende over den grond, waarop de sisal dáár wordt verbouwd :

„Inderdaad, een dunne laag aarde, uitgeput en niets meer „voortbrengend, is voor haar geschikt. Zij is een luchtplant „en behoeft den grond slechts om haar op te houden.” (Dodge’s Report, N°. 3.)

In de laatste jaren is er echter strijd ontstaan over de vraag of de agave in rijken grond, mits behoorlijk gedraineerd, ook niet groeit, ja zelfs beter dan in onvruchtbaren grond en men wil, dat op de hellende terreinen van goede aarde in Florida de plant eerder tot ontwikkeling komt en meer vezelstof oplevert — over de qualiteit dier vezel vond ik niets vermeld — dan op arme gronden.

Voor deze laatste bewering is zeker veel te zeggen en het is begrijpelijk, dat de plant meer voedsel kan halen uit

een dikke laag aarde, mits geen vochtigen klei- of leemgrond, dan uit weinig aarde, doch daar staat tegenover, dat de vezel van weelderig opschietende planten niet zoo goed kan zijn als die van langzamer groeiende planten. Zeer zeker is het echter verkeerd te meenen dat de sisal op *elken* grond kan gedijen. Tegen die verkeerde opvatting waarschuwt de Heer *James M. Rae* in zijn rapport over de sisal-cultuur aan den Gouverneur der Bahama's.

„Ik heb het openlijk hooren beweren en ook gelezen”, zegt hij, „dat de sisal overal kan groeien en tieren, hoe onvruchtbaar „en verarmd ook de grond. Mijn eigen waarnemingen echter „bevestigen deze bewering niet. Ik wil hiermee niet zeggen, „dat wezenlijk goede, rijke grond noodig is voor het welslagen „van hare verbouwing, doch ik wensch den indruk weg te „nemen, indien die bestaat, dat de plant gedijt in droog zand „of op steenachtigen grond, ontbloot van *alle*¹⁾ aarde! Grond, „uitgeput door de verbouwing van groenten, en ananasvelden „schijnen zeer geschikt voor hare cultuur, terwijl de plant „weelderig tiert op gebroken, rotsachtige oppervlakten, met „talrijke gaten en scheuren, waarin men de gewone zwarte of „roode aarde vindt. Nergens heb ik haar beter zien gedijen „dan op zulk land”. (Dodge's Report, No. 3 en K. B. 1892, No. 62).

In denzelfden geest laat zich Dr. *Morris* uit in zijn „Verslag „over de sisal-cultuur op de Bahama eilanden”, opgemaakt ten verzoeke van de „Society of Arts” (Londen), waarin hij zegt:

„De sisalplant (*Agave rigida*, var. *sisalana*) heeft geen „rijken grond noodig. De vezeldistricten in Yucatan hebben „meerendeels een rotsachtige, oneffen oppervlakte, samengesteld „uit een laag aarde van ongeveer acht duim (Eng.) dik op een „laag zachten kalksteen. Zij zien er over het geheel droog en „dor (arid) uit. De regenval is er gering en vindt gewoonlijk

¹⁾ Ik cursiveer.

„plaats binnen twee of drie maanden. De rest van het jaar „valt er geen of weinig regen en de hitte is er zeer groot „(intense). De sisalplant kan deze hitte doorstaan, mits er „eenige ¹⁾ aarde is; maar van den anderen kant is het van „belang er op te wijzen, dat de indruk — ongelukkigerwijs „algemeen geworden op de Bahama eilanden — als zou de sisal „in den armsten of feitelijk in *geen grond hoegenaamd* ¹⁾ kunnen „gedijen, misleidend is . . . Zoogenaamd „gemengd land” en met „kreupelhout begroeid terrein van een golvend voorkomen schij- „nen voor het doel zeer goed te zijn . . . Steenachtige grond „behoeft geenszins vermeden, als het maar „losse, gebroken „steen” is, en niet *één* ¹⁾ ondoordringbaar plaveisel. In den „eerstgenoemde bevinden zich talrijke scheuren en kleine, met „zand gevulde gaten, waarin de wortels voldoende voedsel vinden”.

Zulke terreinen nu komen op Curaçao, Aruba en Bonaire menigvuldig voor en hellende terreinen, met een dikkere en betere laag aarde, maken voor het meerendeel den bodem van St.-Martin, St.-Eustatius en Saba uit. Genoegzaam blijkt dan ook uit het vorenstaande, geloof ik, dat de bodem onzer West-Indische eilanden, evenals die van Yucatan en de Bahama eilanden, *bij uitstek* geschikt is voor de cultuur van de sisal. Trouwens men kan zich hiervan dagelijks overtuigen: species van agave groeien hier en op de overige eilanden der kolonie weelderig en vaak zoo goed als op de naakte rots, terwijl toch nooit iemand er aan zal hebben gedacht die planten van water te voorzien, al was het ook nòg zoo droog, en van droogte kan Curaçao zeker meespreken.

De echte *A. rigida*, var. *sisalana*, kortweg meestal sisal genoemd, (naar het kleine havenplaatsje van dien naam in

¹⁾ Ik cursiveer.

Yucatan, vanwaar de vezel vroeger veel werd uitgevoerd,) wordt aldus beschreven:

„Stam kort; bladeren lichtgroen, maar niet zeegroen, 4 à 6 voet (Eng.) lang, en 4 à 6 duim breed, over het geheel glad langs de randen, doch hier en daar een paar ongelijke, soms zeer dikke en scherpe dorens dragend; de middennerf van het blad eindigend in een dikken, vaak gedraaiden en purperachtig-zwartten stekel; bloemstengel 20 à 25 voet hoog; bloemdragende aar 8 voet lang en half zoo breed; bloem licht geelachtig groen, $2\frac{1}{4}$ à $2\frac{1}{2}$ duim lang; stamper 16, meeldraden 6 à 7 en bloembladeren 9 à 10 duim lang.” Een zeer kenmerkende eigenschap van de *A. rigida* is daarenboven, dat hare bladeren rechtop groeien; wel verwijderen zich de buitenste bladeren, naarmate de plant ouder wordt, hoe langer zoo meer van den verticalen stand, doch zij buigen nimmer in het midden door, zooals die van vele andere agaves. (Vandaar de naam: *rigidus* = stijf). (K. B. 1887, No. 3).

Er is een andere agave, die met de juist beschrevene veel overeenkomst heeft, doch wier vezel geenszins zoo goed is. Dit is de *A. mexicana* en wordt, daar zij meermalen voor de echte sisal is verbouwd geworden, ook wel „valsche sisal” genoemd. Niet genoeg kan hier gewaarschuwd worden tegen het vervallen in eenzelfde misstap, als op de Bahama eilanden door enkele planters werd gedaan, die, als in het honderd, schoeners naar Florida stuurden, welke zich daar van allerlei soorten van agaves voorzagen, waaronder de echte sisal zich vaak niet bevond, waardoor sommige cultures slechts tot mislukking en teleurstelling leidden. (K. B. 1893, No. 80). (Van welke mislukking men later Gouverneur *Shea* een verwijt heeft willen maken!)

Voor de Curaçaosche planters zal het m.i. zeer aan te bevelen zijn om zich van jonge planten te voorzien door tusschen-

komst van het Botanisch Station te Trinidad, waar zij tegen *f* 37.50 per mille te verkrijgen zijn. Een kundig en welwillend botanicus, de heer *J. H. Hart*, Lid van het Linnaeus Genootschap, staat aan het hoofd dier inrichting, waarom men geen gevaar loopt planten van een verkeerde soort te verkrijgen, terwijl de geregelde veertiendaagsche vaart der stoomschepen van den Koninklijken West-Indischen Maildienst een zeer geschikte gelegenheid aanbiedt ter overbrenging van de planten. Mits goed gepakt, behoeft men voor het sterven van de plantjes op reis niet te vreezen. De heer *Dodge* haalt omtrent hunne levenskracht het volgende voorbeeld aan :

„In Maart 1890 werd een stuk van een bloemstengel met „een aantal zich daarop pas gevormd hebbende plantjes, van Key „West verzonden (naar Washington). Na onderzoek werd de kist, „die hen inhiel, op zijde gezet en er werd niet meer naar „omgekeken tot in Juni. De planten werden levend en in goeden „staat bevonden. Tegen den eersten November werd de kist „wederom onderzocht ; de planten waren blijkbaar een weinig „gegroeid en acht er van werden in den wintertuin (te Was- „hington) gebracht en in potten geplant. Zij frischten terstond „op, groeien nu (1891) goed en zullen goede planten worden”. (Dodge's Report, No. 3.)

Op de Bahama eilanden bestaat er, vermeen ik, een hoog uitvoerrecht op jonge plantjes en eens was de uitvoer er van verboden. In Florida en Yucatan zijn ook plantjes te bekomen, doch eerstens zijn zij daar duurder, wijl er navraag voor is, (terwijl men zich op het zeer vruchtbare Trinidad liever met meer winstgevende ondernemingen dan de sisal-cultuur inlaat) en tweedens zijn de scheepsgelegenheden naar die plaatsen minder gunstig. Ook nog zijn er waarschijnlijk wel plantjes te bekomen op de botanische stations der Engelsche Bovenwindsche eilanden ; in de jaren 1880 tot 1885 zijn tenminste daar sisalplanten aangeplant.

De wijze van verbouwing van de sisal is zeer eenvoudig. Het planten geschiedt in den regentijd. Vóórdat men hiertoe overgaat worden de wortels der jonge planten kort afgesneden en de onderste bladeren verwijderd. Op vooraf van boomen, struiken en heesters schoongemaakte akkers worden de planten, als zij 40 à 50 centimeter hoog zijn, op regelde afstanden in ondiepe gaten, in rijen geplant en door een paar steenen of aardkluiten ondersteund om hen recht te houden, daar, indien de planten schuin groeien, zij elkaar bij hunne verdere ontwikkeling hinderen. Ook dient men zorg te dragen om op regelde afstanden paden te laten voor het latere vervoer van de bladeren naar de braak-machine (K. B. 1887, No. 3 en Dodge's Report No. 3). Op sommige plantages zijn, schijnbaar met goede resultaten, proeven genomen om de jonge plantjes eerst te poten, nadat zij in hoopen gedurende een paar maanden in de zon gelegen hadden en de verdroogde wortels en bladeren verwijderd waren. Ofschoon de planten door die wijze van behandeling oogenschijnlijk veel lijden en er gedurende de twee eerste jaren armzalig uitzien, ontwikkelen zij toch in het derde jaar zulk een groeikracht, dat zij op andere wijze behandelde planten voorbij streven, hetgeen blijkt uit de grootere productie aan bladeren, die tevens sterker en grooter zijn dan gewoonlijk (K. B. 1893, No. 80).

Jonge planten, n.m. die, welke als loten aan den voet der oudere planten te voorschijn komen, worden eveneens vóór het planten voor 8 à 14 dagen in hoopen aan weêr en wind blootgesteld, en nu en dan begoten, doch niet meer dan noodig is om den grond onder die hoopen niet te veel te doen uitdrogen. (K. B. 1893, No. 80.) Bij het wegnemen van deze loten is het zaak, n.m. indien zij noodig zijn voor de uitbreiding van de cultuur, hen niet van de moederplant af te *scheuren* of af te *breken*, maar den geheelen witten wortel, aan het einde waarvan de loot groeit, vlak bij den moederwortel af te *snijden*.

Deze witte wortel heeft geledingen als een stuk suikerriet, en elk dier geledingen levert een nieuwe loot, waarom men dien wortel in stukken snijdt om in kweekbedden daarvan nieuwe planten te bekomen (K. B. 1892, No. 62.)

Pas van den bloemstengel gevallen planten worden in kweekbedden gepoot op afstanden van 25 à 30 cM., in 8 à 10 cM. van elkaar verwijderde rijen, tot zij groot genoeg zijn om in de velden te worden overgeplant, d. w. z. tot zij ongeveer 40 à 50 cM. hoog zijn. Zoolang de planten in de kweekbedden staan, worden zij nu en dan begoten, doch niet te veel, daar niets hen gauwer doodt dan een vochtige ondergrond. Zachte, gruisachtige aarde is het geschiktst voor deze kweekbedden. (K. B. 1893, No. 80 en Dodge's Reports).

Er schijnt nog al verschil van meening te bestaan omtrent den afstand, waarop op een aanleg de planten dienen te worden gepoot. De heer *Rea* zegt daaromtrent:

„Sommigen plaatsen de planten niet verder van elkaar „dan 6 voet in elke richting, anderen 7 bij 7, 7 bij 8, 7 bij 9, „8 bij 9 en 9 bij 9 voet. De *Monroe Co.* te Abaca (Bahama „eilanden) plant in rijen 8 voet van elkaar, met een tusschen- „ruimte van 7 voet tusschen elke twee planten in de rij en „een ruimte van 12 voet om de 4 rijen. De *Bahama Hemp Co.*, „die onder toezicht staat van den kundigen heer *Abbott*, plant „8 bij 8 voet tusschen de rijen en de planten in de rij, met „een tusschenruimte van 12 voet om de 5 rijen. De meeste „planters echter hebben het raadzaam gevonden om, wegens „den steenachtigen aard van den grond, zich bij het planten „niet aan een te strikte regelmaat te houden en, ofschoon die „zoo veel mogelijk in acht nemend, de planten liefst op de „gunstigste plaatsen te pooten'', n. m. daar, waar er zich een gat of een scheur in de rotsoppervlakte voordoet (Dodge's Reports).

In Merida maakt men de rijen 9½ voet van elkaar en

plant daarin op afstanden van $6\frac{1}{2}$ voet. Op oude velden in de Bahama's bespeurt men dat de rijen 9 voet en de planten daarin 4 voet van elkaar waren geplaatst (Dodge's Reports). „De ondervinding heeft geleerd”, zegt de heer *Dodge*, „dat, „wanneer de planten te dicht op elkaar worden gezet, de „bladeren bij sterken wind tegen elkander slaan en elkander „beschadigen, waarom een afstand van 11 bij 6 of van 12 bij 6 „voet dicht genoeg wordt geacht (± 1500 per hectare)”.

In het begin werden op de Bahama eilanden en in Yucatan 1000 à 1500 planten per hectare geplant, hetgeen een afstand van 3 à 4 meter tusschen de planten oplevert, rekening houdende met de noodzakelijke wegen. De winsten aan de cultures verbonden, deden dit getal echter stijgen tot 2000 planten per H. A. en in sommige gevallen zelfs tot 2500 (K. B. 1894, No. 96).

Met het oog op het snijden van de bladeren dient er bovendien rekening gehouden met de soort van agave, welke wordt verbouwd. Planten met gladde bladeren kunnen dichter op elkaar staan dan die, wier bladeren langs de randen van scherpe dorens zijn voorzien, daar de arbeiders bij het snijden van de laatsten meer ruimte dienen te hebben dan op een aanplant van doornlooze planten, of zich anders te veel zouden ontzien en het werk vertragen. Wegens den hier bijna voortdurend heerschenden Noord-Oosten wind zal het voor dit eiland bovendien aan te bevelen zijn om, indien tusschen de planten een kleinere afstand bewaard wordt dan tusschen de rijen, deze laatsten te doen loopen in de richting van Noord-West naar Zuid-Oost.

De verdere cultuur bestaat eenvoudig in het schoonhouden van den grond en in het verwijderen van de jonge loten, die zich sporadisch aan den voet der oudere planten vertoonen, en van de jonge planten van een gebloed hebbende moederplant.

Men moet hierin met zorg te werk gaan, daar te hoog opschietende loten of te groote jonge planten de bladeren van de omstaande planten kneuzen en steken, waardoor deze later gevlekte vezel leveren, die bij het sorteeren veel last bezorgt en veel tijd doet verloren gaan (K.B. 1887, No. 3 & 1893, No. 80).

Ter uitbreiding van de cultuur zijn deze loten zeer geschikt en zelfs stond *Dr. Morris* in 1896 de meening voor, dat zij krachtiger planten opleveren dan die van den bloemstengel (*MORRIS' Report*).

Op de Bahama eilanden wordt op sommige plantages het schoonhouden van de akkers overgelaten aan de schapen, die met graagte het onkruid en de jonge scheuten van boomen en heesters vreten, na de eerste schoonmaak van den grond gedurig opschietend, terwijl zij de jonge sisalplanten geen schade doen (*Dodge's Report*, No 3).

Ofschoon de sisal een echte lucht- en lichtplant is en, eenmaal groeiend, door schaduw in haar groei belemmerd wordt, schijnt echter een weinig schaduw, als de planten pas op de velden zijn overgebracht, goed voor hen te zijn. Op de Bahama's en in Florida plant men dan ook soms gewone maïsboonen en andere groenten tusschen de rijen, hetgeen natuurlijk een additioneel voordeel aanbrenkt. Planten als zoete aardappelen, die bij hun groei de jonge planten geheel zouden bedekken, dienen vermeden en in geen geval moet dat planten tusschen de rijen overdreven worden (*Dodge's Report*, No. 3).

De kosten van het planten van een eersten aanleg worden berekend op f 6.66 per hectare (K.B. 1887, No. 3). Bij dit werk zijn de arbeiders voorzien van een dunne lijn, (waarin op de afstanden, die men tusschen de planten wil bewaren, knopen zijn gelegd), en van een lat van de afmeting, waarop de rijen van elkaar dienen te staan. In den regel wordt een jongen of meisje gebruikt om bij elken knoop een plantje te leggen.

Stuit men bij het planten op een soliede rots, dan plant men een weinig verder op *in* de rij en liefst niet *ter zijde* daarvan (Dodge's Report, No. 5).

De tijd, die de plant noodig heeft om rijpe bladeren te leveren, hangt af van hare levenskracht en van de min of meer gunstige omstandigheden van klimaat en bodem. Volgens *Dr. Morris* en den heer *Dodge* kan drie jaar na het planten met het oogsten van de bladeren een aanvang worden gemaakt (K.B. 1887, No. 3 en Dodge's Report No. 3). De heer *Pierce* noemt den tijd, op geschikt land in Yucatan, „vier jaar of minder”, doch hij voegt daaraan toe, dat men daàr in den regel eerst met het vijfde jaar begint te oogsten. *Dr. Perrine*, de man aan wien Florida zijn sisal-industrie dankt, noemt vier à vijf jaar als de tijd, dien de plant ter ontwikkeling noodig heeft (K.B. 1887, No. 3).

Er bestaan geen bijzondere kenteekenen voor de rijpheid der bladeren dan alleen dat rijpe bladeren zich hoe langer zoo meer van den horizontalen stand verwijderen en soms eenigszins donkerder van kleur zijn dan onrijpe bladeren. Bij het oogsten komen dan ook de onderste bladeren het eerst in aanmerking, en zoo krijgt elk blad, naar zijn plaats om den stam, zijn beurt, doch men snijdt geen bladeren van minder dan 3 voet lengte (K. B. 1887, No. 3 en 1893, No. 80 en *Morris' en Dodge's Reports*). Met dit oogsten, éénmaal begonnen, kan geregeld, dag in dag uit, zoolang de planten bladeren van voldoende lengte geven, worden doorgegaan en men is in dit oogsten aan geen vaste tijden gebonden. Daar echter regen te drogen hangende vezel bederft, is het aan te raden in den regentijd slechts op droge dagen te oogsten. — In het eerste jaar is veel snijden af te raden, daar het de plant verzwakt. Omgekeerd moeten de planten, eenmaal tot ontwikkeling

gekomen, geregeld gesnoeid worden, daar zij anders geen nieuwe bladeren leveren en ook spoediger beginnen te bloeien, om daarna te sterven. In Yucatan snijdt men niet meer dan 12 bladeren in ééns van een plant en het verdient aanbeveling om de planten liever 2 of 3 malen 's jaars te snoeien, dan om dat slechts ééns per jaar te doen zooals men, uit gebrek aan werkkrachten, soms verplicht is te doen in Yucatan (K. B. 1893, No. 80).

In laatstgenoemd land gebruiken de arbeiders voor het snijden de „machete” en worden zij in hun arbeid bijgestaan door vrouwen, die de eindstekels en de dorens langs de bladeren met een mes verwijderen. In bundels van 50 gebonden, worden de bladeren daarna op ezelkarren naar de braakmachine vervoerd, doch op groote plantages gebruikt men voor dit vervoer over rails loopende, door muilezels getrokken wagons. Het snijden van 1500 à 2000 bladeren maakt een dagwerk uit, doch ervaren arbeiders snijden tot 2500 bladeren per dag. Op de Bahama's worden de bladeren bij contract gesneden, tegen betaling van f 0.90 per mille. — Kort bij den stam afsnijden verdient aanbeveling. Eveneens is het raadzaam de gesneden bladeren zoo spoedig mogelijk te braken, daar het opdrogen van het sap de braking bemoeielijkt. (K. B. 1887, No. 3; 1892, No. 62; 1893, No. 80; Morris' en Dodge's Reports).

De opgaven omtrent het aantal bladeren, dat elke plant per jaar levert, loopen uiteen. Dr. *Perrine* noemt het getal gemiddeld 25 (K. B. 1887, No. 3); de heer *Pierce* geeft het op als 24 (K. B. 1893, No. 80); Dr. *Morris* noemt het 30 à 35 (K. B. 1887, No. 3), en zoo geeft ook de heer *Stoddard* het op in zijn rapport over de sisal-cultuur in Yucatan aan het Gouvernement van Jamaïca (Dodge's Report, No. 3), terwijl men op de Bahama eilanden van goed ontwikkelde planten op 40 bladeren per jaar rekent (Dodge's Report, No. 3). Veel

moet ten deze natuurlijk afhangen van den min of meer weelderigen groei der plant en van de opvatting der planters individueel omtrent het weerstandsvermogen van elke plant.

Het gewicht der bladeren hangt af van hunne grootte en watergehalte. In het Kew Bulletin van 1893, No. 80, wordt het opgegeven als variërend tusschen 0.855 en 1.2 kilogram. Volgens op verschillende plaatsen in Florida door den heer *Dodge* gedane waarnemingen bedroeg het gewicht:

van een blad van 1.473 meter lengte	0.80 kilogram
„ „ „ „ 1.270 „ „	0.85 „
„ „ „ „ 1.536 „ „	0.91 „

(*Dodge's Report* No. 3). Bladeren van grootere lengte dan hier opgegeven zijn echter lang niet zeldzaam.

Het percentage vezelstof, dat de bladeren opleveren, verschilt naar de wijze van bereiding. Door voorzichtige bewerking uit de hand werd in Yucatan 5 pCt. verkregen, doch de tegenwoordige braakmachines leveren dat percentage niet. De praktijk heeft geleerd dat men in Yucatan, waar de „raspador” in gebruik is, 3.6 pCt. verkrijgt; in Florida, met de van Buren machine, 3.5 pCt., en op de Bahama's, met de Todd machine 3.7 pct. (K. B. 1893, No. 80 en 1894, No. 96). Dr. *Morris* stelt de opbrengst aan vezel per hectare en per jaar op 1123 à 1348 kilogram. De Amerikaansche consul te Nassau noemt een jaarlijksche opbrengst van 1123 K.G. per H. A. „zeer laag geschat” (K. B. 1890, No. 43). In het rapport van den heer *Stuart* wordt gelezen:

„De opbrengst aan vezel is per jaar 1120 à 1650 K.G. per „hectare. Het aantal planten is gewoonlijk 1605 per H. A., „leverend elk gemiddeld 33 bladeren en van 22.7 à 31.8 K.G. „schoone vezel per 1000 bladeren. Een gemiddelde berekening

„nemend van 1605 planten per hectare en van 33 bladeren „per plant, opbrengende 27.2 K.G. vezel per 1000 bladeren, „verkrijgt men als opbrengst per jaar en per hectare 1440 K.G. „schoone vezel. De planters spreken over hun oogst nooit met „twijfel, daar de ondervinding hun heeft geleerd, dat zij er met „bijna volkomen zekerheid op kunnen rekenen” (Dodge's Report, No. 5) ¹⁾.

De levensstijd der plant wordt gemiddeld op 15 jaar geschat (K. B., 1893, Nos. 80 en 82--83). Weelderig groeiend is echter de levensstijd korter en omgekeerd kan het van 50 tot 60 jaar duren eer de plant op zeer armen grond tot rijpheid komt. Volgens verscheidene door mij ingewonnen inlichtingen van betrouwbare personen kan de gemiddelde levensduur der agaves op Curaçao eveneens op ongeveer 15 jaar worden geschat. In haar laatste levensjaar schiet de plant een bloemstengel uit en, nadat die gebloeid en jonge planten heeft voortgebracht, ten getale van 1000 à 2000, sterft de plant. Wel is waar kan men den leeftijd van de plant voor één jaar rekken, door den bloemstengel, zoodra hij zich vertoont, af te snijden, doch de plant levert dat jaar geen nieuwe bladeren meer. Op een aanleg van agaves bloeien de planten echter lang niet allen tegelijk. „Indien er zorgvuldig acht werd geslagen op den „aanleg”, zegt Dr. *Morris*, „en nieuwe planten werden gepoot „naast de ouden, zoodra deze hun einde naderen, zou er weinig „oponthoud plaats vinden in den gang der cultures” (*Morris' Report*).

De vezelstof der sisal wordt op twee wijzen verkregen: uitsluitend door bewerking uit de hand of door braking met

¹⁾ De opgaven waren meest in ronde cijfers, doch in Engelsche maten, die ik herleid heb.

daarvoor speciaal vervaardigde machines. De eerste wijze van afscheiding is van overwegend belang, daar, indien de afscheiding op goedkoope wijze kan geschieden, de cultuur van de sisal ook door den kleinen landbouwer kan worden beoefend. Omtrent deze bewerking uit de hand nu rapporteerde de gouverneur der Bahama eilanden:

„Langen tijd heeft het een onderwerp van onderzoek uit-
 „gemaakt, op welke wijze de verbouwing op kleine schaal
 „productief kon worden gemaakt, daar de middelen van den
 „kleinen landbouwer hun meestal niet veroorloven eene machine
 „te bekostigen. Thans is echter een bevredigende oplossing
 „gevonden, die een groote weldaad voor deze kolonie zal blijken
 „en den nederigsten hunner in staat zal stellen de voordeelen
 „der industrie deelachtig te worden. Het proces is even een-
 „voudig als gemakkelijk van toepassing; het bestaat in het
 „maken van een snede in het dikke eind van het blad, dat
 „dan open te scheuren, waardoor het binnenste bladvleesch
 „komt bloot te liggen, en het daarna in zout water te leggen,
 „dat altijd bij de hand is. Na ongeveer een week tijds kan dan
 „het plantenvleesch met de hand verwijderd en de vezel afge-
 „scheiden worden. Door deze bewerking gaat weinig vezelstof
 „verloren en men berekent, dat een man, vrouw of volwassen
 „jongen of meisje, deze behandeling volgend, dagelijks 23 à
 „28 K.G. vezelstof kan leveren. In de geheele kolonie is deze
 „wijze van bewerking aangenomen en zoo is dus, in wat ge-
 „durende eenigen tijd geacht werd de ontbrekende schakel te
 „zijn, op afdoende wijze voorzien”. (K. B. 1894, No. 96).

Op groote schaal wordt de afscheiding van de vezel op goedkoope wijze verkregen door het gebruik van machines, als de: *Death & Harris* (vereischt stoommachine van 3 paardekracht en 3 man voor de bediening; Albert Works, Leicester, Eng.); *Prieto Hermanos* (waarover later); *Villamore* (vereischt

machine van 1.5 paardekracht en 3 mannen; produceert 2700 K.G. vezel per dag en kost \$ 500.—; *Krajewski & Pesant*, 35, Broadway, New-York); *Weicher* (vereischt machine van 12 paardekracht en 3 man; levert 1136 K.G. vezel per dag; *J. J. Weicher*, 108, Liberty Street, New-York); *van Buren, Stephan, Thebaud, Lehmann* (vereischt machine van 2 paardekracht en 2 man; produceert 250 K.G. vezel per dag en kost \$ 325.—; *Ernest Lehmann*, mechanical engineer, Manchester, Eng.); *Baraclough* (vereischt machine van 3 paardekracht en 2 man; produceert 500 K.G. vezel per dag, weegt ongeveer één ton en kost £ 76.—; *Thos. Barraclough*, 20 Bucklersbury, Londen, E. C.); *Maden; Albee Smith; Keene en Todd*.

Van al deze machines schijnt de laatstgenoemde, voor ondernemingen van niet al te groote uitgestrektheid althans, de beste te zijn. Ter beoordeeling van deze machine, die volgens actueel gedane proeven op de Bahama eilanden van 21000 à 24000 bladeren per dag van 9 werkuren afwerkte (terwijl men dacht dat dit productievermogen zou vermeerderen, nadat de machine eenigen tijd zou hebben geloopt en men met hare behandeling zou zijn vertrouwd geraakt; „The Nassau Guardian” van 9 Juni 1894 en „References of Todd's Fibre Extracting Machine”), dienen hier enkele getuigenissen omtrent haar gegeven.

Gouverneur *Shea* zegt omtrent haar in zijn Jaarlijksch Verslag van 1893:

„De zaak (n. m. het verloop van de cultures) werd ook veel „vertraagd door teleurstelling in zake braakmachines, die in vele „gevallen waardeloos bleken. Het is zeer bevredigend te weten, „dat deze moeilijkheid thans niet meer bestaat, daar er eindelijk „een machine is gevonden vervaardigd door de *Todd Comp.* „van New-York, die voortreffelijk werkt en de vezel volkomen „zuivert, met den geringst mogelijken afval. Er kan bijna niet aan getwijfeld worden of deze machine zal algemeen in gebruik

worden genomen, want, behalve haar volmaaktheid, kan er „goedkoop mede worden gewerkt, zijnde één vrouw om de „bladeren in de machine te steken en een andere om de vezel „te verwijderen voldoende werkkrachten voor het proces”. (K.B. 1894, No. 96).

Op de door den Gouverneur der Fitji eilanden gevraagde inlichtingen omtrent de *Todd* machine, schreef Sir *Shea*, in dato 24 April 1894:

„De machine wordt vervaardigd door een zekeren heer *Todd* „van New-York (*J. C. Todd*, Patterson, New-Jersey, U.S.A.) „en bij mijn laatst bezoek aan de *Munroe* plantage te Abaco „heb ik haar zien werken, en ik twijfel niet of zij zal hier „algemeen worden aangenomen. (K.B. 1894 No. 90)”.

In een schrijven, d.d. 11 Juni 1894, aan een zekeren heer *T. Finigan*, zegt dezelfde gouverneur nog:

„Het is mij een groot genoegen te verklaren, dat een zeer „naauwkeurig persoonlijk onderzoek van de braakmachine van „*J. C. Todd*, die nu met goede resultaten aan het werk is op „de plantage van den heer *Menendez*, mij overtuigd heeft, dat zij „op afdoende wijze in alle behoeften van onze vezelindustrie voor- „ziet. Haar gang is gemakkelijk en zeer krachtdadig en zij produ- „ceert de vezelstof in goede qualiteit en met een minimum afval

„Na al de herhaalde mislukkingen om een machine te „verkrijgen als wij noodig hadden, is het zeer bevredigend „voor mij, te weten, dat wij er nu een hebben, die door hare „ontwifelbare uitmuntendheid in deze kolonie in algemeen „gebruik moet komen”. (References of *Todd's Machine*).

Deze officiële getuigenissen zijn bevestigd geworden door de verklaringen van den Directeur der aangehaalde *Munroe* plantage en door den Heer *Menendez*. De eerste schreef, dd. 27 Februari 1894, aan voornoemden Heer *Finigan*:

„In voldoening aan uw verzoek om u een opgave te doen

„van de eindproef met de *Todd*-machine op den 23sten l.l. op „onze plantage genomen, verzoek ik te mogen verklaren, dat „de machine toen beproefd is geworden in tegenwoordigheid van de Heeren *J. H. Monroe*, *Loud*, *W. I. Malcolm* en mij; dat 1991 rijpe en gave sisalbladeren in 49½ minuut door de „machine gingen; dat die bladeren 240 pond (1018 K.G.) wogen, „79½ pond (36.1 K.G.) gewasschen en gedroogde vezel leverden „en 6½ pond (2.9 K.G.) korte vezel uit de *bagasse* (plaats „voor den afval). Het grootste aantal per minuut ingestoken „bladeren was 48. De vezel kwam ontward en goed schoon- „gemaakt uit de machine.” (References.)

De Heer *Menendez* schreef, dd. 9 Juli 1894, aan den Heer *J. C. Todd*:

„Het doet ons genoeg, na een maand gestadig werk, „bij voortdoring onze tevredenheid te kunnen betuigen over „uwe gepatenteerde vezelmachine. Zij doet haar werk gemak- „kelijk en uitmuntend. Zij vereischt vergelijkenderwijs weinig „beweegkracht en niet meer dan twee vrouwen of twee jongens „om de bladeren in te steken en de vezel op te nemen. Zij is zeker „de beste vezel-extraheerende machine, die wij gezien hebben „en, voor zoover wij zulks kunnen beoordeelen, is zij minstens „even goed als eenige andere elders in gebruik. Wij gelooven, „dat zij hier door alle vezelverbouwende planters in gebruik „zal worden gesteld” (References).

Daar in het gebruik van braakmachines het sap der bladeren meestal wordt weggewasschen door een voortdurend loopenden straal water en zoet water in den regel op de eilanden der kolonie niet in voldoende hoeveelheid beschikbaar is — stelde ik aan den Heer *Todd* de vraag, of brak water nadeeligen invloed kon hebben op de onderdeelen zijner machine. Bij schrijven, dd. 10 Februari l.l., antwoordde hij mij daarop:

„De in werking gebracht wordende deelen mijner machine „zijn meerendeels gemaakt van een allooi van zuiver rood koper „en tin, dat het beste en sterkste geel koper oplevert, en *geen* „soort van water heeft eenigen schadelijken invloed op de „machine.”

(Dit gebruik maken van geel koper in de samenstelling der machine verklaart eenigszins den hoogen prijs, n.m. \$ 2500.—).

Dat verder het zoutgehalte van het bij de machine te gebruiken water geen nadeeligen invloed kan hebben op de vezel zelf, blijkt uit het bericht van Gouverneur *Shea* over het verkrijgen van de vezel door bewerking uit de hand.

Onder de machines van grootere capaciteit schijnt de *Prieto Hermanos* vooraan te staan. Volgens een schrijven van den fabrikant dier machine aan den directeur der botanische tuinen te Kew, dd. 12 November 1892, verklaart de eerstgenoemde, dat de machine een stoomwerktuig vereischt van 12 à 16 paardekrachten, 8 werklui noodig heeft om haar te bedienen (1 om de bladeren in te steken, 1 om de vezel te verwijderen, 2 om bladeren aan te dragen, 2 om de vezel te drogen te hangen en 2 om den afval te verwijderen), 100,000 bladeren per dag van 10 werkuren schoonmaakt, waaruit van 2651 à 2709 K.G. vezel wordt verkregen, geen toevoer van water noodig heeft in het schoonmaken van de vezel, 19500 K.G. weegt (9 ton 7 cwt.) en *f* 11,250 kost. (*Romano Noriega Y Prieto*, 10, Calle Fontanella, Barcelona. — K. B. 1893, N°. 82—83).

Het spreekt wel van zelf, dat aanleggingen, wier productie aan bladeren niet groot genoeg is om een machine, als b.v. de Toddmachine, het grootste gedeelte van het jaar aan het werk te houden, hare kosten niet zullen goed maken, terwijl de bereiding van de vezel uit de hand voor een aanleg van b.v. 20 hectaren reeds te omslachtig zou zijn. In Yucatan

heeft men hierop iets gevonden: op plantages van circa 40 H.A. (1000 mecatl = 42.13 H.A.) gebruikt men voor het braken van de bladeren alleen het braakrad uit de *Death & Harris* machine. Dit wiel, ruim 1 meter in middellijn, met een randoppervlakte van ruim 32 c.M., bij een dikte van 0.0375 M. vereischt voor beweegkracht een machine of een windmolen van 1½ p.k., wordt door twee mannen of door één man en één jongen bediend en maakt per dag 9000 bladeren schoon. (K. B. 1893, No. 80). De prijs wordt door den Engelschen consul te Merida opgegeven als f 625.—, opgezet in de fabriek (K.B. 1893, No. 80). (Aan de fabriek kost dit wiel met toebehooren ruim f 260.—, volgens schrijven der fabrikanten, dd. 14 April l.l.) Naar gelang van de behoefte schaft men zich meerdere braakraderen aan en men berekent, dat één rad vereischt wordt voor elke 40 à 50 H.A. (K.B. 1887, No. 3). In Yucatan weten de inlanders met deze machine of „raspador”, hoe primitief zij ook zij, zeer handig om te gaan.

De vezelstof, hetzij uit de hand, hetzij met behulp van eene machine verkregen, wordt op schragen gehangen en ter dege gedroogd. *Te* spoedig drogen is niet goed, daar de vezel dan zijn groenachtige kleur behoudt en witte vezel op de markt meer in trek is, waarom het eenigen tijd te drogen hangen in de schaduw aan te bevelen is. Indien men *zeer* witte vezel verlangt te verkrijgen, laat men haar gedurende een nacht buiten blijven, om haar den volgenden morgen om te keeren en nogmaals te laten drogen. Voor regen moet men dan echter op zijn hoede zijn. (K.B. 1887, No. 3).

Om verscheept te worden dient de vezel in balen gepakt. Men maakt daarbij gebruik van schroefpersen (van het model als er een bij den ingang van het fort Amsterdam alhier

staat), door de hand of door machines gedreven, doch ook hydraulische persen komen thans in gebruik. De schroefpersen, van Amerikaansch fabrikaat, kosten *f* 625.— à *f* 1250.— elk; hydraulische persen, van Engelsch maaksel, kosten *f* 7500.— à *f* 15000.—, naarmate hunne afmetingen en capaciteit. (K.B. 1893, No. 80).

Op de meeste plantages in Yucatan geschiedt het persen afgescheiden van het andere werk en wordt betaald naar reden van *f* 0.25 à *f* 0.37½ per baal, naar gelang van de soort van pers in gebruik. Eén arbeider maakt 4 à 5 balen daags en de balen, gewoonlijk 22 kubieke voet metende, wegen van 160 tot 205 K.G. elk, terwijl balen van hetzelfde gewicht, door een hydraulische pers geperst, 20 kubieke voet meten. Om niet te veel verschil te krijgen in de lengte der vezels in een en dezelfde baal, sorteert men de bladeren een weinig, hetzij bij het snijden, hetzij bij het persen, en het verdient aanbeveling om de vezel van de buitenste bladeren apart te houden, daar die niet zoo fijn is als die van de binnenste bladeren en de makelaars in sisal gewoon zijn de waarde van een baal vezel te beoordeelen naar de kortste en slechtste variëteit, daarin voorkomend. Ook zorgt men er voor de vezel in het balen zooveel mogelijk recht te houden, niet kruiselings of door elkaar (K.B. 1893, No. 80). Sommigen raden ook aan om, ten einde verwarring van de vezel te voorkomen, deze vóór het in balen persen eerst in bundeltjes of strengen van ongeveer 1 d.M. middellijn te binden. Onder de punten, mij door de groote vezelmakelaars te Londen, de heeren *Ide & Christie*, opgegeven als van belang voor de marktwaarde van de vezel, geven zij op, dat zorg moet gedragen worden om de strengen dik en gelijkvormig te maken, hen alleen aan één eind of in het midden vast te binden en de vezel niet om te buigen. (Schrijven van die heeren, dd. 22

Maart 1.1.). De heer *Thos. Barraclough* fabrikant van vezel-extraheerende machines, raadt ook nog aan om de geheele bewerking van de vezel zóó te regelen, dat men kan nagaan welk eind van een bundel het dikke einde van het blad heeft uitgemaakt, en in het pakken steeds dezelfde einden bij elkaar te houden. (Prijscourant van dien fabrikant, No. 180x).

In de laatste jaren zijn er twee nieuwe machines voor de sisal-cultuur aan de markt gebracht, n.l. een kneus- en een borstelmachine, doch op de Bahama-eilanden zijn die, voor zoover mij bekend, nog niet in gebruik, ofschoon wel in Yucatan. Volgens de „British Home and Export Trade Review” verhoogt het gebruik van de kneusmachine, vóór het braken van de bladeren, het opleveringsvermogen van de vezel-extraheerende machines met minstens 20 pCt., terwijl voor goed geborstelde vezel £ 2 à £ 4 meer per ton wordt betaald dan voor ongeborstelde vezel. Dit borstelen kan echter ook uit de hand geschieden door de vezel tegen een stijl te slaan. (Indische Mercur, 18 Dec. 1897, No. 51.)

Deze machines worden geleverd door den reeds genoemden heer *Lehmann*; de kneusmachine (gewicht 1800 lbs.) voor £ 65.—, de borstelmachine (gewicht 2000 lbs.) voor £ 70.—; de eerste vereischt een beweegkracht van $1\frac{1}{4}$, de tweede een van $1\frac{1}{2}$ p.k. en elk hunner kan tot acht gewone braakmachines bedienen. Ook de heer Barraclough levert zulke machines: een kneusmachine van grootere capaciteit (4 p.k.) voor £ $59\frac{1}{2}$ en een borstelmachine van minder vermogen ($\frac{3}{4}$ p.k.) voor £ $50\frac{1}{2}$.—.

Na het persen worden de balen in banden gebonden, op de plantage zelf vervaardigd van slechte, voor verzending ongeschikte vezel. Het aantal banden per baal noodig is 4 à 6, naar de grootte van de baal. Bovendien wordt voor elke baal nog een merk vereischt, in den regel bestaande uit een vierkant

stuk zakkengoed. De balen worden verkocht per gewicht, met inbegrip van banden. (K.B. 1893, No. 80.)

Volgens het Kew Bulletin van 1893, No. 80, en de inlichtingen van onzen Consul-Generaal te Hamburg en die van den heer *L. Riebow*, den grootsten vezelmaker aldaar, zijn de voornaamste markten voor de sisalvezel:

Voor de Vereenigde Staten van Noord-Amerika: New-York, Boston en New-Orleans;
 „ Engeland: Londen en Liverpool;
 „ Duitschland: Hamburg;
 „ België: Antwerpen;
 „ Spanje: Sevilla, Alicante en Barcelona;
 „ Frankrijk: Havre, waar echter slechts slechte qualiteiten aan de markt komen. (Brief van Consul, dd. 17 Maart l.l., No. 200 en „Jahresbericht” over 1897 van *L. Riebow*.)

De prijzen van de sisalvezel zijn zeer variërend geweest. Ter toelichting daarvan diene wat *Dr. Morris* daaromtrent zegt, die zijn gegevens had van de heeren *Ide* en *Christie* (72, Marklane, London, E.C.):

„Wegens de oprichting in de Vereenigde Staten van de „National Cordage Trust” en haar pogingen om de geheele „fabrikatie van witte vezel in handen te krijgen, werd de prijs „van sisal in 1888 en 1889 kunstmatig opgedreven en stond „niet in verhouding tot hare werkelijke marktwaarde. De „gemiddelde prijs in 1887 was *f* 360.— per ton. In het begin „van 1888 steeg die tot *f* 442.—, doch einde 1888, door toedoen „van de Cordage Trust, steeg hij tot *f* 540.— per ton. In „Januari 1889 bereikte hij de hoogte van *f* 600.— per ton. Dit „was voorbeeldeloos, doch in Maart van dat jaar werd hij nog „hooger en bereikte een maximum van *f* 678.— per ton. Twee

„balen werden tegen dien prijs op de Londensche markt ver-
 „kocht. . . . Kort daarop geraakte de Cordage Trust in
 „moeielijkheden, groot verlies, zoo niet totalen ondergang aan
 „een groot aantal lieden in de Vereenigde Staten veroorzakende.
 „Toen de groote voorraad vezel in haar bezit, in ééns aan de
 „markt kwam, daalden de prijzen zóó snel, dat op het einde
 „van 1890 goede vezel verkocht werd tegen *f* 330.— per ton.
 „In 1891 daalde de prijs tot *f* 282.—, in 1893 tot *f* 240.—, in
 „1894 tot *f* 180.—, tot zij in Juli 1895 den laagsten prijs deed,
 „ooit besteed. Dat was *f* 156.— per ton of iets minder dan
 „anderhalve penny per pond (16½ cent per K.G.). Sinds dien
 „tijd is de prijs een weinig gestegen. In de loopende maand
 „(Maart 1896) wordt hij door de heeren *Ide* en *Christie* genoteerd
 „op *f* 204.— à *f* 210.— per ton.” (Morris' Report.)

Volgens de laatste door mij ingewonnen berichten bedroeg
 de prijs van sisalvezel per ton (Engelsche) op de markt
 te Hamburg: in December 1897 *f* 216.— à *f* 232.—; in Januari
 1898 *f* 232.— à *f* 256.—; in Februari ll. *f* 256.—
 à *f* 268.— en in Maart ll. *f* 268.— à *f* 293.—. (Jahres-
 bericht, 1897, van L. Riebow; Hamburger Allge-
 meiner Waaren-Preis-Courant en Berichte vom
 Hamburger Waaren-Markte, 1898, Nos. 4 en 10);
 te Londen en Liverpool: einde 1897 *f* 228.— en in Maart ll.
f 252.— à *f* 264.— (The Public Ledger, New Series,
 No. 19104 en *Ide* & *Christie's* Monthly Circular.)
 (per Amerikaansche ton)
 te New-York, in Maart ll. *f* 238.— à *f* 241.— (*Ide* & *Christie's*
 Monthly Circular)¹⁾.

¹⁾ Wegens den Spaansch-Amerikaanschen oorlog, waardoor van de
 Philippijnen geen manilla-hennep meer wordt aan de markt gebracht, zijn
 de prijzen thans (Juni 1898) hooger, doch ik mocht daarmee geen rekening
 houden.

De stoommachines, die als beweegkracht voor het afscheiden van de vezel geschikt schijnen, althans voor deze streken, zijn ongetwijfeld petroleum-stoomwerktuigen. Deze machines zijn in het geheel geen nieuwigheden, doch zij zijn toch in den laatsten tijd — voornamelijk door het veelvuldig gebruik dat er, vooral in de Vereenigde Staten, op landhuishoudkundig gebied en door den kleinen industrieel van wordt gemaakt — zeer veel verbeterd. Vroeger werd de beweegkracht dezer machines veroorzaakt door herhaalde ontploffingen van het petroleumgas in den cylinder, hetgeen de machines niet geheel vrij van gevaar deed zijn in hare behandeling door leeken. Tegenwoordig echter wordt de beweegkracht teweeggebracht door het verbranden van de olie in den cylinder onder een geregelden toevoer van lucht, hetgeen het gevaar der machines tot een minimum reduceert, zoodat zij in de Vereenigde Staten, bij speciale vergunning der Regeering, zelfs in steenkolenmijnen mogen worden gebruikt. De machines vereischen zoo goed als geen toezicht. Eénmaal in beweging gebracht, loopen zij automatisch door en daarom zijn zij van groot voordeel in tropische gewesten en komen zij daar dan ook hoe langer zoo meer in gebruik, met name in Engelsch Indië. Een gewoon inlander leert hare behandeling in korten tijd; een paar slagen met een pompzwengel en het openzetten van twee kranen is alles, wat vereischt wordt om de machine aan den gang te brengen, en door het sluiten van één kraan stopt men het werk. Het eenige, waarvoor men te zorgen heeft is, dat de oliebekers (oilcups) volblijven, doch zelfs het verwaarloozen daarvan veroorzaakt geen onmiddellijk gevaar.

In het gebruik zijn deze machines zeer economisch. Binnen enkele minuten zijn zij klaar om te werken; stoomketel noch vuurhaard zijn er voor noodig en daardoor vervalt dus ook de last van het schoonmaken van de ketels, het wegruimen

van de asch, enz. Het eenige wat de machines verbruiken is petroleum en die van elke qualiteit. Volgens gedane proefnemingen gebruiken zij gemiddeld 0.6 liter petroleum per uur en per paardekracht.

De Todd machine vereischt een stoomwerktuig van nominaal 12 p.k., doch de praktijk heeft geleerd, dat een mindere capaciteit voldoet. Daar echter het kneuzen van de bladeren (indien een kneusmachine wordt gebruikt) en soms ook het persen gelijktijdig met het braken moet geschieden, is het raadzaam zich een machine van grootere capaciteit, b.v. een van 15 p.k. aan te schaffen.

De hier besproken petroleummachine is die, welke door de Priest & Co. te Philadelphia (530, Bourse Building) aan de markt wordt gebracht. Een hunner 15 paardekracht machines weegt 3182 K.G., beslaat een ruimte van $\pm 6 \text{ M}^3$ en kost, geleverd aan boord te New-York, f 2040.—

Op kleinere ondernemingen, waar de raspador in gebruik is, zou men kunnen volstaan met windmolens. Daar deze echter voor hunne beweegkracht afhankelijk zijn van de kracht van den wind, zal het zaak zijn om zich voor één raspador een windmolen van minstens 3 p.k. aan te schaffen. Zulk een molen, (van het model als er hier een gebruikt wordt in de werkplaats van den heer *H. F. Frie*, te Santa Rosa), wordt door den heer *Adolph Pieper*, te Moers aan den Rijn, geleverd voor f 990.— en meet, met verpakking, $5\frac{1}{2} \text{ M}^3$.

De prijzen van kleinere petroleummachines dan hiervoren aangegeven zijn:

voor een machine van 2 p.k.	\$ 210.—
” ” ” ” 3 ”	” 255.50
” ” ” ” 4 ”	” 225.— à \$ 287.—
” ” ” ” 6 ”	” 300.— ” ” 364.—

(Adressen: The Webster Mfg. Co., 1075—1097, West, 15th

Street, Chicago; Wolverine Motor Works, Grand Rapids, Mich., U.S.A.; R. Hornsby & Sons, Limited, Grentham, England.)

Thans volge de berekening van de voordeelen der sisal-cultuur. Ik heb daartoe eerst een aanleg genomen van 175 H.A., daar die gedurende 300 dagen van het jaar aan een Todd machine werk verschaft. Verondersteld is dat de plantage, met woonhuizen en schuren, reeds bestaat en dat de eigenaar haar administreert.

OPBRENGST.

Aannemende dat er 1500 planten (het *minste* aantal) per H.A. staan, houdt de geheele plantage 262.500 planten. Deze leveren per jaar elk *minstens* 24 bladeren of samen 6.300.000 bladeren. Elk blad weegt *minstens* 0.8555 K.G. zoodat de geheele oogst *minstens* 5.386.500 K.G. bedraagt. De minimum opbrengst aan vezel is $3\frac{1}{2}$ %, zoodat aan vezel *minstens* 188.527 K.G. of *ruim* 185 ton verkregen wordt (de Engelsche ton van 1018 K.G. is hier genomen; de Amerikaansche is slechts 910 K.G.). Als prijs van de vezel aannemende het gemiddelde van alle prijzen op blz. 32 gequoteerd, n.m. f 249.51 per ton, bedraagt de opbrengst f 46159.35, waarbij zeker 10 % gerekend mag worden voor wisselkoers, zoodat de geheele opbrengst bedraagt f 50775.28 $\frac{1}{2}$.

AANLEG.

Schoonmaken van den grond, berekend tegen den gemiddelden prijs, daarvoor betaald in Jamaïca, waar de plantengroei veel weelderiger is dan hier (Blue Book 1894 — 1895, onder „Ruinateland”) à f 22.— per H. A.	f	3850.—
Jonge planten à f 40.— per mille	„	10500.—
Planten daarvan à f 6.66 per H.A.	„	1165.50
Transporteeren	f	15515.50

Per Transport	f	15515.50
Schoonhouden van den grond, berekend naar den hoogsten prijs, daarvoor betaald in Jamaica (Blue Book 1894—1895, onder „cleaning com- mons and grass-pieces”), gedurende 4 jaar à f 5.93 per H.A.	„	4151.—
1 opzichter à f 750 's jaars, gedurende 4 jaar.	„	3000.—
Totaal	f	22666.50
5 % van dit kapitaal over 4 jaar	„	4533.30
Totale kosten van den eersten aanleg	f	27199.80

AANKOOP MACHINERIEËN op het einde van
het 4de jaar.

Volgens zijn brieven dd. 10 Februari en 26 Maart
l.l. levert de heer *Todd* deze machinerieën
tegen den prijs van:

1 gepatenteerde vezel-extraheerende machine	\$	2500.—
1 Boomer & Bircher pers, 6 voet. „	„	470.—
1 Priestman petroleum mach..15p.k. „	„	816.—
1 stoompomp	„	100.—
1 injector	„	15.—
Riemen, katrollen, enz.	„	315.—
Verpakking en levering aan boord te New-York	„	137.25
Verdere machines:		
1 kneusmachine	„	325.—
1 borstelmachine	„	350.—
Vracht op deze machinerieën, bere- kend à \$ 10.— per ton	„	140.—
Totaal	\$	5168.25
12 % van dit bedrag voor wisselkoers „	„	620.18
Transporteeren \$ 5788.43 „	„	14.471.07 1/2

Per Transport \$ 5788.43 *f* 14.471.07½

Nog aan te koopen:

25 ezels (per dag 21 vereischt) à <i>f</i> 20.— per stuk	<i>f</i>	500.—
25 ezelkarren à <i>f</i> 60.— per stuk	„	1500.—
Tuig en gereedschappen	„	500.—
50 paar droogschragen à <i>f</i> 10.— per paar	„	500.—
Daarstellen van een houten loods voor de machinerieën en het graven van een put	„	3000.—
Totaal der gedane uitgaven	<i>f</i>	<u>47.670.87½</u>

Dit kapitaal dient in 10 jaar afbetaald te worden, zoodat gerekend moet worden onder jaarlijksche onkosten:

Afschrijving op kapitaal	<i>f</i>	4.767.09
Schoonhouden van den grond, berekend als voren	„	1.037.75
snijden van de bladeren, berekend naar den prijs daarvoor op de Bahama's besteed (<i>f</i> 0.90 per mille)	„	5 670.—
Vervoer van bladeren naar machine. Eén ezels vervoert per dag 1000 bladeren (K. B. 1893, No. 80). Onderhoud van ezels en loon van geleider (jongen) stellende à <i>f</i> 0.75 daags, kost het vervoer	„	4.725.—
Machine verwerkt per dag van 9 werkuren minstens 21.000 bladeren, zoodat zij 300 dagen over den oogst doet. Aannemende, dat zij voor haar bediening twee mannen en één jongen behoeft, tegen een loon van samen <i>f</i> 2.— daags, kost de bediening	„	600.—
Idem voor kneusmachines	„	600.—
Transporteeren	<i>f</i>	<u>17.399.84</u>

Per Transport	f 17.399.84
Idem voor borstelmachine	„ 600.—
Olieverbruik. Een Priestman-machine van 15 p.k. verbruikt per dag van 9 werkuren 81 liter kerosene. Het geheele verbruik van dat artikel is dus 24.300 liter. De prijs, die hier <i>in 't</i> <i>klein</i> per 18 liter voor gewone <i>lampolie</i> wordt betaald, is f 3.—. Petroleumverbruik kost dus	„ 4.050.—
Een baal vezelstof weegt <i>minstens</i> 160 K.G. De verkregen vezel wordt dus gepakt in <i>hoogstens</i> 1179 balen. Het persen berekend tegen den <i>hoogsten</i> prijs daarvoor in Yucatan betaald, n. m. f 0 37½ per baal, kost dus	„ 442.12½
<i>Hoogste</i> aantal banden is 6, waarvoor betaald wordt per stuk f 0.12½ (K. B. 1893, No. 80). Banden kosten dus	„ 884.25
Kosten van vervoer van vezel van plantage naar plaats van inscheping, berekend à ½ cent p. K.G.	„ 942.69
Vracht per scheepsgelegenheid naar Amerika, berekend naar de vracht, betaald van Amerika naar hier voor werk (f 0.50 per 50 lbs. of f 0.022 per K.G.)	„ 4.147.60½
Traktement van 2 opzichters à f 1000.— elk.	„ 2.000.—
Idem van een stoker-machinist	„ 2.000.—
Onderhoud van 25 ezels gedurende de rest van het jaar	„ 500.—
Onvoorziene en kleine uitgaven	„ 2.000.—
Totaal der jaarlijksche onkosten.	f 34.966.51
Jaarlijksche opbrengst. f 50.775.28½	
Jaarlijksche onkosten	„ 34.966.51
Jaarlijksche winst	„ 15.808.77½ of ruim f 0.90 per H.A.

Ten tweede volge hier de berekening van de winst van een geheel nieuwen, grooten aanleg van 750 H.A., waartoe de gelegenheid zich hier b.v. voordoet in het 2de district dezes eilands, alwaar het Bestuur over een terrein van bijna 1500 H.A. kan beschikken.

AANLEG.

Woning van Directeur en opzichters	f	20.000.—
Traktement van een Directeur over 4 jaar.	„	16.000.—
Idem van 6 opzichters à f 750.— 's jaars	„	18.000.—
Schoonmaken van den grond, jonge planten, het planten daarvan en schoonhouden van den grond gedurende 4 jaar, alles berekend als in vorige opgaaf	„	133.785.—
Huur van den grond à f 3.— per H. A. (den prijs, waartegen het bestuur gronden verhuurt) over 4 jaar	„	9,000.—
Aankoop 8 paardén, 1 rijtuig, kar, ossen en tuig	„	3,500.—
Onderhoud van idem.	„	4,000.—
Onvoorziene en kleine uitgaven:	„	4,000.—
Totaal.	f	208.285.—
5 pCt. van dit kapitaal over 4 jaar	„	41.657.—
Totaal.	f	249.942.—

AANKOOP VAN MACHINERIEËN.

1 Prieto Hermanos machine (verwerkt per dag van 9 werkuren 90.000 bladeren — K. B. 1893, Nos. 82—83) en is dus 300 dagen per jaar aan het werk.	\$	4500.—
2 Boomer en Bircher persen	„	940.—
1 Priestman petroleum machine van 19 p. k.	„	1050.—
Transporteeren	„	6490.—
	„	249.942.—

Per Transport	\$ 6490.—	f 249.942.—
1 stoompomp	” 100.—	
1 injector	” 15.—	
riemen, katrollen, enz.	” 500.—	
1 kneusmachine	” 325.—	
1 borstelmachine	” 350.—	
Vracht à \$ 10.— per ton.	” 250.—	
Totaal	\$ 8025.—	
12 pCt. voor wisselkoers.	” 963.—	
Totaal	\$ 8988.—	
		” 22,470.—

Verdere benoedigdheden:

100 ezels (per dag 90 vereischt) à f 20.— per stuk	”	2.000.—
100 Ezelkarren	”	6.000.—
Tuig en gereedschappen	”	2.500.—
200 paar droogschragen.	”	2.000.—
Houten loods voor machinerieën	”	3.000.—
Pakhuis voor vezel en putten	”	8.000.—
Totaal.	f	295.912.—

JAARLIJSCHE ONKOSTEN.

Afschrijving op kapitaal	f	29,591.20
Prieto machine vereischt 8 werklui per dag, zoo mannen als vrouwen en jongens. Hun loon stellende op samen f 6.— daags, bedraagt dat	”	1,800.—
8 opzichters à f 1000.— elk	”	8,000.—
1 directeur à f 5000.—	”	5,000.—
1 stoker machinist	”	2.000.—
Huur van den grond	”	2.250.—
Petroleumverbruik en alle andere onkosten, ge- heel berekend naar den maatstaf der vorige berekening	”	81,634.67½
Onvoorziene en kleine uitgaven	”	5,000.—
Totaal.	f	135,275.87½

Opbrengst, geheel berekend als voren (793 ton)	<i>f</i> 217,647.57
Onkosten	„ 135,275.87½
Jaarlijksche winst	<i>f</i> 82,371.69½ of bijna <i>f</i> 110 per hectare.

Niet uit het oog dient verloren, dat in vorenstaande twee berekeningen het minimum der opbrengst is genomen, terwijl vele posten der onkosten eerder te ruim dan te gering zijn genomen. Indien het gemiddelde van de opbrengst aan bladeren en vezel ware genomen, zou de winst 50 pCt. hooger zijn geweest, en ware daarbij nog de opbrengst berekend, naar den prijs, dien de sisal thans feitelijk doet, de winst zou bijna het dubbele bedragen.

Hoe kleiner de plantage is hoe minder natuurlijk de voordeelen zullen zijn, daar de kosten van een eersten aanleg en van de machinerieën voor een grooten en voor een kleinen aanleg niet naar verhouding uit elkaar loopen. Toch wordt, naar denzelfden maatstaf berekend als in de voorgaande opgaven, van een aanleg van 75 H. A. nog een winst gemaakt van bijna *f* 80 per hectare.

In Yucatan variëeren de aanleggingen van 100 tot 1500 H. A. en op de Bahama's meten zij van 80 tot 2000 H. A. (K. B. 1894, No. 96 en Dodge's Report, No. 5). Het aanleggen van cultures van minder dan 40 H. A. zou ik niet durven aanbevelen. Ofschoon die, met den tegenwoordigen prijs van de sisalvezel, nog wel winstgevend zouden zijn, zouden zij echter moeielijk een aanzienlijke daling in dien prijs kunnen doorstaan. Aan elkaar grenzende plantages zouden echter kleine aanleggingen kunnen combineeren.

Ter beoordeeling van het profijt van sisal-cultures diene

hier ten slotte nog, hetgeen Dr. *Morris* er van zegt (*Morris' Report*):

„In Yucatan is de opbrengst aan vezel in den regel 22.72 „K.G. per 1000 bladeren, maar er zijn bladeren, die per mille tot 45.54 K.G. leveren, doch dit is eene uitzondering. Van het 5de tot het 7de jaar is de gemiddelde opbrengst van goede planten 34.08 K.G. per 1000 bladeren.

„Met een aanplant van 1606 planten per hectare, elk 33 „bladeren leverend, en met een opbrengst van 27.27 K.G. per „100 bladeren, krijgen wij een totale jaarlijksche opbrengst van „1347.8 K.G. per H.A. Dit is de gewone opbrengst in Yucatan. „Op de Bahama's, waar de planten dichter op elkaar staan, „en betere machinerieën in gebruik zijn, is die waarschijnlijk „hooger. Het is in geen geval waarschijnlijk, dat zij onder „1257.73 K.G. per H.A. dale. Zij kan tot 1886.60 K.G. stijgen. „Als wij de laagst geschatte opbrengst nemen, van 12.5773 K.G. „per H.A., kostende aan productie f 0.11 per K.G., en den zeer „lagen prijs van f 0.16½ per K.G. (den laagsten prijs nog ooit „bested), zou er nog een winst van f 0.05½ per K.G. overblijven „of f 69.17 per H.A. Men neemt aan, dat de totale onkosten „van snijden, vervoer en schoonmaken van de bladeren, het „persen van de vezel en het ter markt brengen in New-York, „niet meer behoeft te belooopen dan van f 266.76 à f 296.40 „per H.A. In elk geval moet het werk op de plantage met „zorg geregeld en de kosten dienen hieronder te blijven. Alle „meerdere onkosten moeten als buitensporig en niet te recht- „vaardigen worden beschouwd. — In Yucatan berekent de „planter, dat hem zijn oogst aan cultivatie, snijden, schoon- „maken, persen en op de markt brengen 5½ à 6 Mexicaansche „dollarcent per K.G. kost". (f 0.11 à f 0.12).

Dat verder een tweede aanleg — als de plantage zelf jonge planten kan leveren, de grond niet meer behoeft te worden

schoongemaakt als voor een eersten aanleg, de aankoop van machinerieën veel geringer moet zijn, enz., — veel meer winsten moet afwerpen, ligt voor de hand.

Een punt van overwegend belang dient nog te worden besproken, n.m.: of door het invoeren van de sisal-industrie op de eilanden dezer kolonie het niet mogelijk is, dat de markt zoodanig overvoerd zal worden en de prijs van de vezel zoodanig zal dalen, dat de industrie geen voordeelen meer zal afwerpen.

Aan overvoer van de markt heeft men gedacht, toen er sprake van was om de sisal-industrie in te voeren op Jamaica, een eiland, 10 maal grooter dan al onze West-Indische eilanden te zamen. (Thans houdt men zich daar met meer lucratieve ondernemingen bezig; vooral ontwikkelt zich de handel in vruchten met de Vereenigde Staten). In het Kew Bulletin van 1892, No. 62, vindt men daaromtrent het volgende vermeld:

„In de laaglanden van Jamaica zijn er groote oppervlakten
 „vlak land, geschikt en beschikbaar voor de verbouwing van
 „sisalhennepe, en als men met deze omstandigheid rekening had
 „gehouden 8 à 10 jaar geleden, zou men zijn voordeel hebben
 „kunnen doen met de jongste hooge prijzen voor witte touw-
 „vezel besteed en zich een deel van de fortuinen, die aan de
 „bewoners van Yucatan ten deel zijn gevallen, hebben kunnen
 „verzekerden. Thans zijn de omstandigheden zeer veranderd en
 „de raad, gegeven door den heer *Fawcett*, om voorzichtig te
 „zijn met op dit late tijdstip zich te steken in een sisal-
 „onderneming op groote schaal, is waarschijnlijk juist. In twee
 „of drie jaar tijd zullen de uitgestrekte plantages van de
 „Bahama's hun oogst op de markt brengen, hetgeen, samen
 „met den verwacht wordenden grooteren invoer van Yucatan,
 „lagere prijzen ten gevolge zal hebben, tenzij het een of ander

„onverwachtsch mocht gebeuren om een grootere navraag naar „sisalhenneep in het leven te roepen”.

Dit werd geschreven in 1892; de uitgestrekte plantages op de Bahama's, thans in hun bloeitijd, zenden hun vezel ter markt; de uitvoer uit Yucatan is een weinig vermeerderd en de prijzen zijn niet alleen thans vast, doch zij zijn zelfs van af 1896 geregeld stijgende gebleven en in de twee laatste jaren werd er zelfs geklaagd over te *weinig* toevoer van dit artikel op de markt te Hamburg (Jahresbericht, 1897, L. Riebow). Wel een bewijs dat, al is de productie van de sisal vermeerderd, de navraag naar het artikel er tot nog toe gelijken tred mee heeft gehouden.

De voornaamste sisalvezel produceerende landen zijn thans Yucatan, Florida en de Bahama eilanden. In Yucatan staan vele bezwaren aan de uitbreiding van de cultuur in den weg (zie blz. 9), zoodat de heer *Pierce* dan ook van meening was, dat de productie dáár hoogstens met een derde kon vermeederen (K.B. 1893, No. 80), en bovendien kan slechts de beste Mexicaansche vezel in vergelijking komen met de sisal. In Florida legt men zich in de laatste jaren meer en meer toe op de meer winstgevende cultures van Oost- en West-Indische producten en de agave wordt er voornamelijk geteeld op de lage, dorre kustlanden. Feitelijk zal deze kolonie in de Bahama eilanden haar ergste mededingers vinden. Doch waar nu laatstgenoemde eilanden eene oppervlakte geheel vlak land ter grootte van 1.396.000 hectaren uitmaken en de bergachtige oppervlakte van alle eilanden dezer kolonie samen slechts 133.033 hectaren (dus nog geen tiende van de Bahama's) bedraagt ¹⁾, is het niet

¹⁾ In deze opgave omtrent de oppervlakte dezer eilanden heb ik mij gehouden aan die, welke opgegeven zijn in den „Atlas geográfico universal” van Elias Zerolo (Parijs 1888), die als oppervlakte van de verschillende eilanden opgeeft: Curaçao 550 K.M²; Bonaire 335 K.M²; Aruba 165 K.M²; St. Martin 46.80 K.M²; St. Eustatius 20.70 K.M² en Saba 12.83 K.M². Of

waarschijnlijk, dat de Bahama's in deze kolonie een veel te vreezen mededingster zullen vinden.

Wat nu aangaat den overvoer van de markt door de Bahama eilanden zelf, daarvan zegt Dr. *Morris*:

„Men schat het aantal „acres” (1 acre is iets meer dan $\frac{2}{5}$ H.A.), door het Gouvernement uitgegeven voor de vezel-industrie, op 100.000 en misschien zijn er nog 15.000 acres „door particulieren voor hetzelfde doel bestemd. Deze oppervlakte „vertegenwoordigt de uiterste grens, die de sisal-cultuur op de „Bahama eilanden ooit zal bereiken. De werkelijke, tot dusver „(1896) beplante oppervlakte is waarschijnlijk niet meer dan „25.000 acres. Hiervan zullen er waarschijnlijk de volgende „twee jaren 12.000 vezel opleveren. Einde 1897 zal de uitvoer „ongeveer 6.000 ton belooopen. De Bahama-sisal zal daarom „vooreerst niet een ernstige mededingster worden van eenige „andere witte vezel”. (Morris' Report).

Doch al mocht nu ook de prijs van de sisal dalen, ja, zelfs aanzienlijk dalen, dan blijkt toch nog uit het rapport van Dr. *Morris*, dat zelfs bij den laagsten prijs, nog ooit voor sisasvezel besteed, de cultuur nog winst heeft opgeleverd, tenminste op goed geregelde en van goede machinerieën voorziene aanleggingen. En het is niet waarschijnlijk, dat de prijs van de sisal ooit weer zóó laag zal dalen. Evenmin als de „fancy” prijs van f 678.— per ton de werkelijke waarde van de vezel

deze opgaven echter juist zijn, zou ik niet durven beslissen. In de verschillende zoo Hollandsche, Engelsche als Spaansche encyclopaedieën en aardrijkskundige woordenboeken, die ik heb geraadpleegd, komen omtrent de grootte onzer West-Indische eilanden zeer uiteenlopende opgaven voor (in twee Hollandsche woordenboeken b.v. de belachelijke opgaaf: Aruba, ruim 2000 hectaren) en officieel is de grootte, voor zoover ik weet, nooit vastgesteld.

De opgaven van Zerolo komen echter meer dan eenige andere overeen met een globale berekening der oppervlakte, die ik uit een zeekaart van West-Indië van onze eilanden heb kunnen maken.

vertegenwoordigde, evenmin staat de prijs van *f* 156.— per ton in verhouding tot die waarde. Genoegzaam bewijs daarvan wordt gevonden in het feit, dat, niettegenstaande de grootere quantiteiten aan de markt gebracht, de prijzen geregeld stijgende bleven. Bovendien hebben de eilanden dezer kolonie dit voor boven de Bahama's, dat de dagloonen van arbeiders hier goedkooper zijn. Dat het daarenboven bij elke onderneming zaak moet blijven de onkosten zoo laag mogelijk te houden, zal wel niet behoeven betoogd. En — last but not least — men vergete niet dat, hoe *klein* de winst der cultuur ook zij, zij toch altijd een *opbrengst* blijft, getrokken van gronden, die anders *niets* zouden hebben opgebracht.

Het is moeielijk om van de sisal-cultuur afscheid te nemen zonder met een kort woord gewag te maken van Gouverneur Sir *Ambrose Shea*, den man, aan wien de Bahama-eilanden hunne sisalindustrie hebben te danken.

Wat Gouverneur *van Raders* eens voor Curaçao was, zou later Gouverneur *Shea* voor de Bahama-eilanden zijn. Evenals *van Raders* had ook hij met talrijke moeielijkheden te kampen, en evenmin als zulks het geval was met *van Raders*, zijn zijne verdiensten steeds en door iedereen gewaardeerd. „Pogingen om een nieuwe cultuur te vestigen”, merkt Dr. *Morris* zeer terecht op, „geven veel moeite en zijn vaak kostbaar.” Daar Engeland als regel zijn kolonies niet subsidieert, en er toch voor het etablisseeeren van de sisal-cultuur geld noodig was, kon het wel niet anders of Sir *Ambrose* zag zich verplicht voor rekening der kolonie geld op te nemen en zodoende een koloniale schuld aan te gaan. Toen het welslagen van de cultuur nog lang niet was verzekerd; toen de steeds lager wordende prijzen de planters in angstige stemming hielden en eenige plantages, zoo door teleurstelling in machinerieën, als door onbekend-

heid met de beste wijze van verbouwing en de beste soort van te verbouwen plant het werk moesten staken — toen werd aan Gouverneur *Chea* dit creëren van eene koloniale schuld als een niet te rechtvaardigen daad voor de voeten geworpen. Aan menschen, die in de beste pogingen van anderen ter bevordering van de individueele welvaart niets anders kunnen zien dan zelfzuchtige motieven, ontbreekt het nooit. Zoo werd ook Sir *Ambrose* een „holle reclame-maker” en „het ongeluk der Bahama-eilanden” genoemd en men ging zelfs zoo ver hem de schuld te geven van de nadeelen, die anderen zich door eigen onwetendheid en zorgeloosheid hadden berokkend. Thans echter — nu aan het succes der sisal-cultuur moeielijk meer kan worden getwijfeld, nu er honderden hectaren met sisal zijn beplant, nu de „National Cordage Trust” tot het verleden behoort en de prijzen van de sisalvezel stijgende blijven — nu hoort men geen verwijten of klachten meer en vindt men het zelfs *natuurlijk*, dat de sisal-cultuur op de Bahama's heeft *moeten* slagen. Thans, nu door de energie en volharding van Sir *Ambrose* alle moeielijkheden te boven zijn gekomen, aarzelt men niet meer om zijn verdiensten te waardeeren. In de rede, door den tegenwoordigen Gouverneur, Sir *Haynes Smith* bij de opening van de zittingen van het Wetgevend Lichaam der Bahama's op 4 Maart 1896 gehouden, verklaarde deze:

„De kolonie is dankbaarheid verschuldigd aan Sir *Ambrose* „*Shea* voor de energie en bekwaamheid, waarmede hij de cultuur „van de sisal voorstond en kapitaal naar de kolonie deed „vloeien. De industrie is nu in handen van maatschappijen „en personen, die over ruime middelen kunnen beschikken en „ik vertrouw, dat het welslagen van de ondernemingen als „verzekerd kan worden beschouwd.” (Morris' Report.)

Die dankbaarheid der kolonie is zeker wel verdiend. Als men nagaat welke groote sommen er bij de sisal-cultuur aan

werkloonen moeten worden uitbetaald, dan is het begrijpelijk in welke groote mate de cultuur moet meewerken tot de bevordering van de individueele welvaart der kolonisten. En bovendien is dit niet alles; terecht merkt Dr. *Morris* op, waar hij spreekt van de wenschelijkheid van het etablisseeen van cultures op de Bahama's:

„Dit kan een middel zijn om tot eene oplossing te geraken „van het vraagstuk der werkeloosheid. Als wij den voorspoed „en de welvaart der kolonies bevorderen, verhoogden wij tevens „hun koopkracht en daardoor hun vermogen om een uitgebreiden „handel met het moederland te onderhouden.” (Morris' Report.)

De derde soort van de hier in het wild voorkomende pita is de „sansevieria”, op de eilanden dezer kolonie bekend onder den naam van „slangenlelie” (Papiementsch: „jeerba sienta” of „jeerba di colebra”).

Er bestaan 10 à 12 variëteiten van deze plant (K.B. 1887, No. 5), doch volgens den heer *Hart* hebben slechts enkele soorten waarde als vezelstofproduceerders. De hier voorkomende soort, waarvan ik genoemden heer een blad ter determineering zond, werd door hem gequalificeerd als „sansevieria longiflora” en „een der beste vezelproduceerders van dit plantengeslacht” genoemd. (Brief, dd. 31 Januari ll.) Uit een rapport van de heeren *Ide* en *Christie* over monsters van de verschillende sansevieria-vezels, hun ter beoordeeling toegezonden door de Directie der Botanische Tuinen te Kew, zou men zelfs kunnen afleiden, dat de vezel van de variëteit longiflora de beste is, daar genoemde heeren van de vezel van de *S. cylindrica* zeggen: „Dit is op één na de beste uit de gestuurde vezels en, behalve „dat zij niet zoo sterk schijnt, is zij toch bijna gelijk aan de *S. longiflora*” (K.B. 1887, No. 5).

Omtrent den grond voor de cultuur van deze plant vereischt, zegt Dr. *Morris*, „dat alle soorten van *sansevieria* een rijken, vochtigen grond en een betrekkelijk vochtig klimaat vereischen” ¹⁾. Echter voegt hij daaraan toe: „het is waar, „dat zij in betrekkelijk droge streken wild groeien, en zelfs „in gronden met een groot zoutgehalte, maar onder die omstandigheden is haar groei zeer langzaam en zelden zijn de „bladeren dan lang genoeg om merkwaardige vezel op te leveren,” (K. B. 1887, No. 5).

Daarentegen zegt Dr. *Roxburgh* van de *S. zeylanica*, dat zij algemeen voorkomt op de zoute kustlanden van Ceylon en gemakkelijk voortgeplant kan worden op bijna elke soort van grond (K. B. 1887, No. 5).

De heer *Dodge* zegt er van: „dat de plant gemakkelijk „voortgeteeld kan worden op bijna elke soort van grond, van „stekken, die in groote hoeveelheid van de wortels opschieten „en weinig of geen zorg vereischen.” (Dodge's Report, No. 5).

Zeker is het dat de variëteit *longiflora*, waarvan ik hier bladeren van 1.42 meter lengte heb gemeten (gegroeid op het erf van den heer *C. G. de Haseth*, Klipstraat, Otrabanda — een barre rots), op Curaçao en op de overige eilanden der kolonie in het wild groeit op plaatsen, waar men elke vegetatie bijna onmogelijk zou achten en dat zij, éénmaal ergens voorkomend, uiterst moeielijk is uit te roeien. (Te vergeefs werd dit o. a. beproefd op Key West; Dodge's Report. No. 5). Dat dus hare cultuur in deze kolonie mogelijk is, behoeft niet betoogd. Al groeit de plant het best op vochtigen grond en al komt zij op drogen grond later tot ontwikkeling, waar er

¹⁾ Zij zou dus misschien beter tehuis behooren in Suriname, waar ook de soort *S. Guineensis*, die hier geïntroduceerd is op de plantage „van Engelen” en die veel grootere bladeren levert dan de *S. longiflora*, in het wild voorkomt.

hier zooveel hectaren gronds braak liggen, levert de langere duur van het tot rijpheid komen van de bladeren geen overwegend bezwaar op, daar er thans van die gronden heelemaal *niets* wordt getrokken. Bovendien zou in de water vereischende behoefte der plant eenigszins tegemoet kunnen worden gekomen door irrigatie, waarvan voor andere doeleinden op dit eiland meer en meer wordt gebruik gemaakt.

Het aanplanten van de sansevieria kan op tweeërlei wijzen geschieden: door stekken of door wortelstukken. De laatste wijze is de gemakkelijkste; stukken wortels van b.v. 5 centimeter lang, behoeven daartoe slechts op geregelde afstanden — de Directeur van het Botanisch Station te Jamaïca noemt een afstand van 3 bij 3 voet „zeer geschikt” — te worden gepoot. De openblijvende plaatsen worden later van zelf opgevuld door de uitloopers, die de wortels in alle richtingen uitzenden. (K.B. 1887, No. 5).

Om stekken te verkrijgen snijdt men de bladeren in stukken van b.v. 20 à 25 centimeter lang en plaatst die in kweekbedden, op afstanden van b.v. 10 c.M. De grond dezer kweekbedden dient vochtig te worden gehouden, doch te veel water doet het blad rotten. (K.B. 1887, No. 5 en Dodge's Report No. 5).

Met deze laatste wijze van planten werd door mij een proef genomen. Binnen een paar weken vormden zich wortels aan het in den grond gestoken einde van het blad, waarna dit op enkele plaatsen begon op te zwellen en knoppen leverde, waaruit na drie maanden zeven jonge spruiten boven den grond te voorschijn kwamen.

Evenals bij de agave-cultuur dient ook op een aanleg van sansevieria de noodige ruimte te worden gelaten voor wegen.

Uit te Jamaica en St. Thomas gedane proefnemingen is het gebleken, dat de plant eerst na drie of na drie en een half jaar bladeren oplevert, geschikt om tot vezel te worden verwerkt (K.B. 1887, No. 5). Sommigen echter willen, dat reeds na één jaar de plant rijpe bladeren oplevert (Dodge's Report, No' 5), doch dit komt mij zeer onwaarschijnlijk voor.

Omtrent de opbrengst aan vezel kan gezegd worden, dat gedane proefnemingen in Engelsch-Indië tot het resultaat hebben geleid, dat volwassen bladeren van de soort *S.zeylanica* (van minder lengte dan die van de *S.longiflora*) van drie à drie en een halve voet lengte, één pond vezel oprachten per 40 pond gewicht aan bladeren, of $2\frac{1}{2}$ pCt. Ook op Jamaica werd ruim dit percentage verkregen door bewerking van de bladeren met een braakmachine (niet de *Todd* machine), waarbij echter veel vezelstof verloren ging. Dr. *Roxburgh* berekende, dat een hectare planten 1376 K.G. vezel leverde bij elken oogst, waarop, in goeden grond en onder gunstige omstandigheden, tweemaal 's jaars mag worden gerekend (K.B. 1887, No. 5). De heer *Dodge* geeft op, dat de opbrengst geschat is op 1795 K.G. per hectare en per jaar (Dodge's Report, No. 5).

De vezel van de *sansevieria* is fijner dan die van de *agave* en daardoor meer geschikt voor de vervaardiging van koord en ander fijn touw en van geweven stoffen, dan wel voor de fabrikatie van scheepstouw. Tot nog toe is zij echter slechts zelden aan de markt gebracht en dan nog in kleine hoeveelheden, waarvoor, jaren geleden, op de Londensche markt *f* 156.— à *f* 180.— per ton werd gerealiseerd (Brief van de heeren *Ide & Christie* dd. 22 Maart 1.1.). Tegen dien prijs leverden de cultures echter geen voordeel op en volgens de marktberichten van de laatste jaren, werd er sinds langen tijd geen *sansevieria* vezel

aan de markt gebracht. De heeren *Ide & Christie* quoteeren den prijs, waartegen zij thans zou kunnen worden verkocht als *f* 216.-- à *f* 228.-- per ton (aangehaalden brief).

De meening is algemeen dat de groote waarde van de sansevieria-vezel tot haar recht zal komen, indien zij slechts in voldoende hoeveelheid aan de markt wordt gebracht. Of-schoon ik het nu niet raadzaam zou achten reeds nú op groote schaal de sansevieria te cultiveeren, verdient het echter m.i. alle aanbeveling om op sisal-cultures enkele hectaren beschikbaar te stellen om ten deze proefnemingen te doen en de vezel daardoor meer bekend te maken.

Cultivatie, bewerking en machinerieën zijn dezelfde als gevorderd door de sisal-cultuur.

Ter etablisseeing van eene markt voor Curaçaosche touw-vezel is het zeker sterk aan te bevelen er zorg voor te dragen, dat slechts *goede* vezel aan de markt worde gebracht. Elke machine produceert een zekere hoeveelheid vezel, die niet aan alle gestelde eischen voor de beste vezel voldoet en welke vezel dan ook van *f* 0.08 à *f* 0.11 minder waard is dan de laatstgenoemde (K.B. 1893, No. 80). Door het een of ander overzicht in het drogen verkrijgt men soms een minder witte vezel, de zoogenaamde roode hennep, die 25 à 50 % minder doet dan de beste vezel (K.B. 1893, No. 80). Zulke variëteiten, met goede vezel vermengd, aan de markt te brengen zou natuurlijk schade doen aan een reeds gevestigde markt, om niet van een nog te etablisseeeren markt te spreken.

In 1897 werd op de markt te Hamburg goede vezel grif en tegen goede prijzen verkocht, doch men ondervond moeielijkheid om balen van dubieus gehalte aan den man te brengen (Jahresbericht, 1897, L. Riebow). In Yucatan en op de Bahama's schijnt men thans ook bezig te zijn echte sisal vervalscht te

verschepen, door die te vermengen met de vezel van de *Furcraea cubensis* (Brief van den heer *Hart*, d.d. 15 Maart l.l.).

Zulke praktijken dienen natuurlijk ten sterkste te worden ontraden.¹⁾

Ten slotte zij het mij vergund hier de woorden van *van Raders* in herinnering te brengen, n.m.: „dat het met de land-„huishoudkunde gelegen is als met zooveel andere bedrijven, „waarbij men eigen onderzoek, eigen oordeel en beproeving te „veel laat rusten, om zich aan het oude te houden” en, „dat „het individueel voorbeeld van een enkel planter van te weinig „invloed is op het algemeen, dan dat zulks een wijziging in „het stelsel van cultures kan teweegbrengen.”

„Het levert steeds eigenaardige moeielijkheden op,” zeide ik elders, „om den landbouwer over te halen oude cultures, die aan zijn voorvaderen jaren lang een bestaan hebben verzekerd en waarvan hij de wijze van verbouwing en bewerking in alle deelen kent, op te geven en plaats te doen maken voor anderen, die hem geheel onbekend zijn, waaraan hij in den beginne meer gelden moet ten koste leggen en van wier inkomsten hij geen zekerheid heeft. Vooral geldt dit voor eene plaats als Curaçao, waar de planter door een ongunstig klimaat nog meer wordt ontmoedigd. Slechts door voorbeeld kan hij worden overtuigd van het voordeel, dat er in een nieuwe cultuur of andere wijze van verbouwing zit; slechts goede resultaten kunnen langzamerhand zijn wantrouwen in het nieuwe overwinnen.”

Ik meen daarom hier niet te mogen nalaten nogmaals

1) Sedert het schrijven van dit artikel heb ik, op mijn aanvraag, nog verscheidene catalogussen en beschrijvingen ontvangen van petroleum-machines, persen, droogschuren (ijzeren) enz. Verdere inlichtingen wil ik gaarne verstrekken.

aan te dringen op het etablisseeen van een botanisch proefstation voor deze eilanden, waar proeven dienen te worden genomen met de sisal-cultuur en met de verbouwing van andere gewassen, die onder hitte en droogte kunnen gedijen, ten einde dus die cultures „onder het onmiddellijk oog der bevolking te brengen.”

Bovendien zou op zulk een station tevens een proef kunnen worden genomen, óók met het oog op de niet zoo dorre Bovenwindsche eilanden, met planten, die een minder drogen grond behoeven en een vochtiger klimaat. Op het dorre Curaçao toch zijn talrijke plekken, in wier vegetatie het oog zich kan verlustigen en er bestaat geen reden om te veronderstellen, dat dáár de koffie, cacao, notemuskaat, vanille, enz. niet zouden kunnen worden geproduceerd. Wèl zal de verbouwing daarvan niet op groote schaal kunnen geschieden, geen dier producten zal waarschijnlijk ooit een stapelproduct voor den uitvoer kunnen worden, doch zij zouden toch èn de planter èn (vooral) den kleinen landbouwer een niet te versmaden inkomst kunnen opleveren. Dat het dan echter noodig zal zijn om gratis of tegen een geringe vergoeding jonge planten verkrijgbaar te stellen en men der bevolking de gelegenheid moet geven om door persoonlijk onderzoek zich te overtuigen, dat het mogelijk is die gewassen hier te doen groeien, zal wel geen betoog behoeven. Men zal over het algemeen slechts tot zulke proefnemingen willen overgaan, indien men zich door voorbeeld van de mogelijkheid van het welslagen kan overtuigen en indien bij mislukking niets of slechts weinig kan worden verloren.

Ik ben mij volkomen bewust van het bezwaar, dat er bestaat tegen het vestigen alhier van een proefstation ter behartiging van cultures, voor deze kolonie van belang, n. m.

het opvoeren van de Koloniale Begrooting en het subsequent verhoogen van het subsidie, dat de kolonie van het moederland behoeft. Doch de jongste behandeling in Nederland van de Surinaamsche Begrooting wettigt m. i. alleszins het vermoeden, dat de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging, noch de tegenwoordige Minister van Koloniën op enkele duizenden guldens zullen zien, waar het geldt de welvaart der kolonie te helpen bevorderen ¹⁾. Met een eerste uitgaaf van *f* 5000 en een verdere jaarlijksche uitgaaf van *f* 2500 zou al heel wat kunnen worden gedaan ²⁾, en onze eilanden zouden daardoor tevens een meer gunstige vergelijking kunnen doorstaan met de overige Kleine Antillen, waar bijna overal botanische proefstations bestaan ³⁾.

Curaçao, April, 1898.

J. H. J. HAMELBERG.

¹⁾ De nieuwe posten van het abattoir en het geleidelicht aan den mond der Suriname, en de verhoogde posten voor de uitbreiding van den steiger en van het personeel der koloniale vaartuigen — allen zaken, die moeten worden geacht aan de welvaart der kolonie bevorderlijk te zijn — werden door den Minister overgenomen en door de Kamers gereedelijk goedgekeurd.

²⁾ Eene omschrijving van deze uitgaven met een lijst van planten, wier cultuur hier, naar ik verneem, zou kunnen worden beproefd, werden door mij, samen met een afschrift van dit opstel, aan Z. E. den Minister van Koloniën en aan den H.E.G. Heer Gouverneur der Kolonie aangeboden.

³⁾ Men vindt zulke stations b.v. op de betrekkelijk kleine eilanden St. Thomas, St. Christoffel, Antigua, Montserrat, St. Lucia, Grenada en Dominica, terwijl op sommigen dier eilanden het Bestuur ook werk maakt van het veredelen van het paarden- en runderras.

HET PAPIËMENTSCH.

In het eerste verslag van het Genootschap hebben wij „Eenige beschouwingen over de volkstaal van Curaçao” geleverd, en het was ons aangenaam te ontwaren dat die bijdrage over het algemeen gunstig is beoordeeld, en hier aanleiding heeft gegeven tot andere beschouwingen, en mededeelingen over die volkstaal.

Over de *spelling*, zoo als die door ons werd behandeld, werden eenige aanmerkingen gemaakt, en is ons van zekere zijde ten laste gelegd over het hoofd te hebben gezien, dat in de laatste twintig jaren of meer met de vroegere gewoonte is gebroken om zuiver Spaansche woorden op hollandsche wijze te spellen. Wij willen wel erkennen dat ten deze in de laatste jaren eenige verbetering merkbaar is, doch kunnen niet dan volhouden dat de hollandsche spelling van vele Spaansche woorden, ook in den laatsten tijd, *tot heden*, nog als regel in acht wordt genomen. Onder meerderen, kunnen wij aanhalen dat in Spaansche woorden, waarin de letter *o* voorkomt, en die klank bij den overgang in het Papiëmentsch in de Spaansche *u* wordt veranderd, als *regel* is aangenomen dien klank in de volkstaal terug te geven door den hollandschen diphtong *oe*; zoo schrijft men *Amigu*, van Spaansch *Amigo*, in het papiëmentsch *Amigoe*.

Zoolang geen alfabet voor het Papiëmentsch wordt vastgesteld, zullen zich, bij het schrijven van die volkstaal, die niet anders in werkelijkheid is dan een *spreektaal*, die veranderingen in de spelling blijven voordoen.

De voornaamste verwarring komt voort uit het gebruik van de letter *j*; in de volkstaal heeft deze letter drie verschillende *uitspraken*.

In Spaansche woorden heeft de *j* den klank bijna van de hollandsche *h*; nog wordt in verscheidene woorden van Spaansche afleiding de *h* voor de *j* gesteld. *Justicia* wordt nog dikwijls in het Papiëmentsch geschreven *husticia*¹⁾, en *joven*, *hoben*.

In Hollandsche woorden, onveranderd of gewijzigd in de volkstaal overgenomen behoudt de *j* de hollandsche uitspraak.

In verscheidene *zuiver* Papiëmentsche woorden heeft de *j* den klank van die letter in het Engelsch. Deze klank wordt door hollandsche papiëmentsch-schrijvers voorgesteld door *dj*; zoo schrijft men *djaka* (rat), al geven die beide aan elkander gevoegde letters slechts *bij benadering* den Engelschen klank van de *j* terug.

De *j* heeft dus drieërlei uitspraak in onze volkstaal; de Spaansche, die door *h*

de Hollandsche die door *j*
en de Engelsche die door *dj*
wordt teruggegeven.

Een klank, die in het Papiëmentsch veel voorkomt is die van de Engelsche *sh*; verkeerdelijk wordt deze klank door de Papiëmentsch-schrijvers voorgesteld door *sj*, letters die den klank niet zuiver teruggeven. *Masha* of *Mashar* (papiëmentsch voor *vele*, uit het Spaansch *demasiado*) wordt dan ook geschreven *Masja*.

Het is hier de plaats om op een der eigenaardigheden onzer taal te wijzen, in verband met het gebruik van de letter *j*.

Het woord *dia* (*dag*) wordt onveranderd van het Spaansch

¹⁾ (In *echt* Papiëmentsch is het woord voor „rechtvaardigheid” *hustishi*, dat voorheen gespeld werd *hoestishi*).

in het Papiëmentsch gebezigd. Echter bij de namen der weekdagen, die op één uitzondering na als hieronder zal worden vermeld, uit het Spaansch zijn overgenomen, wordt het woord *dia* voorgevoegd, maar uitgesproken *dja*; hier worden door de samentrekking van *di* en *a* een klank gevormd, die met dien der *j* in het Engelsch overeenkomt.

De Spaansche *j* wordt, in enkele gevallen, door hollandsche schrijvers van het Papiëmentsch door *g* teruggegeven. En dit nog in de laatste jaren; wij hebben voor ons liggen een blaadje, waarin het woord *ejemplo* (voorbeeld) gespeld wordt *egempel*. In hetzelfde blad vinden wij *duci* (zoet, uit Spaansch *dulce*) geschreven, terwijl het woord in het Papiëmentsch is *dushi*.

Nog wordt de *j* (met den hollandschen klank) gebezigd om de dubbele *ll* te kennen te geven. Nog in 1898 wordt geschreven *Nos a jega* voor *hemos llegado* (wij zijn aangekomen).

De dubbele *ll* komt voor in vele Spaansche woorden, die in het Papiëmentsch zijn overgenomen, en daarvoor wordt in den regel de *j* (hollandsche uitspraak) in het Papiëmentsch gesteld. De Spaansche dubbele *l* (*ll*) is als in het fransch *l mouillée*.

Verder wordt van de *j* (hollandsche uitspraak) gebruik gemaakt om door achtervoeging aan de *n* een anderen Spaanschen klank, dien namelijk van de *ñ* terug te geven. Deze klank komt in een zeer groot aantal woorden in het Papiëmentsch voor, overgenomen uit het Spaansch.

Als een voorbeeld halen wij aan *gaña* (uit het Spaansch) *engañar* (bedriegen), dat in het Papiëmentsch gespeld wordt *ganja*.

Soms bij uitzondering wordt de Spaansche *ñ* in het Papiëmentsch gebezigd; een bewijs te meer, dat geen regelmatigheid in acht wordt genomen door schrijvers in het Papiëmentsch. In éénzelfde kolom van een feuilleton, dit jaar geschreven, vinden wij *senjal* (uit Spaansch *señal* — teeken, sein) en *cuña* (uit Spaansch *cuñado* — schoonbroeder).

Wij halen deze voorbeelden niet aan om de schrijvers van het Papiëmentsch verantwoordelijk te stellen voor de onregelmatigheden, die onvermijdelijk zijn bij het schrijven van een taal, die uitsluitend een *spreektaal* is, maar enkel en alleen om aan te toonen dat de bewering dat er vaste regels bij het schrijven van het Papiëmentsch zijn aangenomen, dat men zich aan de ethymologie der woorden houdt, en Spaansche woorden niet op Hollandsche wijze spelt, niet gegrond is. Wij geven toe dat „*On fait ce qu'on peut, et non pas ce qu'on veut.*”

Spaansche woorden — zeer talrijk —, waarin de *qu* voorkomt, worden maar eenvoudig met de hollandsche *k* (een letter die in de Spaansche letterlijst niet is opgenomen) geschreven; zoo wordt bijv. *agui* (Spaansch voor *hier*) dat onveranderd in de spreektaal is overgenomen, nog heden ten dage geschreven *aki*; *qué cosa* (wat) wordt in het Papiëmentsch geschreven *kiko*. In hetzelfde artikel in een courant treffen wij naast elkander: *keda ketoe* (Spaansch *quedar quieto* — stil blijven).

Wij willen wel toegeven dat het hoogst moeilijk is een speciale spelling van het Papiëmentsch vast te stellen, zoolang er niet worde overeengekomen omtrent een speciaal alfabeet voor onze volkstaal.

Zoo men bij elke letter, zooals die gebruikt wordt bij het schrijven onzer volkstaal, wil stilstaan, dan zal men onmiddellijk merken dat de schrijvers zich niet aan bepaalde regels houden, noch getrouw blijven aan de Spaansche spelling.

De *g* heeft (evenals in het Fransch, doch verschillend) in het Spaansch *twee* klanken: die van de Hollandsche *g* vóór de klinkers *e* en *i*, en die van de Engelsche *g* (in *go*) vóór *a*, *o* en *u*.

Waar de Engelsche klank vóór de *e* of *i*, in het Spaansch, voorkomt, wordt de *u* tusschengevoegd. Zoo bijv. *seguir* (volgen).

In het Papiëmentsch schrijft men nog heden *sigi*, dat niet alleen van de Spaansche spelling afwijkt, maar tot het verkeerdt uitspreken van het woord aanleiding zou kunnen geven, wijl om den klank terug te geven de *g* hier de Engelsche uitspraak hebben moet.

Bovendien zijn er enkele eigenaardige woorden in het Papiëmentsch, die twee geheel en al verschillende woorden van het Spaansch te kennen geven.

Onder dezen neemt een eerste plaats in de uitdrukking *ku* (of *coe* en *koe*, zooals men het hier schrijft); *con* (Spaansch voor *met*) is in het Papiëmentsch *coe*, en *que* (Spaansch voor *die* of *dat*) is eveneens *coe* of *koe*; eigenlijk *ku* in beide gevallen.

In de laatste tijden wordt, waar *met* wordt bedoeld *coe* geschreven, met *c*, terwijl waar het betrekkelijk voornaamwoord of een bijwoord geldt, het woord met een *k* geschreven wordt. Hoe prijzenswaardig dit ook zijn moge, heeft deze regel dat tegen zich, dat de toepassing daarvan alleen gegeven is aan hen, die vertrouwd zijn met de spraakleer.

Wij hebben gemeend deze ophelderingen te moeten laten voorafgaan, alvorens een woordenlijst van het Papiëmentsch te kunnen leveren, als aangegeven aan het slot van onze bijdrage in het eerste jaarlijksch verslag van dit genootschap.

Welke spelling zullen wij volgen?

Ziedaar een moeilijkheid.

Wij zullen trachten die te boven te komen, door *eerstens* zooveel mogelijk aan de étymologie der woorden getrouw te blijven, en door *tweedens*, zooveel doenlijk de uitspraak der Papiëmentsche woorden door de spelling terug te geven.

Waar zulks om de eene of andere reden noodig wordt geacht, zullen wij ons houden aan de spelling, die eenmaal aan-

genomen is, ofschoon dit niet geheel in overeenstemming mocht blijken met de aanmerkingen, die wij hebben laten voorafgaan.

De *C* wordt in het Papiëmentsch, in navolging van het Spaansch enz., als *S* uitgesproken, waar zij vóór de *e* en de *i* voorkomt.

Waar wij de *U* gebruiken, geeft zij den klank van het Hollandsch *oe*, of liever van de Spaansche *u* terug.

Waar hier gewoonlijk *sj* geschreven wordt, geven wij de voorkeur aan *sh* (als in het Engelsch uitgesproken) om de ware uitspraak van het woord te kennen te geven.

Wij zullen geen Spaansche woorden opnemen als Papiëmentsche, zoo als hier maar al te dikwijls geschiedt; want wij kunnen moeilijk onze goedkeuring hechten aan het gebruiken van de volkstaal om denkbeelden te kennen te geven, die boven de bevattning zijn van menschen, die geen andere taal kennen.

Het Papiëmentsch is een taal voor niet-ontwikkelden, waarin slechts alledaagsche mededeelingen en gesprekken kunnen gedaan of gehouden worden. Men moge daarvan gebruik maken om zekeren graad van kennis aan de min bevoordeelden medetedeelen, maar nimmer om *philosophische* verhandelingen daarin te leveren, als hier niet zelden gebeurt. Immers bij zulke *courantartikelen* dienen woorden te worden gebezigd, die slechts verstaanbaar zijn voor personen, die niet alleen de Spaansche taal kennen, maar die op de hoogte zijn om die ingewikkelde argumentatiën te kunnen volgen.

De eigenlijke volkstaal of Papiëmentsch heeft de woorden niet, om zoodanige denkbeelden uittedrukken. Men neemt daarom eenvoudig Spaansche woorden ter hand, en stelt ze maar neer in een opstel, dat van het Papiëmentsch niets anders heeft dan den vorm. Zoo schrijft men die woorden, die abstracte denkbeelden te kennen geven, zoo als zij in het Spaansch geschreven worden, en levert opstellen, waarin van

het Papiëmentsch weinig anders voorkomt dan enkele werkwoorden. De hoofdwoorden behooren niet tot de volkstaal, en kunnen in geen geval begrepen worden door hen, die een zekeren graad van ontwikkeling niet bezitten.

Zoodanige woorden zullen wij niet opnemen in de Woordenlijst, die wij nu leveren.

WOORDENLIJST.

S staat voor Spaansch	}	ter aanduiding van de taal waaruit het Papiëmentsch woord afgeleid of ontstaan is.
H „ „ Hollandsch		
P „ „ Portugeesch		
E „ „ Engelsch		
F „ „ Fransch		

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Ding	<i>cos</i>	S cosa
Begin	<i>principiu</i>	S principio
Einde	<i>fin</i> ¹⁾	S onveranderd
Tijd	<i>tempu</i>	S tiempo; P tempo
(niet zelden wordt <i>tém</i> gebruikt, vooral in den zin van weder; goed weder — <i>bon tém</i> ; de orkaansmaanden worden genoemd <i>mal tém</i> (slechte tijd)).		
Plaats	<i>lugá</i>	S lugar
Deel	<i>parti</i>	S parte
Getal	<i>númbre</i>	S número
Naam	<i>nomber</i>	S nombro
Sein	<i>seña</i>	S señal
Soort	<i>sorti</i>	P sorte
Ster	<i>strea</i>	S en P estrella
Licht	<i>lus</i>	S luz
Duisternis	<i>scuridad</i>	S oscuridad

¹⁾ Ook *Cabamentu* uit S werkwoord *acabar* = eindigen.

Maan	}	<i>Luna</i>	uit het S voor maan
Maand			
Vuur		<i>candela</i>	S onveranderd
Water		<i>awa</i>	S agua
Rook		<i>huma</i>	S humo
Asch		<i>shinishi</i>	} S ceniza
			} P cinza
Donder		<i>strovöins</i>	P trovám
Bliksem		<i>lulamper</i>	S relámpago
Regen		<i>awaseru</i>	S aguacero
Dauw		<i>daut</i>	uit H
Zee		<i>la-má</i>	S la mar—de zee
Stof		<i>stof</i>	H onveranderd
Klei		<i>klei</i>	H onveranderd
Kalk		<i>kalki</i>	uit het H
Dag		<i>dia</i>	S onveranderd
Nacht		<i>anochi</i>	S noche
Ochtend		<i>maïnta</i>	uit S mananita
Uur		<i>ora</i>	uit S hora
Half uur		<i>mei-or</i>	P méya ora
Heden		<i>awé</i>	P Hoje (?)
Gisteren		<i>ayera</i>	S ayer
Morgen		<i>mañan</i>	S mañana
Jaar		<i>aña</i>	S año
Ochtendstond		<i>mardugá</i>	S madrugada
Maandag		<i>dja luna</i>	S lunes
Dinsdag		<i>dja mars</i>	S martes
Woensdag		<i>dja rasón</i>	Op dien weekdag werden in vroegere jaren <i>rantsoenen</i> uitgedeeld aan de slaven.
Donderdag		<i>dja webes</i>	S Jueves
Vrijdag		<i>dja bièrnè</i>	S Viernes

Zaterdag	<i>dja sábra</i>	S Sábado
Zondag	<i>dja duminagu</i>	S Domingo
Goud	<i>oro</i>	S onveranderd
Zilver	<i>plata</i>	S onveranderd
Koper	<i>koper</i>	H onveranderd
IJzer	<i>heru</i>	S hierro
Roest	<i>froes</i>	uit H verroest
Geld	<i>placa</i>	in S is <i>placa</i> een oud Spaansch muntstuk van 10 maravedis
Goudgeld	<i>plakéoro</i>	voor <i>placa di oro</i>
Zilvergeld	<i>plaké plata</i>	voor <i>placa di plata</i>
Kopergeld	<i>plaké koper</i>	voor <i>placa di koper</i>
Zout	<i>sálu</i>	S sal
Steen	<i>piedra</i>	S onveranderd
Zand	<i>santu</i>	uit het H
Glas	<i>glas</i>	(de <i>g</i> uitgesproken als in E)
Gras	<i>yerba</i>	uit het S
Bloem	<i>flor</i>	S onveranderd
Boon	<i>bonchi</i>	H boontje
Maïs	<i>maïnshi</i>	uit H en S
Oranje	<i>laraha</i>	P laranja
Boom	<i>palu</i>	in S is <i>palo</i> hout.
Bosch	<i>mondi</i>	in S is <i>monte</i> gebergte.
Mier	<i>vruminga</i>	P. formiga
Vlieg	<i>musquita</i>	S mosquito (mosca)
Vlinder of kapel.	<i>barbulète</i>	P barboleta
Wesp	<i>maribomba</i>	P maribombo
Hagedis	<i>ragadishi</i>	S lagartijo
Spin	<i>harana</i>	S araña
Wurm	<i>bichi</i>	P bicho
Ei	<i>webu</i>	S huevo
Haan	<i>gai</i>	S gallo

Kalkoen	<i>calacuna</i>	uit het H
Visch	<i>piscá</i>	uit S pescado
Net	<i>réda</i>	S red
Koe	<i>baca</i>	S vaca
Stier	<i>toro</i>	S onveranderd
Ezel	<i>buricu</i>	S borrico
Paard	<i>cabai</i>	S caballo
Hond	<i>cachó</i>	S cachorro (hondje)
Kat	<i>pushi</i>	H poesje
Lam	<i>lamchi</i>	H. lammetje
Varken	<i>porco</i>	P onveranderd
Rat	<i>djaka</i>	E jacchus? (zeker eekhoorn)
Kind	<i>muchá</i>	S muchacho
Man	<i>homber</i>	S hombre
Vrouw	<i>mohé</i>	S mujer
Jongen	<i>muchá homber</i>	letterlijk kind-man
Meisje	<i>muchá mohé</i>	letterlijk kind-vrouw
Vader	<i>tata</i>	S wordt soms tayta gebruikt
Moeder	<i>máma</i>	van mamá
Zoon	<i>jiu homber</i> ¹⁾	S hijo; letterlijk mannelijk kind
Dochter	<i>jiu mohé</i> ¹⁾	Shija; letterlijk vrouwelijk kind
Broeder	<i>ruman homber</i> ²⁾	uit S hermano
Zuster	<i>ruman mohé</i> ²⁾	uit S hermano
Oom	<i>oom</i>	even als H
Tante	<i>tanta</i>) uit H tante) of moi
	ook <i>mochi</i>	
Peetoom	<i>padrina</i>	S padrino
Peettante	<i>madrina</i>	S
Tweelingen	<i>ohochi</i>	uit S morochos

1) De *j* wordt hier als in H uitgesproken.

2) De woorden *homber* en *mohé* worden bij *broeder* gevoegd, om tusschen *broeder* en *zuster* te onderscheiden.

Min	<i>yaya</i>	S aya
Mensch	<i>Hénde</i>	uit S gente
Hoofd	<i>Cabés</i>	S cabeza
Haar	<i>Cabei</i>	S cabello
Oor	<i>orea</i>	S oreja
Voorhoofd	<i>frenta</i>	S frente
Oog	<i>wowo</i>	P olho
Hand	<i>man</i>	{ P mán { F main
Neus	<i>nanishi</i>	S nariz
Mond	<i>boca</i>	S onveranderd
Lip	<i>leep</i>	uit het H
Tong	<i>lenga</i>	S lengua
Verhemelte	<i>shelu di boca</i>	(hemel van den mond)
Rug	<i>lomba</i>	uit S lomo
Lichaam	<i>curpa</i>	S cuerpo
Arm	<i>brása</i>	S brazo
Elleboog	<i>cotovelo</i>	P onveranderd
Vuist	<i>moquete</i>	Dit woord beteekent in S <i>een slag in het aangezicht</i>
Nagel	<i>huña</i>	S uña
Knie	<i>rudia</i>	S rodilla
Voet	<i>pia</i>	S pié
Hiel	<i>hielchi</i>	H hieltje
Teen	<i>dede pia</i>	P dedo do pé
Been	<i>wesu</i>	S hueso
Brein	<i>sesu</i>	S seso
Maag	<i>stóma</i>	S estómago
Tand	<i>djente</i>	S diente
Bloed	<i>sanger</i>	S sangre
Speeksel	<i>scupi</i>	uit het S werkwoord <i>escupir</i> (spuwen)

Wond	<i>hirida</i>	S herida
Pijn	<i>doló</i>	S dolor
Dood	<i>morto</i>	P morte
Koorts	<i>keintura</i>	S calentura
Mazelen	<i>sarampi</i>	P sarampo
Pokken	<i>brohera</i>	S viruelas
Kracht	<i>forsa</i>	P força
Gezondheid	<i>salú</i>	S salud
Moed	<i>curashi</i>	F courage
Werk	<i>trabau</i>	S trabajo
Zorg	<i>cuidá</i>	S cuidado.
Winst	<i>gananshi</i>	S ganancia
Slaap	<i>soño</i>	{ P sono { en sonho (droom)
Eetwaren	<i>cuminda</i>	uit S comida
Brood	<i>pam</i>	P onveranderd
Soep	<i>soppi</i>	P sopa
Koek	<i>bolo</i>	P onveranderd
Gebraden vleesch	<i>carni hasá</i>	P assado
	<i>carni frisghi</i> ¹⁾	P frigid (braden)
Taart	<i>tarta</i>	S onveranderd
Ontbijt	<i>almueso</i>	S almuerzo
Middagmaal	<i>janta</i>	P jantar — de <i>j</i> behoudt in dit woord de portugeesche uitspraak.
Wijn	<i>biña</i>	S vino eerder uit P vinho
Feest	<i>fiesta</i>	P onveranderd
Mes	<i>cuchiu</i>	S cuchillo
Vork	<i>forki</i>	uit H vorkje

1) *Sgh* om zooveel mogelijk terug te geven de Portugeesche uitspraak van de *g*.

Bord	<i>tayó</i>	Vlaamsch of } Zuid-Ned. } taljoor
Schotel	<i>asèchi</i>	uit F assiette (bord)
Kopje	<i>komchi</i>	uit H kommetje
Kan	<i>kanika</i>	oud S caniquí (water flesch)
Flesch	<i>garafi</i>	P garrafa
Kant	<i>kanchi</i>	H kantje
Kleed	<i>bistí</i>	S vestido
Jas	<i>jas</i>	H onveranderd
Vest	<i>gilet</i>	F onveranderd
Hoed	<i>sombré</i>	S sombrero
Broek	<i>carson</i>	S calzón
Kous	<i>mea</i>	P meyas
Rok	<i>capote</i>	P capote
Schoen	<i>sapato</i>	S zapato
Doek	<i>lensu</i>	P lenço
Huis	<i>cas</i>	S casa
Muur	<i>muraya</i>	S muralla
Deur	<i>porta</i>	P onveranderd
Keuken	<i>cushina</i>	} P cozinha } S còcina
Venster	<i>bentana</i>	S. ventana
Oven	<i>fornu</i>	P forno
Straat	<i>caya</i>	S calle
Zaag	<i>zar</i>	uit H verbasterd
Vijl	<i>feilu</i>	uit H verbasterd
Lijm	<i>leimu</i>	uit H verbasterd
Stoel	<i>stul</i> ook <i>stoel</i>	H overgenomen
Tafel	<i>mesa</i>	S onveranderd
Bank	<i>banki</i>	uit H bankje
Bed	<i>cama</i>	S onveranderd
Beddelaken	<i>lansó</i>	P lançol

Spiegel	<i>spiel</i>	uit H
Lamp	<i>lampi</i>	uit H lampje
Okshoofd	<i>bocó</i>	uit S bocoy
Naald	<i>angüa</i>	S aguja
Speld	<i>feneta</i>	P alfinete
Plantage	<i>cunucu</i>	Z.-Amerik. S conuco
Kar	<i>garoshi</i>	<i>eerder</i> uit F carrosse dan S carro
Wagen	<i>shèrs</i>	H sjees (tweewielig rijtuig <i>eerder</i> dan F chaise (de poste)
Juk	<i>yuca</i>	S yugo
Zadel	<i>sia</i>	S silla
Meester	<i>shon</i>	S señor (?)
Bediende	<i>criá</i>	S criado
Slaaf	<i>catibu</i>	S cautevo
Volk	<i>pueblu</i>	S pueblo
Vreemdeling	<i>strañeru</i>	S extranjero
Metselaar	<i>metslá</i>	uit H
Timmerman	<i>carpinté</i>	S carpintero
Kuyper	<i>keiper</i>	H slecht uitgesproken
Schilder	<i>verfdó</i> ¹⁾	uit H verwer
Schoolmeester	<i>meester</i>	uit H
Leerling	<i>muchá di skool</i>	<i>letterlijk</i> kind van de school
Boek	<i>buki</i>	uit H boekje
Bladzijde	<i>foya</i>	P folha
Pen	<i>pen</i>	H onveranderd
Inkt	<i>tinta</i>	S onveranderd.
Papier	<i>pampé</i>	S papel

¹⁾ Aan het Holl. woord *verf* is de Spaansche terminatie *dor* (laatste klinker weggelaten) gevoegd. Zoo is van *blik*, *blekèru* gevormd door toevoeging van *ero*, om *blikslager* aan te duiden.

Kerk	<i>kerki</i>	uit H
„ kath.	<i>misa</i>	uit S
Kerkhof	<i>kerkof</i>	uit H
Soldaat	<i>soldá</i>	S soldado
Korporaal	<i>corprá</i>	uit H
Sergeant	<i>sergeant</i>	H onveranderd
Officier	<i>fishal</i>	uit S oficial
Leger	<i>trupa</i>	uit S tropa
Schip	<i>barcu</i>	uit S barco
Oorlogsschip	<i>barcu di guera</i>	S barco de guerra
Sloep	<i>balandra</i>	S onveranderd
Visschersboot	<i>canoa</i>	S onveranderd
Boot	<i>boto</i>	S bote
Riem	<i>rema</i>	S remo
Touw	<i>cabuya</i>	oud S
Tolkantoor	<i>duana</i>	S aduana
Lessenaar	<i>lesná</i>	uit H
Winkel	<i>pakus</i>	uit H pakhuis
Geluk	<i>felicidad</i>	S onveranderd
Ongeluk	<i>desgracia</i>	S onveranderd
Honger	<i>hamber</i>	S hambre
Dorst	<i>sedu</i>	P sede
Drank	<i>bibida</i>	P bebida
Kaas	<i>queshi</i>	P quéyo
Boter	<i>manteca</i>	P manteiga

De lijst is, als licht te begrijpen, niet volledig. In meer ontwikkelde kringen worden nog vele woorden gebezigd, om abstracte denkbeelden te kennen te geven, doch die zijn over het algemeen uit het Spaansch overgenomen, nu en dan met eenige wijziging in de uitspraak. Ondeugd — bijv. S *vicio*, wordt in het Papiëmentsch *vishu* uitgesproken.

Wij hebben, door de samenstelling van deze woordenlijst, in de eerste plaats de woorden van alledaagsch gebruik onder de oogen willen brengen van hen, die met onze volkstaal niet vertrouwd zijn, en in de tweede plaats willen aantoonen hoe aan ieder der hier gesproken talen woorden zijn ontleend, om die volkstaal te vormen.

Spaansch en Hollandsch hebben de meeste bestanddeelen geleverd, en het is wel vreemd hoe bij eenzelfde ideeën-gang het eene woord uit de eene, het andere uit de andere taal overgenomen wordt.

Bij *ambachten* vindt men meestal Hollandsche woorden overgenomen: *metslá*, metselaar, *smid* onveranderd, *snyer* voor kleermaker, uit snijder, en enkele Spaansche, als *carpinté* (Sp Carpin- ters — timmerman), en *sapaté* (Sp zapaters — schoenmaker).

In slechts weinige gevallen, zooals men uit de lijst ont- waren zal, worden de woorden ongewijzigd overgenomen; de laatste klinker wordt dikwijls weggelaten, de *b* in plaats van de *v* gesteld, de *u* in plaats van de *o*. Enkele Hollandsche woorden worden zonder eenige wijziging wel overgenomen, doch zelfs die worden *zachter* in het Papiëmentsch uitgesproken dan in het Hollandsch. Personen, die het Hollandsch niet machtig zijn, verwarren soms woorden van Hollandsche afleiding op de meest vreemde wijze met elkander, waar die woorden in het Papiëmentsch, of slechts één van twee ongeveer gelijk- luidende woorden, overgenomen zijn. *Gevel* (van een gebouw) is in het Papiëmentsch *Hevel*; men hoort het niet zelden uitgesproken *Hewel*.

Uit de voorgaande lijst zal men zien dat na Hollandsch en Spaansch, het de Portugeesche taal is die verscheidene woorden voor onze volkstaal heeft geleverd.

Bij de lijst van zelfstandige naamwoorden achten wij het dienstig te voegen een korte lijst van de meest gebruikelijke

BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

Alle	<i>tur</i>	S todo of liever P tudo
Eenzaam	<i>so</i>	P só
Oud	<i>Biëu</i>	S Viejo
Jong	<i>jóben</i>	S joven
Goed	<i>bon</i>	P bom
Slecht	<i>malu</i>	S malo
Schoon (mooi)	<i>bunita</i>	P bonito
Leelijk	<i>mahós</i>	F magot (homme fort laid)
Zoet	<i>dushi</i>	P doce; S dulce
Bitter	<i>marga</i>	S amargo
Vrolijk	<i>légre</i>	S alegre
Koud	<i>friu</i>	S frio
Warm	<i>cayente</i>	S caliente
Doof	<i>surdu</i>	P surdo
Blind	<i>ciegu</i>	S ciego
Schoon	<i>limpi</i>	P limpo
Vuil	<i>sushi</i>	P sujo
Leeg	<i>vashi</i>	S vacio
Zwak	<i>zwak</i>	H onver.
Vet	<i>gordo</i>	S onver.
Dom	<i>bobo</i>	S onver.
Vrij	<i>liber</i>	S libre
Vol	<i>yén</i>	S lleno
Groot	<i>grandi</i>	S grande
Klein	<i>chiquitu</i>	S chiquito
Hoog	<i>haltu</i>	S alto
Laag	<i>abau</i>	uit S bijw. abajo (?) (beneden) en bajo, laag
Hol	<i>fófo</i>	P onver.
Geheel	<i>hintér</i>	S entero

Lang	<i>langu</i>	S largo
Breed	<i>hanchu</i>	S ancho
Naakt	<i>sunu</i>	S desnudo
Smal	<i>smal</i>	H onver.
Nieuw	<i>nobo</i>	P novo
Vele	<i>hopi</i>	uit H een hoopje
Rijk	<i>ricu</i>	S rico
Arm	<i>pober</i>	S pobre
Onrijp (groen)	<i>verdè</i>	S verde
Rijp	<i>hechu</i>	oud S hecho
Droevig	<i>tristi</i>	S triste
Geheim	<i>segredu</i>	S secreto
Zeker	<i>sigur</i>	S seguro
Kort	<i>corticu</i>	S corto
Zacht	<i>moli</i>	P mole
Zuur	<i>zir</i>	H verbasterd
Stil	<i>kétu</i>	S quieto
Wijs, geleerd	<i>sabí</i>	P sabido
Dankbaar	<i>gradisidu</i>	S agradecido
Vermoeid	<i>cansá</i>	S cansado
Waar	<i>berdá</i> ¹⁾	S verdadero
Moedig	<i>balente</i>	S valiente
Nat	<i>muhá</i>	S mojado
Jeugdig	<i>mosa</i>	P moço
Licht, vlug	<i>lihé</i>	S ligero
Beter	<i>mihó</i>	S mejor
Slechter	<i>pi-ó</i>	S peor

1) *berdá* of *verda* is tevens *waarheid*.

GETALLEN.

1 *Un*, 2 *dos*, 3 *tres*, 4 *cuater*, 5 *cincu*, 6 *seis*, 7 *sjete*, 8 *ocho*, 9 *nuebe*, 10 *dies*; met geringe wijzigingen uit S overgenomen.

11 <i>djesum</i>	tien en een (S <i>once</i>)	} dus afwijking van het S
12 <i>djesdos</i>	" " twee (S <i>doce</i>)	
13 <i>djestres</i>	" " drie (S <i>trece</i>)	
14 <i>djescuater</i>	" " vier (S <i>catorce</i>)	
15 <i>djescincu</i>	" " vijf (S <i>quince</i>)	

16 *djesseis* als S *diez y seis*, en zoo vervolgens

20 *binti* S *veinte*

30 *trinta* S *treinta*.

40, 50, 60, 70, 80 en 90 als in S. — Opmerkelijk is het dat bij de min ontwikkelden *cuater bé binti* voor 80, en *cuater bé binti cu diez* voor 90 gezegd wordt als F *quatre vingt* enz.

100 is *shén* ¹⁾ uit S *cien*. 1000 is *mil* als S.

Eerste *promé* S *primero*
in *zuiver* Papiëmentsch zegt men voor tweede, derde enz.
di dos, di tres enz.

letterlijk van twee (voor tweede)
van drie („ derde)

middenste is *di meimein* P *méyo* (herhaald)

laatste is *de latste* uit H.

Een korte lijst van de

WERKWOORDEN,

zoo als die in de volkstaal, meest allen uit het Spaansch overgenomen, gebezigd worden, meenen wij in deze bijdrage te moeten opnemen.

¹⁾ Gewoonlijk op S wijze gespeld. Wij stellen *shén* om de uitspraak aan te wijzen.

In onze bijdrage „Eenige beschouwingen over de volkstaal van Curaçao” in het Eerste Verslag van het Genootschap opgenomen, hadden wij een hoofdstuk gewijd aan de behandeling van „Vervoeging der werkwoorden”. Wij verwijzen belangstellende lezers naar onze mededeelingen in gemeld hoofdstuk.

Van de werkwoorden zijn slechts enkele aan de Nederlandsche taal ontleend.

Studeeren	<i>studiá</i>	S estudiar
Leeren	<i>siñá</i>	uit S ensënar
Lezen	<i>resá</i>	„ S rezar
eenigen zeggen	<i>lesá</i>	„ H lezen
Beginnen	<i>cuminsá</i>	„ S comenzar
Eindigen	<i>cabá</i>	„ S acabar
Kunnen	<i>por</i>	„ S poder
Spreken	<i>papia</i>	oud S papear
Zeggen	<i>bisa</i>	uit S avisar (melden)
Gesprek houden	<i>combersá</i>	S conversar
Roepen	<i>llamá</i> of <i>yamá</i>	S llamar
Antwoorden	<i>rospodé</i>	S responder
Vragen	<i>puntrá</i>	S preguntar
Eten	<i>comé</i>	S comer
Drinken	<i>bebé</i>	S beber
Kauwen	<i>kauw</i>	uit het H
Snijden	<i>cortá</i>	S cortar
Slikken	<i>guli</i>	S engullir
Smaken	<i>smaak</i> of <i>gustá</i>	H S gustár
Vasten	<i>jujuá</i> ¹⁾ of <i>yuná</i>	P jejunar S ayunar
Slapen	<i>drumi</i>	S dormir

¹⁾ De *j* behoudt hier de Portugeesche uitspraak.

Waken	<i>waak</i>	uit H
Droomen	<i>soña</i>	S soñar
Wakker worden	<i>spiertá</i>	P espertar
Kleeden	<i>bistí</i>	S vestir
Uitkleeden	<i>quitá paña</i>	= kleederen afnemen
Lachen	<i>harí</i>	S reir
Weenen	<i>yorá</i> ¹⁾	S llorar
Niezen	<i>nister</i>	uit H
Zingen	<i>cantá</i>	S cantar
Hooren	<i>tendé</i>	uit S atender (met aandacht luisteren enz.)
Zien	<i>mirá</i>	S mirár
Voelen	<i>fulá</i>	uit het H woord
Hoesten	<i>tosá</i>	S toser
Knijpen	<i>kinipí</i>	uit H verbasterd
Krabben	<i>grawatá</i>	uit S garabato, een soort van haak
Geven	<i>duná</i>	uit S donar — schenken
Nemen	<i>tumá</i>	S tomar
Dooden	<i>matá</i>	S matar
Betalen	<i>pagá</i>	S pagar
Zweren	<i>hurá</i>	S jurar
Beminnen	<i>stima</i>	uit S estimar = achten
Vleien	<i>flatíá</i>	F flatter
Kussen	<i>sunchi</i>	uit H zoentje
Groeten	<i>cuminda</i>	„ S comendar = aanbevelen
Leeren	} <i>siña</i>	„ P ensinar
Onderwijzen		
Verbeteren	<i>curigi</i> ²⁾	„ P corregir
Weigeren	<i>nengá</i>	S negar

¹ De Spaansche *ll* geven wij terug door de *y* met de Spaansche uitspraak.

² De *g* behoudt de Portugeesche uitspraak.

Slaan	<i>dal</i>	van S dar golpe, alléén dar = geven, overgenomen
Vergeven	<i>pordoná</i>	S perdonar
Twisten	<i>pleitá</i>	S pleitear = pleiten
Vechten	<i>bringá</i>	P brigar
Breken	<i>kibrá</i>	S quebrar
Doopen	<i>batisá</i>	S bautizar
Gaan	<i>baai</i>	van S vá = gaat
Kuiren	<i>keire</i>	H verbasterd
Ophouden	<i>stop</i>	H stoppen
Loopen	<i>camná</i>	S caminar
Naderen	<i>yegá cerca</i>	S llegar acerca voor acercar
Doen	<i>hasi</i>	S hacer
Binnen komen	<i>drentá</i>	van S dentro = binnen
Zitten	<i>sintá</i>	S asentar
Werken	<i>trahá</i>	S trabajar
Binden	<i>mará</i>	S amarrar
Stelen	<i>horta</i>	S hurtar
Scheuren	<i>skér</i>	uit H
Breken	<i>kibrá</i>	S quebrar
Vuilmaken	<i>shushá</i>	P sujar
Wrijven	<i>fregá</i>	P esfregar
Herinneren	<i>cordá</i>	S recordar
Vergeten	<i>lubidá</i>	S olvidar
Gelooven	<i>keré</i>	S creer
Hopen	<i>sperá</i>	S esperar
Verzekeren	<i>sigurá</i>	S asegurar
Eindigen	<i>cabá</i>	S acabar
Wagen	<i>riscá</i>	E risk S arriesgar
Overeenkomen	<i>cumbini</i>	S convenir
Blijven	<i>ficá</i>	P ficar

Deze lijst bevat de meest gebruikelijke werkwoorden. Het grootste gedeelte daarvan is van het Spaansch overgenomen, met weglating steeds van de slotletter *r* en met eenige andere wijzigingen.

Deze wijzigingen zijn nog al groot bij zekere woorden, als bijv. *lubida* van *olvidar*; in vele gevallen wordt een geheele lettergreep, vooral de eerste, weggelaten.

Om een volledig, althans eenigszins volledig, denkbeeld te geven van de Curaçaosche volkstaal, laten wij hier volgen een

SAMENSPRAAK.

Goeden dag	<i>Bon dia</i>
Hoe gaat het?	<i>Com bai</i>
Zeer goed	<i>Mashá bon</i>
Niet heel wel	<i>No muchu bon</i>
Ik dank u	<i>Danki</i>
Hoe is uw broeder?	<i>Combai bo ruman homber?</i>
Hij is wel	<i>E ta bon di sahí</i>
Maar mijn zuster is ongesteld	<i>Ma mi ruman mohé ta malu</i>
Het spijt me	<i>Ta duél mi</i>
Neem plaats	<i>Sintá</i>
't Wordt mijn tijd om weg te gaan	<i>Ta mi ora di bai</i>
Wie klopt aan de deur?	<i>Ta ken ta bati na porta?</i>
't Is een vriend. Maak open	<i>Ta un amigu; habre porta</i>
Ik wist niet dat U het was	<i>Mi no tabata sábi ku ta bo</i>
Kom binnen	<i>Drentá</i>
Hoe laat is het?	<i>Cuant' or ta' wor?</i>
't Is acht uur	<i>Ta ocho'r voor ocho ora</i>
Hoe blijft gij zoo laat te bed?	<i>Ta com bo ta quedá asina tantu na cama?</i>

Ik ben vermoeid	<i>Mi ta cansá</i>
Sta op	<i>Lamtá</i> (Sp. Levántate.)
Laat ons samen uitgaan	<i>Lagá nos sali huntú</i>
Wij moeten ontbijten	<i>Nos mesté almusá</i>
Brood en kaas	<i>Pam ku késhi</i>
Spreekt U Papiëmentsch?	<i>Bo sá papia papiamentu?</i>
Niet veel	<i>No muchu</i>
Ik wil het wel leeren	<i>Lo mi ké siñé</i> (<i>siña é</i> ineengetrokken)
Het is gemakkelijk, als je Spaansch kent	<i>Ta lihé</i> (licht) <i>si bo sá</i> (voor <i>sábi</i>) <i>spañó</i>
Anders is het moeilijk	<i>Si nó, ta trabau</i> (<i>trabau is</i> <i>werk = moeite = moeilijk.</i>)
Ik ken enkele woorden	<i>Mi sa algun palabra</i>
Hier is het noodig het te kunnen spreken	<i>Aqui un hende mesté por papie</i> (voor <i>papia-é</i> .)
In hoeveel tijd kan ik het kennen?	<i>Den cuantu tem lo mi por</i> <i>sábi-é?</i>
Twee of drie maanden	<i>Dos, tres luna</i>
Maar gij moet oefening hebben	<i>Ma bo mesté practicá</i>
Gij moet niet bang zijn	<i>Bo no mesté tin miedo</i>
Spreek maar	<i>Papia numá</i>
Zoo goed of slecht gij kunt	<i>Bon ó malu, manera bo por</i>
Hoe staat het weer?	<i>Com tá ku tém?</i>
Het is goed weer	<i>Weer ta bon</i>
Het zal niet regenen	<i>Awacero lo no cai</i>
't Is helder weer	<i>Shelu tá clá</i>
Gisteren was het regenachtig	<i>Ayera taba tin tem di awa</i>
Laat ons gaan wandelen	<i>Bam keiru</i> (<i>Bam</i> is uit S <i>vámonos</i>) (<i>Keiru</i> uit H <i>kuieren</i>)
Met plezier	<i>Ku muchu gustu</i>

Waar is de sleutel?	<i>Ta unda llavi tá?</i>
Aan de deur	<i>Na porta</i>
Gaan we naar buiten?	<i>Nos ta bai cunucu?</i>
Neen, blijven wij maar in de stad	<i>No, laga nos queda na punda ¹⁾</i>
Houdt gij van bloemen?	<i>Bo ta gusta flor?</i>
Zeker	<i>Sigur</i>
Vruchten ook?	<i>Truta també?</i>
	(uit S también.)
Ik zal U adieu zeggen	<i>Mi ta bisabó adios</i>
Wat is er nieuws?	<i>Ki noba tin?</i>
Niet veel	<i>No muchu</i>
Kent U die vrouw?	<i>Bo conosé é mohé ahí</i>
Zij is mijn buurvrouw	<i>E ta mi bisíña</i>
	(P visinha)
Zij heeft mooie oogen	<i>E tin bunita wowo</i>
Geef mij een vel papier, pen en inkt	<i>Nami (voor Dunami) pampé, pen, ku ink</i>
Ik moet een brief schrijven	<i>Mi meste scirbi (S. escribir) un carta</i>
Op mijn lessenaar vindt gij alles	<i>Ribá mi lesná bo ta haya tur cos</i>
Ik zie er geen inktkoker	<i>Mi'n (voor Mi no) ta mirá ink- pot ahí</i>
Zie op de tafel daarnaast	<i>Mirá ribá mesa ahí pegá</i>
De pen is niet goed	<i>E pluma no ta bon</i>
Hier hebt ge andere	<i>Ata otro aquí</i>

1) De stad op Curaçao heet in het Papiëmentsch *Punda*. De afleiding van dit woord is niet bekend. In het Engelsch beteekent *Pound* een bemaarde plaats tot berging van vee. De stad was vroeger ommuurd. Wij gelooven echter dat de naam aan de Willemstad toegekend wel een anderen oorsprong zal hebben. Wellicht is het een woord van Afrikaansche afkomst.

Den hoeveelsten is het vandaag? *Ta cuantu di luna ta-wé*
 (ta awé ineengetrokken.)
 Laat uw bediende den brief *Laga bó criá hiba é carta*
 bezorgen

Uit deze korte dialogen zal de lezer opgehelderd zien verscheidene eigenaardigheden van het Papiëmentsch, waarop wij in onze eerste Bijdrage gewezen hadden, onder anderen dat de werkwoorden niet vervoegd worden dan door middel van hulpwoorden.

Een der voornaamste eigenaardigheden van Papiëmentsch als spreektaal is de samentrekking van de werkwoorden met het voornaamwoord in den dativus of accusativus.

Geef hem *duna é* wordt *duné*.

Deze samentrekkingen leveren den vreemdeling, die onze volkstaal tracht aan te leeren de grootste moeilijkheid op.

Een andere eigenaardigheid bestaat daarin dat in het Papiëmentsch eenzelfde woord dienst moet doen voor twee — soms meer — woorden uit de meer ontwikkelde talen.

Op en *boven* geven twee verschillende denkbeelden te kennen, ofschoon in beiden opgesloten ligt het denkbeeld *hooger*.

In het Papiëmentsch zegt men *riba* uit het Spaansch *arriba* — *boven*.

Op mijn lessenaar — *S sobre mi escritorio* wordt in het Papiëmentsch *riba mi lesná* (letterlijk: *boven mijn lessenaar*.)

Dit is een bewijs dat het Papiëmentsch slechts *en gros* de denkbeelden kan uitdrukken; de schakeeringen of *détails* kunnen niet worden teruggegeven.

Wij hebben moeilijk de afleiding kunnen opgeven van al de woorden, die in de *samenspraak* voorkomen.

Velen daarvan, zoo niet de meesten, zijn in de vooraf gaande woordenlijst opgenomen.

Combai. — Hoe gaat het — is uit het S como vá.

Laga. — Laat — is werkelijk een vreemd woord; de eerste lettergreep schijnt afkomstig van het Hollandsch *laten*, terwijl de tweede van het Spaansche *dejar* schijnt overgenomen.

Mesté — moeten — is uit S menester, behoeven.

Papia numa voor spreek maar. Wat is eigenlijk het woordje *numa*?

Spaansch *no más* — niet meer.

Awacero ta caï is letterlijk: De regen valt.

Men zal uit de woordenlijst ontwaren dat bij den overgang van het S of P in het Papiëmentsch de woorden menige veranderingen ondergaan. Als regel mag aangenomen worden dat de woorden in onze volkstaal minder lettergrepen hebben dan in de oorspronkelijke talen.

Het Papiëmentsch moet aanvankelijk verscheidene woorden hebben gehad van Afrikaansche afkomst, die echter niet langer gebruikt worden.

Kuskus wordt nog gebruikt om een soort meelpreparaat aanteduiden.

Webster geeft in zijn Woordenboek *Cous-cous* op als: a kind of food used by the natives of Africa, made of millet flour, with flesh and the bark of *adansonia digitata* or baobab-tree; called also *lalo*.

Een pap (kooksel van meel voor voeding) wordt *lali* nog genoemd, als zij niet dik genoeg is.

Kan het zijn dat *lali* uit *lalo* is ontstaan?

Zoumbi — een spook of verschijnsel van afgestorvenen — wordt nog dikwijls gebruikt.

Tunche — een kooksel van maismeel, het voorname voedingsmiddel der lagere klassen, is waarschijnlijk ook een

Afrikaansch woord. In Spaansche lexicons wordt het woord omschreven met de bijvoeging dat het in de Spaansche taal is overgenomen van de Cubaansche spreektaal.

Het laat zich begrijpen dat in het gebruik der volkstaal door het meer ontwikkelde deel der bevolking, door hen namelijk, die eene of andere taal machtig zijn, vele woorden worden gebruikt, die de minder ontwikkelden niet kennen.

Zoodanige woorden behooren echter niet tot de *volkstaal*.

Nog moeten wij doen opmerken dat in de uitspraak of juistere uitgedrukt in de wijze van het spreken van de volkstaal, merkelijke verschillen bestaan.

Op Curaçao worden de woorden korter uitgesproken dan op Bonaire en Aruba.

De klemtoon en de stembuiging zijn anders; en men kan naar de uitspraak onderscheiden van welk der eilanden de spreker afkomstig is.

Er is, als wij het woord mogen gebruiken, iets *zangerigs* in de wijze, waarop het Papiëmentsch, vooral door Bonairianen, wordt uitgesproken.

Wij hebben gemeend onze mededeelingen en beschouwingen over de volkstaal van Curaçao tot deze weinige te moeten beperken.

Het Papiëmentsch is geen taal.

Aanmoediging tot het aanleeren van hetzelfde is niet ons doel.

Alleen hebben wij voor hen, die de volkstaal kennen, enkele ophelderingen en aanwijzingen willen bijeenbrengen, en aan hen, die met haar niet vertrouwd zijn, een oppervlakkige kennismaking daarmede willen bezorgen.

Curaçao 1 Juli 1898.

A. JESURUN.

HISTORISCHE SCHETS

VAN DE

Nederlandsche Bovenwindsche Antillen tot op het einde der 17^e Eeuw.

De Nederlandsche West-Indische eilanden St. Eustatius, St. Martin en Saba staan bekend onder den naam van Bovenwindsche eilanden, in onderscheiding van Curaçao, Klein Curaçao, Bonaire, Klein Bonaire en Aruba, die Benedenwindsche eilanden worden genoemd ¹⁾. Samen maken al deze eilanden thans de kolonie Curaçao uit, doch gedurende langen tijd vormden de Bovenwindsche eilanden een afzonderlijke kolonie, waarvan het Bestuur te St. Eustatius gevestigd was. In verschillende werken worden uit de geschiedenis dier kolonie enkele bijzonderheden vermeld, doch een eenigszins samenhangend geheel dier historische feiten ontbreekt alsnog, voor zoover mij bekend is. Toch is die geschiedenis geenszins van belang ontbloot, daar zij een deel uitmaakt van de grootendeels nog ongeschreven geschie-

¹⁾ De groepeerings der Antillen in bovenwindsche en benedenwindsche eilanden dankt zijn ontstaan aan den in West-Indië heerschenden noordoost passaat en verschilt naar de ligging van het hoofdeiland eener eilandengroep. Zoo zijn St. Eustatius, St. Martin en Saba bovenwindsche eilanden ten opzichte van het hoofdeiland der kolonie Curaçao, omdat zij daarvan ten noordoosten of „boven den wind” liggen. De vlak bij onze bovenwindsche eilanden liggende Kleine Antillen Nevis, St. Kitts, Anguilla, enz. worden echter door de Engelschen benedenwindsche eilanden genoemd, omdat zij ten westen of „benedenwinds” van het belangrijker Antigua zijn gelegen.

denis der West-Indische Compagnie, die zulk een machtige factor is geweest in den tachtigjarigen strijd met Spanje ¹⁾. Daarom heb ik getracht de feiten, hier en daar op zich zelf staand vermeld, met elkaar in verband te brengen en in een beknopt geheel samen te vatten. Van de onvolledigheid der hier volgende schets der geschiedenis onzer Bovenwindsche eilanden — van hunne ontdekking af tot op het einde der 17e eeuw — ben ik zeer wel overtuigd. Zonder eene vergelijking van de archieven dier eilanden met de oorkonden der West-Indische Compagnie, zal het wel steeds ondoenlijk blijven een eenigszins volledige geschiedenis onzer West-Indische eilanden samen te stellen. Ik heb echter gemeend, dat de weinige bekendheid, zelfs met de voornaamste feiten dier geschiedenis, als verschooning kan dienen voor het publiceeren van eene zelfs zéér onvolledige schets, waarom ik dan ook niet gearzeld heb den in de Nederlandsche Antillen belang stellenden lezer de aantekeningen aan te bieden, die ik gedurende mijn verblijf in West-Indië — gedeeltelijk op de Benedenwindsche, gedeeltelijk op de Bovenwindsche eilanden — uit de aldaar berustende archieven en uit de enkele boekwerken, waarover ik de tijdelijke beschikking had ²⁾, verzameld heb, hopende later in staat te zijn die aantekeningen aan te vullen en, waar het noodig mocht blijken, te verbeteren.

Omtrent den juiststen tijd der ontdekking van onze Bovenwindsche eilanden heb ik alleen vermeld gevonden dat *Columbus*, na op zijn tweede reis het eiland ontdekt te hebben, door hem „Dominica” gedoopt (3 November 1493), naar het eiland stevende,

1) Zie: De Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsch Zeewezen*, o.a. Deel I, p. 212, 217 tot 223 en 603. *Historische bladen* door Dr. Theod. Jorissen, Deel I, pag. 10.

2) Dit waren er slechts ruim een twintigtal.

waaraan hij den naam van „Guadeloupe” gaf, dit den 10den derzelfde maand weer verliet en, koers zettende naar het Noord-Westen, den volgenden dag het eiland ontdekte, dat hij, naar den Heiligen van dien dag, St. Martin (de Tours) noemde. De opgaven over de jaren, waarin onze twee andere Bovenwindsche eilanden werden ontdekt, loopen uiteen; eenigen noemen 1498, anderen 1493 het jaar, waarin de groote Genuees aan die eilanden namen gaf. Het laatst genoemd jaar geloof ik het juiste te zijn, daar beide eilanden liggen tusschen St. Martin en St. Christoffel, die dat jaar ontdekt werden en van waar St. Eustatius en Saba duidelijk zichtbaar zijn ¹⁾.

Van de oorspronkelijke bewoners onzer Bovenwindsche eilanden is weinig tot ons gekomen. *Columbus* die te St. Martin landde, vond het eiland bewoond door Craïeben, die hoogst waarschijnlijk tot denzelfden stam zullen hebben behoord als de Caraïeben der omliggende eilanden. Deze worden ons beschreven als krijgshaftige wilden, die kannibalisme in praktijk brachten; hunne wapens waren boog en pijl, steenen bijl en speer; de jacht en de visscherij maakten het bedrijf der mannen uit, terwijl de vrouwen, als mindere wezens beschouwd, met den veldarbeid, het

¹⁾ Volgens *Teenstra* (De Ned. W. I. Eilanden) zou Saba in 1492 en St. Martin op 8 October 1493 (O.S.) zijn ontdekt. Beide berichten zijn onjuist. Op zijn eerste reis, in 1492, zeilde *Columbus* van de Lucayos-Eilanden (St. Salvador), ten noordwesten van de Antillen gelegen, naar Cuba en San Domingo, en aanvaardde zijn terugreis van laatstgenoemd eiland eerst op 4 Januari 1493, zoodat hij onmogelijk in 1492 het mijlen oostelijker gelegen Saba kan hebben ontdekt. Alle schrijvers over den tweeden tocht van *Columbus* zijn het er over eens, dat Dominica het eerste eiland was, dat de admiraal op dien tocht ontdekte, en dat gebeurde op 3 November 1493, dus dagen nadat, volgens *Teenstra* het westelijker gelegen St. Martin zou zijn ontdekt!

Deze ééne onnauwkeurigheid wilde ik even aanstippen, doch in het vervolg van dit opstel zou het mij te ver voeren de talrijke onjuistheden toe te lichten, die in *Teenstra's* werk voorkomen.

maken van hangmatten, aarden potten en andere huishoudelijke zaken belast waren; veelwijverij was bij hen in zwang, doch aan het huwelijk waren zekere formaliteiten verbonden en ontrouw werd zwaar gestraft; elk hunner nederzettingen stond onder een opperhoofd of Cacique, steeds iemand, die zich in den strijd had onderscheiden; zij aanbadten het vuur, de zon en andere hemellichamen en door het dragen van amuletten dachten zij onheilen te kunnen afweren; zij hadden een eigen, ofschoon arme taal, onderscheiden van die der Zuid-Amerikaansche Indianen, met wie de Caraïeben overigens verwantschap vertoonden; veelal waren zij van een schoone lichaamsgestalte, lichtbruin van kleur en van middelmatige grootte, liepen bijna geheel naakt en verfden hunne lichamen; hunne woningen waren eenvoudige hutten, gebouwd van los op elkaar gestapelde, van binnen en van buiten met leem besmeerde steenen, overdekt met palm- of pisangbladeren.

Of St. Eustatius den Caraïeben ooit tot vaste verblijfplaats heeft gediend is zeer te betwijfelen. Het gebrek aan natuurlijke waterbronnen op het eiland maakte het zeker geen gewenschte woonplaats voor een wilden volksstam, die het gebruik van metalen niet kende. Wel is waar konden putten aan het strand met geringe moeite worden gegraven, doch deze gaven slechts brak water en, daar het eiland zich bijna overal met een smalle kustlijn een paar honderd voet stijl uit de zee verheft, kostte het maken van putten, op eenigen afstand van de kust, een arbeid en een kennis, waarover de Caraïeben waarschijnlijk niet konden beschikken. Dat Caraïeben echter nu en dan het eiland bezochten is zeer aannemelijk en daartoe schijnt het bestaan van een ouden, vervallen put op het strand der Zuid-Oost kust van het eiland, nog heden onder den naam van „Indiaanschen put” (Indian well) bekend zelfs eenige zekerheid op te leveren. Bovendien wil men, dat een vrij groote ophooping

van steenen op de Oostkust van het eiland, door de Caraïeben zou zijn daargesteld en hun als observatiepost heeft gediend ¹⁾.

Saba verkeert, wat het gebrek aan riviertjes of beekjes aangaat, in hetzelfde geval als St. Eustatius. De meerdere regen, die daar echter valt, de zeer vischrijke wateren van het eiland en vooral zijn natuurlijke sterkte en ontoegankelijkheid hebben den een of anderen verzwakten volksstam misschien genoegzaam bekoringen aangeboden om er zich te vestigen. Men heeft tenminste op het eiland, ter hoogte van \pm 2000 voet, Caraïebische pijl- en speerpunten gevonden, terwijl een klein plateau, ongeveer 2400 voet boven de oppervlakte der zee, nog heden den naam draagt van „Indiaansch kamp” (Indian camp).

Vindt men van St. Martin vermeld, dat de Spanjaarden, die tegen het einde der 15de eeuw de kolonisatie van het eiland beproefden, genoodzaakt werden daarvan af te zien, wegens de vijandelijke houding der Caraïeben van het eiland, terwijl ook in de 17de eeuw daar door een Caraïeb een der eerste Capucijner missionarissen werd vermoord — nimmer vindt men in de geschiedenis gewag gemaakt van moeilijkheden den eersten kolonisten van St. Eustatius en Saba in den weg gelegd door de oorspronkelijke bewoners, waarom het wel waarschijnlijk is, dat de Caraïeben nooit in eenigszins belangrijken getale op die twee eilanden zijn vertegenwoordigd geweest. Kort na 1625 verdwenen de Caraïeben voor goed van alle Bovenwindsche Kleine Antillen; dat jaar werden zij door de Engelschen en Franschen van St. Kitts (St. Christoffel) verdreven, waarna de Caraïeben van alle omliggende eilanden

¹⁾ Dergelijke ophoopingën, ofschoon van minder hoogte, vindt men ook op andere plaatsen aan den voet des hoofdvulkaans, waarom het zeer wel mogelijk is, dat al die steenenmassa's hun ontstaan aan niets anders dan aan vulkanische uitbarstingen hebben te danken.

zich vereenigden en een algemeenen aanval op dat eiland deden, doch met groote verliezen teruggeslagen en genoodzaakt werden zich op de zuidelijker gelegen Antillen terug te trekken.

Gedurende de eerste eeuwen na de ontdekking van de West-Indische eilanden bleven de Spanjaarden er de eenige kolonisten en weerden zij er met goed gevolg alle andere natie's. Wel werden er door Hollanders, Franschen en Engelschen eenige tochten in de Caraëbische Zee ondernomen, doch zij vestigden op geen der Antillen eene kolonie 1). De eerste poging daartoe werd beproefd door *Charles Warner*, een Engelschman, die, onder het patent door Jacobus I aan den Graaf van Malborough verleend 2), zich in Januari 1623 met 14 kolonisten te St. Kitts vestigde. Deze kleine kolonie werd in Mei van het volgend jaar versterkt door de aankomst van eenige nieuwe kolonisten, doch kreeg eerst eenige betekenis toen *Warner* (later *Sir Charles*), die intusschen naar Engeland was teruggekeerd om recruta te werven en hulp te verzoeken, in 1626 met ruim een 500tal volgelingen op het eiland aankwam. Den dag zijner aankomst arriveerde er op het eiland ook een Fransch schip, onder bevel van *d'Esnambuc*, die er eveneens een kolonie stichtte, waarna het eiland den 13den Mei 1627 tusschen de kolonisten van beide naties werd verdeeld.

Het waren *deze* Fransche en Engelsche kolonisten, die het eerst de kolonisatie van St. Eustatius en St. Martin beproefden. Omstreeks 1625 zetten zich eenige Engelschen te St. Eustatius neer, doch gebrek aan drinkwater noodzaakte hen het eiland

1) Op Tobago werd in 1580 de Engelsche vlag geplant, doch de eerste poging ter kolonisatie van dit eiland had eerst plaats in 1625.

2) In dit patent werden de eilanden St. Eustatius, St. Martin en Saba bij namen genoemd.

weer spoedig te verlaten. *Bailly de Poincy*, Fransch Gouverneur van St. Kitts, beproefde toen de kolonisatie van het eiland, doch met geen beter gevolg en latere pogingen, zoowel van Franschen als van Engelschen, in 1629, leidden eveneens tot niets.

Op St. Martin hadden zich omstreeks 1625 eenige Engelsche en Fransche fibustiers neergezet en toen Don *Frederico de Toledo* in 1629 St. Kitts veroverde, zochten vele Franschen kolonisten van dat eiland een schuilplaats te St. Martin, doch *de Toledo* nam ook dat eiland, verwoestte er de pas aangelegde versterkingen, verbrandde er de woningen en voerde de ingezetenen als gevangenen weg, waarom dan ook van St. Martin in 1630 gezegd werd, dat het een verlaten eiland was ¹⁾.

Het waren de Zeeuwen, die er eindelijk in slaagden onze tegenwoordige Bovenwindsche eilanden te koloniseeren, voornamelijk, naar het schijnt, door toedoen van de bekende kooplieden *C. en A. Lampsins* van Vlissingen. In 1632 zonden deze kooplieden een driehonderdtal kolonisten naar Tobago (toen Nieuw-Walcheren genoemd) en waarschijnlijk werden St. Eustatius en Saba nog hetzelfde jaar door een gedeelte dezer kolonisten bezet ²⁾. Men vindt tenminste vermeld, dat kapitein *Cornelis Cornelisz Jol*, bijgenaamd *Houtenbeen*, in 1633 van den Commandeur *Jan Jansz van Hoorn* bevel kreeg om met zijn onderhebbende bodems (de „Nachttegaal” en de „Gijzeling”) op zijn reis van Campêche naar het moederland, de Bovenwindsche eilanden aan te doen en nauwkeurige berichten in te winnen omtrent de tijding, dat de Spanjaarden den onzen het eiland St. Martin hadden ontnomen. *Houtenbeen*, in October 1633 te

1) „Daer en is geen volck op”. (Zie Dr. *J. Dorrenseiffen's* beschrijving van St Martin).

2) In 1662 gaf de W. I. Co. haar recht op Tobago op; onder de Kroon van Frankrijk werd het daarna toegekend aan *C. Lampsins*, die door Lodewijk XIV tot Baron van Tobago werd verheven.

Tortuga aangekomen, vond deze tijding bevestigd, doch richtte niets tegen St. Martin uit, zoodat de Hollanders er slechts korten tijd bezit van kunnen gehad hebben. Dit is waarschijnlijk de reden, waarom de meeste schrijvers de kolonisatie van St. Eustatius en St. Martin opgeven als geschied in 1634 of 1635. In die jaren werden de Zeeuwsche kolonisten van Tobago door de Caraïeben van dat eiland verjaagd, zoodat het zeer wel mogelijk is, dat het overblijfsel dezer kolonisten — (velen lieten er het leven) — een wijkplaats gezocht heeft te St. Eustatius en te St. Martin, daar die eilanden hun door berichten bekend moeten zijn geweest en er waarschijnlijk nog eenige hunner landgenooten vertoefden. Officiël is slechts bekend, dat de Staten in 1639 het uitsluitend recht om op de kolonie handel te drijven toekenden aan *Pieter van Ree* en eenige andere ondernemende kooplieden van Vlissingen. Dat echter St. Eustatius vroeger dan in 1639 door de Hollanders bezet werd, laat geen twijfel over; verscheidene schrijvers gewagen er van, dat de Hollanders van dat eiland reeds in 1637 een vrij uitgebreiden handel dreven met de filibustiers van Jamaïca en San Domingo.

Van St. Martin werden de Hollanders spoedig weer verdreven: in 1639 werd het genomen door *Inigo de la Mata Sarmiento*, gouverneur van Puerto-Rico ¹⁾. De Spanjaarden maakten echter geen werk van de kolonisatie van het eiland en richtten er alleen een militair station op. Zij achtten het van belang zulk een post te vestigen tusschen San Domingo en de Kleine Antillen, ten einde spoediger troepen beschikbaar te hebben om elke poging tot kolonisatie dier Antillen door vreemde mogendheden te beletten. Aan den steeds aanwassenden stroom van kolonisten konden de Spanjaarden echter geen weerstand bieden

¹⁾ Deze gouverneur had als kapitein der Spaansche ruitery in Vlaanderen gediend en was wellicht op de hoogte der toestanden in de nieuwe koloniën.

en het militair station kostte schatten gelds, waarom men in 1640 besloot het op te geven. Alvorens zij het eiland verlieten, vernielden de Spanjaarden alle fortificatiën, woonhuizen en regenbakken. Onder de werklieden, die bij dit vernielingswerk gebruikt werden, waren o. a. vijf Hollanders, vier Franschen en één mulat, waarschijnlijk Spaansche krijgsgevangenen. Het gelukte dezen lieden te ontsnappen en zich in de bosschen schuil te houden tot na het vertrek der Spanjaarden. Niets van elkaar wetende, ontmoetten zij elkander toevalligerwijs op de plaats, waar thans Philipsburg, de hoofdplaats van het eiland, ligt. Naar het voorbeeld der Engelschen en Franschen van St. Kitts besloot men nu het eiland onderling te verdeelen. Over eene grensscheiding was men het spoedig eens en men kwam overeen die aan de goedkeuring der gouverneurs van St. Eustatius en St. Kitts te onderwerpen.

De Hollanders slaagden er in den gouverneur van St. Eustatius het eerst bericht te doen toekomen van de inbezitneming van St. Martin en van het contract, dat met de Franschen was aangegaan. De gouverneur, de wettigheid dier overeenkomst ontkennende, zond *Martin Thomas* met een aantal manschappen naar St. Martin om in naam der Staten van het geheele eiland bezit te nemen. Te zelfder tijd verhuisden eenige kolonisten van St. Eustatius naar St. Martin, waartoe zich juist een geschikte gelegenheid aanbood, daar *de Ruyter* met een groot koopvaardij-schip zijner patroons, de reeds genoemde gebroeders *Lampsins*, zich juist in de buurt van het eiland bevond. Met zijn hulp werd nu het eiland in bezit genomen en terstond werd er de hand gelegd aan de versterking van het eiland, dat gedurende eenige jaren in het uitsluitend bezit der Hollanders bleef, die aan de vier Franschen alle communicatie met hunne landgenooten te St. Kitts beletten. Eindelijk echter kreeg *de Poincy* kennis van het gebeurde, waarop hij luitenant *La Tour* met

30 man naar St. Martin zond, om op de erkenning van de rechten der Franschen aan te dringen. *La Tour* droeg aan *Thomas* voor, dat de Franschen, nà de Spanjaarden, in 1625 het eerst van St. Martin bezit hadden genomen en dat *de Poincy*, volgens het patent aan hem verleend behalve van St. Kitts, St. Croix en St. Barths (St. Bartholomeus), ook Heer van St. Martin was, zoodat eigenlijk het geheele eiland den Franschen toebehoorde, waarom er dan ook geen bezwaar kon bestaan tegen den eisch om hen in het bezit te stellen van het gedeelte, dat hun in 1640 was toegewezen. *Thomas* bracht hiertegen in, dat het eiland, na door de Franschen omstreeks 1629 vrijwillig te zijn verlaten, door de Hollanders was in bezit genomen, zoodat het eiland hun rechtmatig toekwam, terwijl de overeenkomst, in 1640 gesloten, niet als een geldig verdrag kon worden aangemerkt, daar beide partijen gehandeld hadden zonder machtiging hunner regeeringen. *La Tour* moest dus onverrichter zake naar St. Kitts terugkeeren, doch *de Poincy* liet het hier niet bij en zond een macht van 300 man naar St. Martin, onder bevel van zijn neef *Louwilliers de Poincy*, met den last om nogmaals op erkenning van de rechten der Franschen aan te dringen en die desnoods met geweld van wapenen te doen eerbiedigen. *Thomas* dacht het toen beter toe te geven, waarop den 23sten Maart 1648 op den top van een berg — nog thans „Mount des Accords” of „Concordia” geheeten en vanwaar een groot gedeelte der grenslijn kan worden overzien — een overeenkomst werd gesloten, waarbij het eiland tusschen de twee natie's verdeeld, en den inwoners een gelijk recht werd toegekend op de zoutpannen, de jacht en visscherij, de waters, het verfhout, de mineralen, de havens en de reeën van het eiland. Ook werd er tusschen Hollanders en Franschen een offensief en defensief verbond gesloten, waaraan men zich op het eiland gedurende ettelijke jaren zeer strikt zou houden.

Saba werd door de Hollanders van St. Eustatius gekoloniseerd, waarschijnlijk omstreeks 1640. Enkele schrijvers vermelden wel, dat Saba gekoloniseerd werd door de onder de regeering van Elisabeth en Karel I uit Engeland verdreven Presbyterianen, doch dit komt mij om twee reden niet aanneemelijk voor. Eerstens heeft Engeland nooit eenige aanspraak op het eiland doen gelden, hetgeen het waarschijnlijk wel zou hebben gedaan — in een tijd, toen er om het bezit van de kleinste eilanden in West-Indië vaak bloedige gevechten werden geleverd — indien Engelschen het eiland gekoloniseerd of er langen tijd het meerendeel der inwoners hadden uitgemaakt. Tweedens wordt de bewering, als zouden Engelsche Presbyterianen de kolonisten van Saba zijn geweest, hierop gebaseerd, dat tot in het begin dezer eeuw de Sabianen meerendeels den Presbyteriaanschen godsdienst waren toegedaan en slechts gedwongen tot de Nederlandsch Hervormde Kerk overgingen, en dit nu is geheel bezijden de waarheid. Behalve dat er in het begin dezer eeuw in een Nederlandsche kolonie moeielijk sprake kan zijn geweest van dwang in godsdienstzaken, blijkt het uit de oude kerkelijke registers van St. Eustatius, met het jaar 1709 beginnende, dat verreweg het meerendeel der inwoners van Saba den Gereformeerden godsdienst beleden, terwijl hun familienamen ook meerendeels Hollandsche of verbasterd Hollandsche zijn. De Nederlandsche predikanten van St. Eustatius deden geregelde dienst-reizen naar Saba en sloten er talrijke huwelijken. Vindt men in de doopboeken wèl gewag gemaakt van het toedienen des doops op de andere eilanden door den Anglikaanschen predikant van St. Eustatius, van een Presbyteriaansch leeraar wordt nóóit gesproken. In 1777 kreeg de Anglikaansche leeraar *Kirck Patrick* van gouverneur *de Graaff* van St. Eustatius vergunning om zich op Saba te vestigen, er eene kerk te bouwen en er zijne leer te verkondigen. Van dien tijd dagteekent ook het bestaan

der Anglicaansche gemeente op het eiland, waartoe thans alle Protestansche ingezetenen behooren; Hervormden zijn er op het eiland in het geheel niet en waren er ook niet in het begin dezer eeuw.

De overlevering wil, dat de eerste kolonisten van Saba zich aan de Zuidkust van het eiland vestigden en er een fort bouwden, doch dat een bergstorting huizen en fort onder de aarde bedolf, waarbij verscheidene kolonisten het leven verloren. De naam van „Fortweg” (Ford-road), nog thans gegeven aan eene plaats aan de zuidkust van het eiland, waar thans geen spoor van eenige fortificatie meer is te vinden, schijnt deze traditie te staven. De latere kolonisten vestigden zich niet aan de kust, doch op steile bergtoppen en in een uitgebranden krater, waarvan de Zuid- en Noord-West wanden zijn weggevallen en waartoe alleen steile wegen toegang verleenen. Op zulke bijna onbereikbare plaatsen wonend, hadden de Sabianen weinig verkeer met de buitenwereld. Hierdoor bleven zij langen tijd trouw aan de gebruiken en gewoonten hunner voorouders, zonder met den tijd mee te gaan, waaraan het toegeschreven moet worden dat er nog thans — ofschoon ten eenenmale onverdiend — vaak met zeker minachtend medelijden over de Sabianen en Saba wordt gesproken en men het het Kampen van West-Indië maakt.

In de geschiedenis der kolonie St. Eustatius wordt Saba slechts nu en dan terloops vermeld, doch het is zeer waarschijnlijk, dat het meeste in de lotgevallen van dat eiland heeft gedeeld. Fortificatiën bestonden er niet; eerst op het einde der 18de eeuw werd er op de Noord-West kust van het eiland een borstwering aangelegd. Te hunner verdediging hadden de Sabianen aan de hoofden der steile wegen, die tot hunne verblijfplaatsen toegang verleenden, houten stellages opgericht, met zware rotsblokken beladen, die men in eens kon doen neer-

storten, „waardoor een naderende vijand onthaald kon worden op een hagelbui van steenen, genoegzaam om een gansche armee te verpletteren” (Labat). Dat dit verdedigingsmiddel niet te verachten was, ondervond de Fransche kaperkapitein *Pinel*, die in 1688 het eiland bij verrassing trachtte te nemen. Na het genaderd te zijn met een brik, die hij op zee had genomen en die den Sabianen wel bekend was, daar zij tevoren geregeld handel had gedreven op het eiland, landde hij met eenigen zijner manschappen, die ongemoeid naar boven klommen, daar de Sabianen veronderstelden, dat het de kapitein en eenige matrozen van de hun bekende brik waren. Plotseling echter zagen de inwoners het kaperschip, dat in last gekregen had om zich tot op een te geven sein dicht onder den steilen wal te houden (waar het van boven niet zichtbaar was), doch dat te ongeduldig was geweest om op het afgesproken signaal te wachten, van onder den wal uitschieten. Terstond begrepen toen de inwoners, waarom het te doen was, en lieten een paar hunner origineele verdedigingswerktuigen spelen, met zulk goed gevolg, dat verscheidenen van *Pinel's* manschap werden gedood, hij in allerijl weer naar zijn prijsschip terugtrok en van verdere operaties tegen het eiland afzag.

Ware *Pinel* in zijne onderneming geslaagd, een niet onaanzienlijke buit zou hem in handen zijn gevallen. Reeds toen ter tijd stond Saba bekend om de individueele welvaart zijner bewoners, dezer arbeidzaamheid en uiterst net onderhouden woningen, eene reputatie, die het eiland tot heden heeft weten te bewaren. Men verbouwde er eenig katoen, indigo, koffie en tabak, doch vooral legde men er zich toe op de fabrikatie van schoenen. Het eiland was het schoenendepôt voor gansch West-Indië, en het aan de oostzijde van het eiland gelegen gehucht „Crispien” (naar den patroon der schoenmakers: St. Crispinus) herinnert nog door zijn naam aan deze voormaals bestaan hebbende industrie.

De opkomende welvaart onzer kolonie's in West-Indië wekte intusschen al spoedig naijver op. In Engeland had zich een Koninklijke Afrikaansche Maatschappij gevormd, waarvan 's Konings broeder Jacobus, Hertog van York, aan het hoofd stond. In 1661 rustte deze maatschappij, de mededingster der Nederlandsche West-Indische Compagnie, een eskader uit, onder bevel van den schout-bij-nacht *Robert Holmes*, die op de Westkust van Afrika verscheidene onrechtmatige daden tegen onze daar gevestigde kolonies pleegde. Drie jaar later beval de Hertog van York de uitrusting van een vloot van 22 schepen quasi om de Engelsche kolonies in Afrika en West-Indië te beschermen, doch inderdaad om de Hollandsche kolonies aldaar zooveel mogelijk afbreuk te doen. Het opperbevel over deze vloot werd wederom toevertrouwd aan *Holmes*, die in de lente des jaars 1664 uit Engeland vertrok, onze bezittingen op Afrika's Westkust veroverde en daarna naar West-Indië stevende. Gemakkelijk viel het hem daar de nog bijkans onverdedigde eilanden Tobago en St. Eustatius te veroveren, waar een niet onaanzienlijke buit hem in handen viel. *Holmes* verliet echter deze eilanden weer, zonder er eene bezetting achter te laten, zoodat zij feitelijk in handen der Hollanders bleven.

Terecht beklagden zich de Staten bij Karel II over de gewelddadigheden, door *Holmes* in vollen vrede gepleegd, doch zij verkregen op hunne klachten niet de gewenschte voldoening. De Koning ontkende alle kennis aan het bedrijf zijns broeders en beweerde, dat men hem niet aansprakelijk kon houden voor de daden van individueele kooplieden, min nog hem kon mengen in geschillen tusschen twee handelsmaatschappijen. De nadrukkelijkste verzoeken onzer gezanten werden slechts beantwoord met opsommingen van onrechtmatige handelingen, die onderdanen der Staten zich tegen Engelsche eigendommen

zouden hebben veroorloofd. De Staten besloten daarom geweld met geweld te keeren en een vloot van 12 schepen uit te rusten om de door *Holmes* genomen kolonies te heroveren ¹⁾. *De Witt* echter, terecht vrezende dat, zoodra de Engelschen de tijding der uitzending van deze vloot mochten vernemen — en moeielijk was het in die dagen enig besluit der Staten voor de Engelschen geheim te houden — trachten zouden haar doel te verijdelen, wist te bewerken dat een geheime last, aan het meerendeel der Gedeputeerden onbekend, aan *de Ruyter* werd gezonden, die zich toen in de Middellandsche Zee bevond, om met zijn onderhebbende bodems de door *Holmes* genomen kolonies te heroveren.

Na eerst het Hollandsch gezag op Afrika's Westkust te hebben hersteld, vertrok *de Ruyter* in Maart 1665 naar West-Indië, deed een vergeefschen aanslag op Barbados, waar een groote vloot van Engelsche koopvaardij-schepen op een gunstige gelegenheid wachtte om de reis naar Engeland te aanvaarden, en vervolgde daarna zijn reis naar St. Eustatius, onbekend als hij was met het feit, dat *Holmes* daar geen bezetting had achtergelaten. Onderweg nam de admiraal eenige koopvaardij- en visschersvaartuigen en kwam den 14den Mei 1665 te St. Eustatius aan, tot groote vreugde der ingezetenen, wien op het eerste gezicht de talrijke schepen, die op het eiland aanhielden, de schrik om het hart was geslagen, daar zij zich door een vijandelijke vloot bedreigd waanden. Aan wal gekomen werd de admiraal door Gouverneur en Raden verwelkomd en verzocht eenig kruit ten behoeve van het eiland af te staan, aan welk verzoek *de Ruyter* voldeed.

¹⁾ De Staten van Friesland hadden eerst geweigerd hun contingent (2 schepen) tot deze onderneming te leveren, doch later stemden zij toe op grond „dat het van het hoogste belang voor den Staat geacht moest worden deze kolonies te behouden”.

„Den volgenden dag (15 Mei) verscheen de vice-admiraal „*Meppel*, met de kapiteinen *Sweers*, *Swart*, *Jan van Nes* en „*t Hoen*, de behoeflfluit, het brandschip *Martha*, en vyf Engelsche „pryzen, die men voor St. Christoffel had gelaten, voor „St. Eustache. Het scheepken *St. Joris*, te vooren door kapitein „*van Nes* by Nieves genoomen, groot omtrent 20 lasten, doch „ontlaaden dreef van de reede, en kon, omdat het te licht „geballast en te rank was, niet op laveeren; dies liet men 't „volk daar af haalen, en 't scheepken als onnut in den brand „steken en dryven. Het begost den volgenden nacht sterk „te koelen met grooten blixem en zwaaren regen, en men zag „een orkaan te gevoelt. Dit onweer, by d' inboorlingen der „Karibische eilanden Ouragan genoemd, is het schrikkelykst, „dat iemand in dit gewest kan overkoomen. 't Is een felle „samenspanning en worsteling van alle de winden, die in een „etmaal, en zomwijl in minder tijdt, al de strecken van 't kompas „omloopen, en tegens elkandren aanwaaijen en uitbersten met „zoodanig een ongestuimig geweldt dat hemel en aarde schynen „te vergaan.

„De vreesselyke storm rukt de boomen met wortel met „al uit de aarde, bederft geheele bosschen, scheurt de rotsen „van de bergen en werpt ze in de dalen, sloopst de gebouwen, „verwoest de velden; en beroert de zee, dermaate, dat ze zich „met de lucht en hemel schynt te vermengen; slaat de schepen „op de kusten aan stukken alsof het spaanderen waaren, of „slingert ze in 't midden der zee, tot dat ze bersten en ver- „zinken. Deeze orkaanen, die in 't gemeen in de maanden „van Julius, Augustus of September ontstaan, en om 't zevende „jaar plaghten te komen, werdt men nu, seedert eenigen tydt, „tweemaal, ja zomwylen driemaal in 't jaar gewaar. Dies „hadt men groote reeden om voor zulk een storm, daar nu de „gantsche vloot aan hing, te vreezen; te meer, omdat de windt,

„den volgenden morgen noch meer opstak; dan op den dagh
 „ging ze leggen, en 't weer bedaarde. Toen liet de Heer
 „*de Ruiter* drie pryzen tegens den wal haalen; eerst een fluit, groot
 „omtrent tzeventig lasten, door kapitein *Henrik Adriaanszoon*
 „verovert; daarna een pynas, door kapitein *Swart* genoomen,
 „groot 100 lasten; en nog een scheepken, groot 20 lasten,
 „door denzelfen *Henrik Adriaanszoon* vermeestert. Deze
 „scheepen waren leedig en gantsch onbruikbaar. Op dienzelven
 „dagh verkocht hy noch 3 pryzen; het fluitschip de *Joffrou Anna*,
 „groot omtrent 80 lasten, door den kapitein *Sweers* by *Nieves*
 „verovert, voor 12.000 pond suiker; de boot, genoemt *Hartenvree*,
 „groot thien lasten, door den kapitein *Henrik Adriaanszoon*
 „onder *Montserratte* genoomen, voor 1000 pond katoen; en 't
 „*Spaansch fregatje*, dat d'Engelschen voor een kaaper gebruik-
 „ten, groot 20 lasten, door kapitein *Sweers* onder *Nieves* ver-
 „meestert, voor 3000 pond suiker. Daarna werdt besloten, dat
 „men *Nieu-Nederlandt*, door de schaarsheid der lyftoght, niet
 „zou aandoen, maar den koers stellen naar *Terra Nova*, ge-
 „meenlyk *Terre Neuf* genoemt, om daar d'Engelsche scheepen
 „optezoeken, te veroveren of te vernielen. Tot dien einde ging
 „de vloot omtrent den avondt onder zeil. . . .” (*Brandt's*
Leven van de Ruiter).

Nauwelijks had *de Ruyster* de West-Indische wateren verlaten of de Engelschen traden weer offensief op. Nog hetzelfde jaar rustte men te *Jamaïca* tegen *St. Eustatius*, eene expeditie uit, die des nachts in een onverdedigde baai van het eiland landde en het Hollandsche fort bij verrassing nam. Dus waren op het einde des jaars 1666 alle Nederlandsche West-Indische bezittingen, met uitzondering van *Curaçao*, weer in handen der Engelschen. De Staten van *Zeeland*, die op het bezit dier volkplantingen, grootendeels door *Zeeuwen* gekoloniseerd, veel prijs stelden, opperden daarom een voorstel tot uitrusting van

eene vloot, om die kolonies te hernemen, doch de admiraliteiten der andere provinciën weigerden tot dit plan toe te treden. De Admiraliteit van Zeeland alléén rustte daarop een eskader uit van vijf fregatten, onder bevel van *Abraham Crynsen*, die in December 1666 zee koos. Den 28sten Februari van het volgend jaar nam deze vlootvoogd Paramaribo, herstelde daarna het Hollandsch gezag te Essequibo en te Tobago, van waar hij koers zette naar St. Eustatius, via Martinique. Na zich op laatstgenoemd eiland vereenigd te hebben met een Fransch eskader onder admiraal *de la Barre*, vervolgde *Crynsen* zijn reis en kwam omstreeks het midden der maand Mei te St. Eustatius aan, waar de Engelsche bevelhebber weigerde het eiland over te geven. Beide vlootvoogden landden daarop eenige troepen die, na een beleg van enkele dagen, het hoofdfort tot overgave dwongen. De Hollanders hadden in deze belegering het grootste aandeel gehad en slechts op het laatste oogenblik waren zij ondersteund geworden door de Franschen, aan wie echter werd vergund, eershalve, de eerste te mogen zijn om het door de Engelschen ontruimde fort binnen te trekken. Eénmaal daarbinnen weigerden zij echter, onder allerlei voorwendselen, den toegang aan de Hollanders. *Crynsen*, kort daarop vernemende dat een Engelsche vloot, onder Lord *Willoughby*, zich bij St. Kitts vertoond had, besloot, in overleg en samen met *de la Barre*, haar aan te vallen en scheepte daarom zijn landingstroepen weer in, terwijl de Fransche vlootvoogd een kleine bezetting te St. Eustatius achterliet. Bij het eiland Nevis ontmoetten de Engelsche vloot en de vereenigde Hollandsche en Fransche eskaders elkaar en een slag werd geleverd, waarin de vijandelijke vloot zeker totaal zou zijn vernietigd, ware *Crynsen* behoorlijk door de Franschen ondersteund, doch op het beslissende oogenblik ontweken dezen den strijd, waardoor *Crynsen* zich tot wijken zag verplicht. Waarschijnlijk

ontmoedigd of verbolgen over dit lafhartig gedrag der Franschen, scheidde *Crynsen* zich van hen af en vertrok naar Virginië, dus St. Eustatius in het bezit der Franschen latende, die zich spoedig daarop ook van Tobago meester maakten.

Op de vredesonderhandelingen te Breda, in 1667, maakte de teruggave van de West-Indische kolonies een voornaam punt van onderhandeling uit. Engeland eischte, dat het alle kolonies zou behouden, die het bij den aanvang van den oorlog met Frankrijk in bezit had. De eilanden St. Eustatius en Tobago nu waren door de Engelschen genomen vóór de oorlog met Frankrijk uitbrak, waarom de Engelschen op die eilanden aanspraak maakten. Lodewijk XIV, ofschoon van zijn kant niet genegen den Engelschen hun gedeelte van St. Kitts, dat de Franschen hadden veroverd, terug te geven, vergde echter van de Staten, dat zij den Engelschen in hun eisch terwille zouden zijn. De Staten — en vooral de Zeeuwsche afgevaardigden *van Beuningen* en *van Beverningen* — stonden er echter op, dat Tobago en St. Eustatius den Hollanders zouden worden teruggegeven, vooral het laatstgenoemd eiland, wegens de ver-raderlijke wijze, waarop het den Hollanders was ontnomen. De Staten vaardigden een deputatie uit hun midden af om den Franschen gezant *d'Estrades* te verzoeken bij Lodewijk XIV aan te dringen op de teruggave dier eilanden en de Heer *van Beuningen* werd naar Parijs gezonden, om den eisch der Staten klem bij te zetten. Lodewijk XIV stelde de beslissing over deze eilanden van dag tot dag uit, doch bewilligde eindelijk in het verzoek der Staten, mits het wel verstaan zou worden, dat deze teruggave als „de pure grâce” zou worden aangemerkt, daar de Staten hoe-genaamd geen recht op die eilanden konden doen gelden, wijl de Franschen die plaatsen van de Engelschen hadden genomen en zij dus — evenals een schip eener bevriende natie, dat meer

dan 24 uur in handen van den vijand is geweest — als een wettigen prijs moesten worden aangemerkt. Bij het teekenen van het vredesverdrag trachtten de Engelschen ons deze eilanden nog op een slinksche manier afhandig te maken. In stede van in art. 10 van het ontwerp-vredesverdrag te bepalen, dat den Engelschen zouden worden teruggegeven alle eilanden, die zij in bezit hadden „bij het uitbreken van den oorlog tusschen Engeland en de Republiek”, stelden de Engelsche gezanten in dit artikel alleen de woorden „bij het uitbreken van den oorlog”. *D'Estrades* echter doorzag dit plan en schreef aan Lodewijk XIV: „Cela étoit captieux, & si nous en étions „demeurez d'accord, ils auroient pû soutenir dans la suite, „que traitant séparément & ne signant qu' avec nous, le „commencement de la Guerre ne se devoit compter que du „jour de la déclaration que Votre Majesté fit publier au commencement de l'Année 1666, c'est à dire deux ans après la „rupture arrivée entre l'Angleterre & les Etats, pendant lesquels „les Anglais ayant pris les Isles de Tobago & de St. Eustache, „nous les en aurions trouvés en possession lorsque Votre „Majesté rompit avec eux”. Van hun kant weigerden de Engelsche gezanten eenige verandering in het artikel te brengen, zonder machtiging hunner Regeering, bewerende dat men het te Parijs over de redactie van het artikel eens was geworden, zooals zij het thans wenschten te hebben, doch eindelijk — na den tocht naar Chattam — berustten zij in de redactie, zooals de Staten en *d'Estrades* het wenschten. St. Eustatius en Tobago werden dan ook aan de Hollanders teruggegeven, doch in het verdrag werd daarvan niets vermeld. Lodewijk XIV bleef er op staan, dat de Staten de teruggave van die eilanden zouden aanmerken als een gunstbewijs. Den 3den Augustus 1667 schreef de minister *de Lionne* dan ook aan *d'Estrades*: „om aan de Staten te doen weten, dat Zijne Majesteit een

„beschikking had genomen, waarbij de eilanden Tobago en „St. Eustatius hun werden teruggegeven”.

Door het verdrag van Breda waren de zaken grootendeels weer op den ouden voet teruggebracht, doch lang duurde deze toestand niet. In 1672 verklaarde Frankrijk, verbonden met Engeland, Keulen en Munster, der Republiek andermaal den oorlog en, evenals in vorige jaren, maakte de verovering der West-Indische kolonies een der voorname middelen uit, waardoor de oorlogvoerende zeemogendheden elkaar trachtten afbreuk te doen. Terecht merkt dan ook een Engelsch schrijver aan (*C. Washington Eves*), dat in de 16de en 17de eeuw West-Indië het strijdperk was, waarom de heerschappij ter zee werd gestreden: „Verily”, zoo zegt hij, „the thunder of the canon „in West-Indies was full of political signification to Europe, „and influenced the relative strength of nations”. Zoo was dan ook nauwelijks de oorlog opnieuw uitgebroken of de Staten van Zeeland, aangemoedigd door de goede resultaten door *Crynsen* verkregen, zonden opnieuw een eskader naar West-Indië, bestaande uit vier schepen van oorlog, die den 15den December 1672 de reede van Vlissingen verlieten, onder het opperbevel van Commandeur *Cornelis Evertsen* (den Jongen). In het begin van het volgend jaar rustte ook de Admiraliteit van Amsterdam een smaldeel van vier schepen uit, waarover *Jacob Binckes* het bevel voerde, die den 16den April naar de Canarische eilanden en van daar naar West-Indië stevende. Te Martinique ontmoetten deze eskaders elkaar en vereenigden zich. Na de Engelsche Antillen langs gezeild en daar eenige koopvaardij-schepen genomen te hebben, kwamen de eskaders den 8sten Juni voor St. Eustatius aan, dat zij in bezit vonden der Engelschen, die het dus kort na den vredebreuk moeten hebben genomen. *Evertsz* en *Binckes* besloten het eiland te heroveren; een divisie

van 600 man werd aan wal gezet en de stad en het fort van af de reë gebombardeerd. Na enkele dagen waren de Engelschen genoodzaakt te capituleeren en gaven zij het eiland over, onder beding van vrijen aftocht naar St. Kitts. De onzen hadden bij deze gelegenheid bijna geen verliezen te betreuren, „behalve „in den persoon van kapitein *Auske Fokkes*, die met de manschap geland was en, door te grooten yver verhit, het slachtoffer van het klimaat werd”. De buit, die den vlootvoogden in handen viel, was daarentegen „zeer aanzienlijk en bestond, „onder anderen, uit 19 stukken geschut, 200 slaven en een „menigte suiker”. Bij deze verovering hadden de vlootvoogden echter het verdriet te moeten ondervinden, dat de Nederlandsche kolonisten den Engelschen in de verdediging van het eiland behulpzaam waren. Of dit geschiedde door pressie van Engelsche zijde, uit sympathie voor het Engelsch bestuur of uit vrees voor hetzelfde — men kon er toch op rekenen dat de Engelschen na het vertrek van de Hollandsche vloot, het eiland terstond zouden hernemen — is thans niet meer te beslissen. Terecht waren echter de vlootvoogden verontwaardigd over de houding der Hollanders van het eiland. Deels om de kolonisten te straffen, deels omdat de vlootvoogden het niet raadzaam oordeelden hunne macht te verzwakken door eene bezetting op het eiland achter te laten, besloten zij het fort te slechten, de woon- en pakhuizen in brand te steken en de inwoners naar Curaçao te doen overbrengen, waarna de eskaders den 18den Juni hunne reis vervolgden (*J. C. de Jonge's* Geschiedenis v. h. Ned. Zeewezen).

Kort daarop namen de Engelschen van St. Kitts en Nevis het eiland. Het volgend jaar (1674) werd de vrede met Engeland gesloten en het recht der Hollanders op St. Eustatius erkend, doch eerst vijf jaar later, na den vrede van Nijmegen, werd het aan de Hollanders teruggegeven. *De Ruyter*, die, na een

vergeefschen aanslag op Martinique, den 29sten Juli 1674 langs St. Eustatius zeilde, vond het eiland in het bezit der Engelschen, onder bevel van Sir *William Stapleton*, gouverneur van Nevis. Deze haastte zich om *De Ruyter* te doen weten dat hij, ofschoon bevel ontvangen hebbende om het eiland te ontruimen, beter geoordeeld had het voorloopig bezet te houden, om het niet in handen der Franschen te doen vallen. De admiraal schijnt met deze regeling genoeg te hebben genomen, althans hij nam geen verdere maatregelen en vervolgde zijn reis.

Het was gedurende deze bezethouding door de Engelschen, dat kapitein *Jan Erasmus Reyning* — de meest bekende der Hollandsche fibustiers, in menige onderneming de rechterhand van den gevreesden *Morgan* en een der stoutste kapers in West-Indië — een aanslag op het eiland deed. Niet bekend met het sluiten van den vrede tusschen de Republiek en Engeland, rustte hij te Curaçao zijn schip voor deze onderneming uit, daar hij vernomen had, dat de Hollanders van het eiland door de Engelschen werden mishandeld. Op een nacht op de reede van St. Eustatius ten anker gekomen, landde hij met 12 man. Door de wacht aan de baai aangeropen, antwoordde *Reyning*, dat hij kapitein *Morus* van Jamaïca was, gekomen om *Jan Erasmus Reyning* in handen te krijgen, die vermoed werd op het eiland te zijn, waarop de wacht antwoordde, dat dat geen gemakkelijk werk zou zijn, „alzo die vogel niet ligt te vangen was”. Aldus sprekende naderbij gekomen, viel *Reyning* plotseling de wacht aan en nam haar gevangen, waarna nog eenigen van zijne manschap landden. Ten getale van 30 man beklom deze troep nu in alle stilte den berg, waarop het fort lag, dat eveneens werd overrompeld. Nadat de Engelsche Gouverneur aan *Reyning* echter mededeeling had gedaan van het sluiten van den vrede, bood de kapitein zijne verontschuldigen aan en vertrok weder.

In Nederland had intusschen een zekere *Hendrik Carloff*, een West-Indisch grondeigenaar, die door den oorlog zware verliezen had geleden, er bij den secretaris der Admiraliteit van Amsterdam herhaaldelijk op aangedrongen om eene poging te doen om het eiland Tobago opnieuw te koloniseeren. Hij wist zijn plan zoo goed voor te stellen, dat die Admiraliteit in 1676 een eskader onder bevel van *Binckes* uitrustte, bestaande uit vier schepen van oorlog van 44 tot 56 stukken en eenige kleinere vaartuigen, over welke laatsten de reeds genoemde *J. E. Reyning* het bevel voerde. Dit smaldeel liep 16 Maart 1676 van Tessel uit en had in last de Fransche kolonies in West-Indië, voornamelijk Cayenne, te bestoken en het eiland Tobago opnieuw te koloniseeren, over welke kolonie *Cardoff*, die zich op de vloot bevond, als gouverneur was aangesteld. *Binckes* slaagde in zijn onderneming tegen Cayenne, dat zich den 1sten Juni (1676) overgaf, waarna de vlootvoogd een kruistocht ondernam, daar de gelegenheid niet gunstig was om de reis naar Tobago te aanvaarden. Na op dezen tocht het Fransche eiland Marie Galante te hebben genomen, zette *Binckes* koers naar St. Martin, waar hij tegen het einde der maand (Juni) aankwam.

Dit eiland was, samen met St. Kitts, St. Barths, St. Croix en Tortola, in 1651 door Lodewijk XIV voor een bedrag van 250.000 gulden aan de orde der Maltheser Ridders afgestaan, bij welke overdracht niets vermeld was geworden omtrent het tusschen *Thomas* en *de Poincy* gesloten verdrag. Gedurende een vijf en twintigtal jaren echter hadden de ingezetenen van beide naties het offensief en defensief verbond van 1648 geëerbiedigd, doch kort voor *Binckes'* komst had de Maltheser ridder *de Maynie* zich van het Hollandsch gedeelte van het eiland meester gemaakt. Bij zijn komst eischte *Binckes* daarom terstond van *de Maynie* de onmiddellijke overgave van het eiland benevens

een schadevergoeding, doch de Fransche bevelhebber weigerde hardnekkig aan deze eischen te voldoen, waarop *Binckes* 500 man aan wal zette, onder bevel van *Reyning*, om het eiland gewapenderhand te nemen.

„Aan wal gekomen, bevond de Commandeur dat de Franschen zich achter een hooge en steile borstwering hadden verschanst, tot welke de toegang door de bijliggende bergen en een zeker water zeer moeielijk was. Hij oordeelde het echter, tot handhaving van de eer der wapenen van den Staat, plicht, het eenmaal begonnen werk niet op te geven, maar de borstwering, het kostte wat het wilde, met geweld te moeten innemen. Te dien einde liet hij, gedurende den nacht, eene scheepsboot en drie sloepen een eind weg over land dragen en in het vermelde water brengen, waarmede hij zijn volk tot in de nabijheid der borstwering deed overvoeren. Met het aanbreken van den dag begon men de vijandelijke verschansing uit het kanon te beschieten, hetgeen door de Franschen op dezelfde wijs beantwoord werd. Dit duurde omtrent een uur, zonder dat zulks, uithoofde van de stevigheid der borstwering, veel uitwerking deed. Er schoot dus niets anders over dan den vijand met den sabel in de vuist en met geveld geweer aan te grijpen, hetgeen met zooveel dapperheid geschiedde, dat de vijand, hoezeer zich moedig verdedigende, na een uur vechtens, genoodzaakt werd zijnen post te verlaten en op eenen berg terug te trekken. Dan de Nederlanders de Franschen ook hier vervolgende, trokken deze dieper landwaarts in, zonder dat verder iets van hen vernomen werd. Dit roemrijk gevecht kostte de onzen niet meer dan vijf dooden en dertig gekwetsten. Tot straf voor de hardnekkigheid der bewoners, werden na den strijd alle huizen verbrand, alles vernield wat verder voorhanden was en een honderdtal negers ingescheept” (*J. C. de Jonge*). De kapitein *Reyning* deed daarna

een strooptocht door het eiland en „keerde met een groote „menigte vee in de vloot terug”, terwijl hij tevens nog twee Fransche schepen in de nabijheid van het eiland veroverde.

Binckes oordeelde het echter niet raadzaam een troepenmacht op het eiland achter te laten, daar hij zijne macht reeds verzwakt had door eene bezetting te Cayenne achter te laten. Een langer verblijf achtte hij evenmin in het belang der vloot, voornamelijk wijl het orkaanseizoen op handen was en de vloot bovendien gevaar liep gebrek aan levensmiddelen te krijgen door de 700 slaven, die men in de Fransche kolonies had genomen en ingescheept, waarbij zich nog een honderdtal planters dier plaatsen hadden gevoegd ter kolonisatie van Tobago. *Binckes* zond daarom drie schepen van oorlog, onder bevel van kapitein *Jan Bont*, met deze kolonisten en ruim 400 slaven naar Tobago, terwijl hij zelf met de rest der vloot den 30sten Juni naar Haïti vertrok doch, dáár vernemende dat de Fransche admiraal *d' Estrées* Tobago bedreigde, snelde hij dat eiland te hulp.

Terstond na het vertrek der Hollandsche vloot namen de Franschen, die zich na hun nederlaag in de bosschen op de bergen hadden schuil gehouden — waarom *Binckes* dan ook vermeldt „niets verders omtrent hen vernomen te hebben” — weer bezit van hun gedeelte van het eiland, hetgeen de weinige Hollandsche kolonisten niet konden of niet wilden verhinderen, terwijl de Franschen van hun kant de Hollanders eveneens opgemoeid lieten. In 1689, toen de Franschen van St. Kitts zich van het Engelsch gedeelte van dat eiland hadden meester gemaakt, dwongen zij hunne landgenooten te St. Martin om hunne bezittingen aldaar te verwoesten en zich op St. Kitts te vestigen, waar hun voormaals Engelsche eigendommen werden toegewezen. Ik heb nergens vermeld gevonden, dat de Hollanders zich daarna van het geheele eiland hebben meester gemaakt, hetgeen ook niet waarschijnlijk is, daar reeds het

volgend jaar St. Kitts werd heroverd en de van St. Martin verdreven kolonisten zich weder op dit eiland vestigden. Gedurende meer dan eene eeuw hield men zich nu aan het verdrag van 1648; in geen der oorlogen tusschen de Republiek en Frankrijk kozen de kolonisten partij; men nam een stipte onzijdigheid in acht en wist die ook door de Hollandsche, Fransche en Engelsche kapers, die het eiland aandeden, te doen eerbiedigen.

Het was *Binckes* mogen gelukken bij tijds te Tobago aan te komen om daar het Fransche eskader onder admiraal *d'Estrées* te noodzaken van de verovering van dat eiland af te zien. In November van hetzelfde jaar (1677) hernieuwde *d'Estrées* echter zijn operatie's tegen het eiland en ditmaal met beter gevolg. Een bom, die in het kruithuis terecht kwam, deed dit in de lucht vliegen, door welk ongeluk *Binckes* en de meeste Hollandsche officieren, benevens een 300 man, werden gedood, waarna het Hollandsch eskader totaal werd geslagen (12 Dec. 1677). *D'Estrées* stevende nu ook naar St. Eustatius, dat hem door de Engelschen, die het bezet hielden, werd overgegeven, doch bij den vrede van Nijmegen (1678) werd het eiland weder aan de Republiek gerestitueerd.

Gedurende een tiental jaren bleef St. Eustatius nu van vijandelijke aanvallen verschoond. In 1689 echter brak tusschen Engeland en Frankrijk de oorlog opnieuw uit, de Republiek werd daarin meegesleept en de korte rust, die de West-Indische kolonies hadden mogen smaken, werd wederom verstoord. De gouverneur der Fransche Antillen, graaf *de Blénac*, rustte, na de Engelschen van St. Kitts te hebben verdreven, eene expeditie tegen St. Eustatius uit, onder bevel van *Claude de la Guarrigue*, een jong doch bekwaam officier, die zich reeds in meer dan eene onderneming had onderscheiden. Met een honderdtal vrij-

willigers uit de voornaamste ingezetenen van St. Kitts viel *de la Guarrigue* het eiland van twee zijden tegelijk aan. Een gedeelte der manschappen, onder *la Touche* en *Castings*, landde aan de noordkust van het eiland, zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, daar de Hollanders deze kust genoegzaam verdedigd hadden geacht door de hooge zeeën, die daar meestal staan, en er daarom geen fortificatiën hadden aangelegd ¹⁾.

Het andere gedeelte der troepen, onder *de la Guarrigue* zelf en luitenant *Coulet*, viel het eiland aan de noordwest zijde aan en landde te Jenkinsbaai. Ofschoon de landing op zich zelf daar geen bezwaar opleverde, was de tocht van daar naar de hoofdforteres echter een zeer gewaagde onderneming. Ten eerste had men een zeer steilen, ongeveer 200 voet hoogen bergrug te beklimmen, op wiens leemachtigen bodem de voet bijna bij elken stap uitglijdt ²⁾, en daarna liep de weg door nauwe bergpassen, die door de sterke batterijen van Dommelingdijk en Signalhill werden bestreken. Van deze batterijen zag men wel de Franschen tegen het hoofdfort oprukken, doch men was door hunne stoute onderneming zoozeer verbluft, dat men er niet aan dacht hun het voorttrekken te beletten, dan totdat het te laat was en zij het gevaarlijkste gedeelte van den weg reeds achter den rug hadden. Nog vóór *la Touche* verscheen *de la Guarrigue* voor het hoofdfort. Meester van het eiland, behalve van dat fort, viel het *de la Guarrigue* niet moeielijk allen toevoer van levensmiddelen af te snijden en, na een beleg van zes dagen, noodzaakte hij het fort om zich over te geven.

Het volgend jaar leden de Franschen, in het begin van den oorlog zoo voorspoedig, zware verliezen. De Engelschen, onder generaals *Codrington* en Sir *F. Thornhill*, heroverden

¹⁾ Later werden er op die kust echter twee batterijen aangelegd.

²⁾ De overlevering wil dat een Fransch officier bij deze bestijging bij ongeluk in zijn eigen zwaard viel en aan die verwonding overleed.

X
St. Kitts en een paar andere eilanden, waarna ook St. Eustatius, St. Martin en Saba hun in handen vielen. Tot in 1697 bleven deze eilanden in het bezit van de Engelschen, toen zij, bij den vrede van Rijswijk, aan de Hollanders werden teruggegeven.

Het bestuur der kolonie werd van den beginne af aan, onder oppergezag van de Staten en de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie, toevertrouwd aan een Gouverneur of Commandeur, wien een Raad terzijde stond. Eerst in latere jaren kregen St. Martin en Saba vice-commandeurs, insgelijks door Raden bijgestaan, doch ondergeschikt aan Gouverneur en Raden van St. Eustatius. Deze Raden werden, tenminste in latere jaren, door de burgers gekozen en niet, zooals te Curaçao, door Bewindhebberen of door den Raad zelf benoemd. Ofschoon deze Gouverneurs en Raden zich „dienaren” der Compagnie noemden, waren zij echter, evenals de overige ambtenaren, vóór alles kooplieden, wier belangen meermalen in strijd waren met de inzichten van Bewindhebberen, doch de welvaart van de eilanden leed er niet onder en evenmin had de Compagnie zich te beklagen uit een financiëel oogpunt, daar St. Eustatius gedurende lange jaren de belangrijkste en meeste winsten afwerpende bezitting der Compagnie was in de Antillen. Behalve dat de Raden den Gouverneur adviseerden in de politieke regeering van het eiland, vormden zij met hem ook het wetgevend lichaam der kolonie, hetgeen toen geen bezwaar opleverde, daar de Raden alleen door blanken werden gekozen en ook alleen de belangen der blanke bevolking vertegenwoordigden en behartigden. Tevens was aan de Raden de rechtspraak toevertrouwd, die gegrond was op eenige plaatselijke wetten, op de plakaten en ordonnantiën der Staten en, waar deze over een of ander punt zwegen, op de plakaten der Staten van Zeeland, daar de kolonie meer direct stond onder het beheer der Kamer

van Middelburg, die zich langen tijd het uitsluitend recht om op St. Eustatius handel te drijven voorbeheld. ¹⁾

Omtrent de belastingen, die in de kolonie geheven werden gedurende de eerste twee honderd jaar van haar bestaan, heb ik geen zekere opgaven kunnen vinden. Enkele gegevens uit de archieven en eene vergelijking met de bestaan hebbende belastingen in de kolonie Curaçao schijnen er echter op te wijzen, dat de belastingen gering waren. Bij art. 9 van het Reglement voor de West-Indische Compagnie van 26 April 1634 was bepaald dat zij genieten zou „een gerecht tiende part van „alle de Vruchten die door haer ofte de hare sullen worden „geteelt, ofte andersins overgewonnen”, terwijl art. 11 van dat Reglement aan de Compagnie nog het recht toekende om, met voorkennis en goedkeuring der Staten, „eenige kleyne beswaernis te stellen op de Consumptie van Eetbare of Drinckbare Waren”. Het schijnt dat de Compagnie van de heffing der tienden geen werk heeft gemaakt in de kolonie St. Eustatius en er een gering uitvoerrecht voor in de plaats stelde, terwijl wel invoerrechten, accijns- en waaggelden werden geheven van in consumptie gebrachte levensmiddelen en dranken. Ook hebben waarschijnlijk reeds vroeg bestaan de belastingen, bekend onder den naam van „Familie- en Hoofdgelden”. De eerste was eene contributie, geheven van alle gevestigde ingezetenen, naar hunne inkomsten in klassen verdeeld; de tweede was een recht, door slaveneigenaars van hunne slaven te betalen en beliep eenige stuivers per „kop”. Van het bestaan van belastingen op eigendommen en van scheepsopgelden heb ik nooit iets vermeld gevonden, en het komt mij ook waarschijnlijk voor dat zij, tenminste niet dan tot lang na 1639, bestaan hebben,

¹⁾ Nog in 1751 protesteerde deze Kamer, ofschoon te vergeefs, tegen het recht van anderen om op het eiland te varen.

daar het wel in de bedoeling van Bewindhebberen moet hebben gelegen den toevloed van kolonisten en de scheepvaart zooveel mogelijk in de kolonie te bevorderen.

De zorg voor het onderwijs in de kolonie schijnt de Compagnie geheel te hebben overgelaten aan particulieren. In de archieven van het eiland Curaçao vindt men meermalen gewag gemaakt van verzoeken der kolonisten strekkende om, „wegens het gebrek aan eenige inrichting tot opleiding van de jeugd” aan een bepaald persoon, veelal den voorzanger der Gereformeerde gemeente, vergunning te verleenen eene school op te richten, en per analogie mag men, geloof ik, wel besluiten, dat dezelfde toestand op St. Eustatius bestond. Dit gebrek aan behartiging van het onderwijs heeft er waarschijnlijk in groote mate toe meegewerkt, dat de Hollandsche taal verwaarloosd werd in de kolonie, waar thans de Engelsche taal de heerschende is. Door hunne handelsbetrekkingen met Engelsche kolonies en door de vele Engelschen, die zich op het eiland vestigden, werd het al spoedig noodzakelijk voor de kolonisten om zich met de Engelsche taal gemeenzaam te maken en reeds vóór 1658 werden de godsdienstoefeningen door de predikanten der Gereformeerde kerk om beurten in het Hollandsch en in het Engelsch gehouden.

Tot die kerk behoorde, evenals in de overige kolonies in West-Indië, het meerendeel der oorspronkelijke kolonisten; alle ambtenaren en autoriteiten moesten lidmaten zijn der „Predominante Kerke” en volgens *de Rochefort* liet de Compagnie er zich veel aan gelegen liggen, dat het der kolonie nooit aan geestelijke leiders zou ontbreken. Zijn werk (*Histoire naturelle des îles Antilles de l'Amérique*), in 1658 uitgegeven, vermeldt reeds de namen van twee predikanten (*van der Graaf* en *de Mey*) die op het eiland gestaan hadden, zoodat men mag aannemen,

dat reeds spoedig na de kolonisatie van het eiland er een predikant moet zijn beroepen.

Andere godsdiensten werden echter op het eiland geduld. *Rochefort* maakt melding van een predikant der Waalsche gemeente op St. Martin (*des Camps*) en Père *Labat*, die de kolonie St. Eustatius in het begin der 18e eeuw bezocht, vermeldt in zijn „Reizen na de Franse eilanden van Amerika”, dat de Capucijners op het einde der 17e eeuw eene missie stichtten te St. Martin, die echter slechts een kort bestaan had, en verder zegt hij: „Ik moet dit recht aan de Hollanders „doen dat, indien zy hunne slaven niet doen doopen, zy egter „zorg dragen van ze te onderhouden in de Christelyke religie, „wanneer zy weten dat zy die omhelst hebben. Ik ben somtyds „door zeer aanzienlyke luyden van die Natie verzogt geworden, „wanneer ik door de plaatzen reisde, waarin zy gehuisvest „zyn, om de Christen-Negers te biechten, om ze te onderrechten, „en om ze te sterken in het geloof dat zy by den doop ontfangen „hadden. Ik heb van die zelve Slaven verstaan, dat hunne „Meesters een zonderlinge zorg droegen, dat zy hunne morgens- „en avonds-gebeden verrichten, en dat ze de Sacramenten „gingen ontfangen, wanneer zy gelegenheid daartoe hadden, „zonder ooit de minste stap te hebben gedaan om ze van „Religie te doen veranderen, of daar van af te gaan”. Ook de Israëlieten, die zich op het einde der 17e eeuw in de kolonie vestigden — waarschijnlijk na hunne verdrijving uit Cayenne, in 1666, en na hun vrijwillig vertrek uit Suriname, in 1667 — hadden volkomen vrijheid in de uitoefening van hunne kerkelijke plichten en reeds vroeg hebben zij een synagoge op het eiland gehad, waarvan thans, evenals van de twee kerken der Gereformeerden en van de kerk der Anglicanen, nog slechts ruïnes over zijn.

In de eerste jaren na de kolonisatie onzer Bovenwindsche eilanden legde men er zich toe op de cultuur van West-Indische producten, vooral van de tabak, terwijl men te St. Martin ook een pijpenfabriek oprichtte. De Stataiaansche tabak verwierf zich spoedig een goeden naam en was, na die van Havana en Virginië, het meest gewild op de markt in Holland. Zelfs in hedendaagsche werken vindt men nog de tabak genoemd onder de stapelproducten van St. Eustatius, ofschoon zij daar nog slechts in het wild voorkomt.¹⁾ Al spoedig echter moest de tabakscultuur plaats maken voor de meer winstgevende cultuur van het suikerriet, doch niet alle gronden van de eilanden waren daartoe geschikt, zoodat de kolonisten naar meerder terrein omzagen. Hun oog viel op St. Croix, waar reeds vroeger eenige Hollanders zich hadden neergezet, doch verdreven waren door de Engelschen, die op hun beurt plaats hadden moeten maken voor de Spanjaarden. In het begin van het jaar 1649 rustte men nu te St. Eustatius eene expeditie uit — het sluiten van den Munsterschen vrede was er nog niet bekend — die er in slaagde vasten voet op St. Croix te verkrijgen. Nauwelijks had hiervan echter de Gouverneur van Puerto Rico, Don *Fernando de la Riva y Agüero*, kennis gekregen of hij kwam zijne landgenooten met een groote macht ter hulp, waarop de Hollanders van de verdere verovering van het eiland moesten afzien.

Deze mislukte onderneming heeft er misschien in groote

1) De kwaliteit dezer tabak is echter nog steeds uitstekend, zooals mij uit persoonlijk onderzoek en ingewonnen beoordeelingen is gebleken. Op St. Eustatius ontbreekt het echter aan kapitaal om een geheel vergeten cultuur opnieuw in te voeren en, met het oog op het te Curaçao bestaand vooroordeel tegen de Bovenwindsche eilanden en den ongunstigen toestand der koloniale financiën, is het niet te verwachten dat particulieren of Bestuur eene poging zullen doen om deze cultuur, die nog thans ongetwijfeld winsten zou moeten afwerpen, te doen herleven. Jammer genoeg, voorzeker!

mate toe meegewerkt, dat men te St. Eustatius — een te klein eiland om aan den grooten toevloed van kolonisten in den landbouw een middel van bestaan te kunnen verzekeren — meer en meer werk van den handel begon te maken. De meest winstgevende handel van West-Indië was in die dagen de sluikhandel met de Spaansche eilanden en met de kust van Zuid-Amerika, waar de uitvoer van stapelproducten, anders dan in Spaansche schepen, verboden was en waar talrijke kustvaarders (*guarda-costa's*) het zeer moeielijk maakten dit verbod te ontduiken.¹⁾ Het viel echter juist in den smaak der eerste kolonisten — stoute zeelui, nog half boekaniers die zij waren — om zich met hart en ziel op dien sluikhandel toe te leggen, dien zij dan ook spoedig zoo goed als uitsluitend in handen hadden (*Historia Universal van César Cantú*). Hierdoor werd het mogelijk dat St. Eustatius zich kon opwerpen als handelscentrum, waar schepen van alle natie's de voortbrengselen der Europeesche industrie kwamen inruilen tegen West-Indische producten. Zóó werd de eerste steen gelegd tot die verbazende, aan het ongeloofelijke grenzende welvaart van St. Eustatius, die voor het eiland den toenmaals zoo welverdienden naam van „Gouden Rots” in het leven riep.

Curaçao, Juni, 1898.

J. H. J. HAMELBERG.

¹⁾ Bij art. 6 van het vredesverdrag van Munster was bepaald dat Nederlanders en Spanjaarden geen handel zouden drijven op hunne respectieve bezittingen in West-Indië.

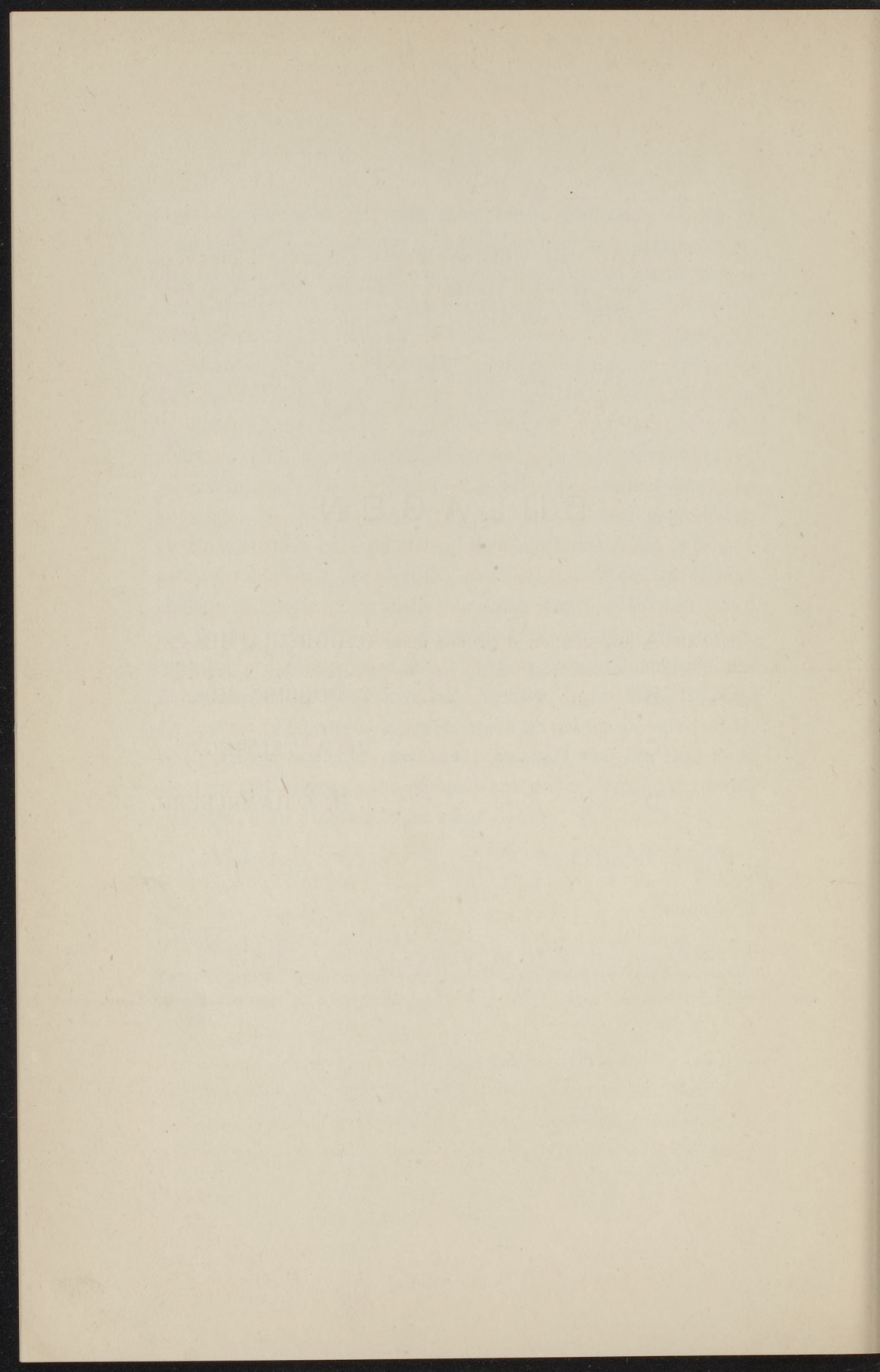
BIJLAGEN.

BIJLAAG **A** Ingezonden door den heer C. GORSIRA MBz.

” **B** ” ” ” ” C. GORSIRA MBz.

” **C** ” ” ” ” MR. A. TELTING.

” **D** ” ” ” ” J. H. J. HAMELBERG.

A.

EXTRACT uit: „Histoire der Aventuriers Flibustiers
qui se sont signalés dans les Indes, Trevoux,
1775” (Deel III).

Journal de Voyage fait à la Mer du Sud, par le
Sieur Raveneau de Lussan.

Le 19, (19 Januari 1685) nous resolûmes de quitter ce poste (omtent de Roques), et nous fimes servir tous ensemble pour gagner l'isle de Curassol, dont la plus grande partie appartient à la Compagnie d'Hollande. Nous passâmes à la vue de celles de Bonnaire et de Roube. Vers les deux heures après midi du même jour nous donnâmes la chasse à un Bateau Flamand qui venoit du Port de la Guaira en terre ferme, et qui s'en retournoit à la Ville de Curasol, deux lieues sous le vent de laquelle nous primes fond le soir au Port de Sancta Barba.

Le 20, nous dépêchâmes le Bateau commandé par la Garde, pour aller à la Ville demander au Gouverneur permission de traiter des mâts pour le Navire du Capitaine Laurent, qui avoit été démâté par un ouragan vers l'Isle de St. Thomas. Il nous refusa tout à plat, et fit fermer les portes de sa Ville. Le Bateau étant de retour, et nous ayant fait rapport du refus de ce Gouverneur, je lui portai copie de notre commission, espérant par-là l'engager de nous accorder ce que nous lui demandions; mais il persista dans son refus. Durant cet intervalle une partie de nos gens ne laissa pas de descendre à terre, et même d'entrer dans la Ville après avoir laissé leurs épées aux portes.

Le 23, nos Navires levèrent l'ancre pour aller mouiller à Sancta-Crux, sept lieues sous le vent de cette Ville. Ils passerent devant le Fort, qu'ils saluerent, et qui leur rendit coup pour coup: mais le Gouverneur nous voyant environ 200 hommes dans la

Ville, nous fit dire le 24 à son de tambour, d'en sortir et de retourner incessamment à nos bords, nous promettant de nous donner des Chaloupes pour nous y porter, moyennant deux pièces de huit par tête. Je m'aperçus alors qu'il vouloit nous empêcher d'y retourner par terre; et en effet, comme il falloit pour cela traverser un Lagon qui est au pied du Fort, il avoit défendu de nous passer. J'allai donc le trouver, pour lui dire que nous n'avions pas besoin de ses Chaloupes, que si nous eussions eu le dessein d'aller par mer joindre nos Vaisseaux, nous avions des Pirogues pour nous y porter, et que nous ne desirions y retourner par terre que pour nous promener. Il me répondit que c'étoient les Habitans eux-mêmes qui faisoient difficulté de nous laisser voir leur Isle; cependant il ne laissa pas de nous faire passer le Lagon, et de-là nous fûmes deux jours en chemin pour arriver le 26 à Sancta-Crux, où nos Navires nous attendoient.

Nous apprîmes depuis, que le motif de l'indignation de ce Gouverneur contre nous, venoit de ce que quelque temps auparavant les Navires des Capitaines Laurent et Michel avoient pris devant la Havane deux Vaisseaux Hollandois frétés de l'Espagnol, qui portoient 200.000 pièces de huit, dont moitié appartenoit à la Compagnie d'Hollande, et l'autre moitié aux Espagnols. Ces derniers, contre lesquels nous étions en guerre, ayant seuls été pillés, en furent dédommagés par les Hollandois qui conduisoient ces deux Vaisseaux, et qui partagèrent avec eux les 100.000 pièces de huit appartenantes à leur Compagnie, auxquelles les Flibustiers n'avoient pas touché, n'ayant point de guerre avec elle. Ils persuadèrent ensuite aux Commis de la Compagnie, que le tout avoit été pris, et nous portâmes ainsi la peine de la friponnerie que ces Hollandois avoient faite à leur propre Nation.

Quoi que l'Isle de Curassol soit assez connue en France, je remarquerai en passant, qu'elle est de la même température que

celle de St. Domingue, et qu'il y croit les mêmes fruits; que le terrain y est uni presque partout, et le pays fort découvert par le peu de bois qu'on y rencontre. La terre en bien des endroits y est presque stérile, et rapporte peu à ses maîtres, qui ne recueillent pour leurs vivres que du mays et du petit mil. Elle est néanmoins arrosée de plusieurs sources et de quelques rivières¹⁾. La Ville est petite, mais fort jolie, ceinte d'une muraille très-haute et fort mince; son Port est beau et sûr. Le Fort qui le commande, aussi-bien que la Ville, est assez régulièrement fortifié. On y professe librement plusieurs sortes de Religions, dont les principales sont celles des Calvinistes, des Juifs et des Quacres, pour chacune desquelles il y a dans la Ville, un Temple particulier. Leur Commerce consiste dans le sucre qui croît chez eux, et dans la laine qui provient de la grande quantité de moutons qu'ils nourrissent. Outre les cuirs qu'ils retirent de ces animaux, et d'un grand nombre de boeufs et de vaches qui paissent dans les lieux les plus bas et les plus arrosés de l'Isle où les paturages sont abondants. Ils sont tous portés d'inclination pour la Nation Espagnole, avec laquelle ils font leur plus grand négoce.

Le 27, nous appareillâmes et nous fîmes route vers le Cap la Vella.

Raveneau de Lussan, né à Paris en 1663, d'une famille honorable. Accepte la proposition d'aller à St. Domingue. S'embarque le 5 mars 1679. Faute d'argent il s'unit à la troupe de Laurent de Graff, pour aller en course. Il passe avec les flibustiers à la mer du Sud, remonte de Panama jusqu'à Guatemala et Nicaragua et Costa Rica, et le 20 Avril

¹⁾ De schrijver was hier in of kort na den regentijd en kan op zijn weg eenige kleine stroompjes regenwater hebben ontmoet, b. v. op de plantage St. Kruis.

1686 retourne a Leparro. Surprennent Granada, sur le lac de Nicaragua, et y mettent le feu. Le 15 Mai ils quittent Granada et marchent sur Realejo, sur la mer Pacifique, qu'ils atteignent le 28 Mai, et s'embarquent pour Panama, et les Français et Anglais s'unissent de nouveau pour attaquer Guyaquil sur la côte de Pérou. La prise de cette ville produit 1,500,000 francs. Raveneau et une partie de ses compagnons font voile vers le Nord et prennent Tehuantepec, Mexique, avec 280 hommes. Ils traversent Nicaragua malgré d'énormes difficultés matérielles, manque de vivres, combats perpétuels avec les Espagnols. Arrivés sur la rivière Zara, les flibustiers la descendirent sur des pirogues et des radeaux. Le 9 Fevrier 1688, ils arrivent à Gracias-à-Dios, sur la Mer Atlantique, situé à 400 kilomètres en ligne droite de Realejo. Le 14 Fevrier lui et le reste de ses compagnons s'embarquent sur un navire anglais, et abordent le 6 avril à St. Domingue. Voltaire a dit, „La retraite des dix mille Grecs sera toujours plus célèbre, mais n'est pas comparable”. Les flibustiers marchèrent par des détours, l'espace de trois cents lieues, quoiqu'il n'en ait que 80 en droite ligne, d'une côte à l'autre.

B.

**STUKKEN, betreffende Juan de Ampuez en Curacao,
berustende in het archief te SEVILLA.**

1511. Real Cédula para que no se lleve à Juan de Ampies derecho de Almojarifazgo por los mantenimientos que condugese à la Isla Española.

SEVILLÄ, 15 Mayo; 1/2 pliego.

1511. Real Cédula al Tesorero Matienzo para que dé à Juan de Ampies 26566 maravedis à cuenta de su salario.

SEVILLA, 15 Mayo; 1/2 pliego.

1511. Titulo de Factor de la Española y de las demás islas y Tierra-firme, con el salario de 80 mil maravedis al año à favor de Juan de Ampes.

SEVILLA, 19 de Mayo; 1 1/2 pliego.

1511. Real Cédula à los Oficiales de Sevilla para que paguen à Juan de Ampies y cuatro criados el pasage y ropas y mantenimientos que llevasen à la Española.

SEVILLA, 15 Junio, 1/2 pliego.

1511. Real Cédula al Almirante Gobernador y oficiales de la Española para que presten el auxilio que necesite al Factor Juan de Ampies.

SEVILLA, 15 Junio; 1/2 pliego.

1511. Real Cédula al Almirante Gobernador mandando se le den al Factor Juan de Ampies doscientos indios de repartimiento.

VALLADOLID, 2 Agosto; 1/2 pliego.

1511. Instruccion que se dió á Juan de Ampies de lo que debia hacer en el oficio de Factor de le Isla Española.

OCTUBRE; 2 pliegos.

1514. Real Cédula al factor de la isla Española Juan de Ampies sobre asuntos del servicio de S. M.

VALLADOLID, 17 Setiembre; 1 pliego.

1515. Real Cédula al Factor Juan de Ampies dandole las gracias por los servicios que ha prestado en la venta del Almojarifazgo y encargandole cuide mucho de la Hacienda Real.

MEDINA DEL CAMPO, 28 Febrero; 2 pliegos.

1525. Real Cédula comicionando al Licenciado Lebron, Oidor de Santo Domingo, para que entienda en los abusos cometidos por el Factor Juan de Ampies.

TOLEDO, 4 de Agosto; 2 pliegos.

1525. Real Cédula al Licenciado Vadillo, Oidor de la Española, para que entienda en los fraudes cometidos por el Factor Juan de Ampies y en lo sucedido en la construccion de la Fortaleza de Cubagua de que era proveedor Ampies.

TOLEDO, 4 de Agosto; 2 pliegos.

1525. Real Cédula a los Oidores de Santo Domingo para que amparen á Juan de Ampies en la posesion de las islas de Curasao, Curaba y Buynari que le habian sido encomendadas por los Padres Jerónimos y el Licenciado Figueroa (Dice que presentó ciertas escrituras y testimonios sobre esto.

TOLEDO, 24 de Noviembre; 1 pliego.

1526. Real Cédula contestando al Licenciado Lebron. Se le ordena en uno de sus parrafos, siga entendiendo en la causa de Juan de Ampies.

GRANADA, 14 de Setiembre; 1/2 pliego.

1526. Sobre-carta del Emperador Don Carlos confirmando á Juan de Ampies, Factor de la Española y Corregidor de

la Ciudad de Santo Domingo, en la posesion de las Islas de Ouraba y Curaçao y Buynare, (que estan en comarca de la tierra firme) conforme al asiento que con él tomaron en nombre de S. M. el año de 1513, Don Diego Colon y el Licenciado Figueroa. Se contienen en esta sobre-carta los capitulos que ha de guardar Ampies en la poblacion de dichas islas.

GRANADA, 15 de Noviembre; 6 pliegos.

1527. Real Cédula al Licenciado Vadillo, recomendandole la persona de Juan de Ampies para que lo favorezea.

VALLADOLID, 1 de Marzo; $\frac{1}{2}$ pliego.

1527. Real Cédula concediendo á Juan de Ampies licencia para visitar las islas que le estaban encomendadas de jando en su lugar una persona que en su nombre desempeñe el officio de Factor de la Española.

VALLADOLID, 1 de Mayo; $\frac{1}{2}$ pliego.

1528. Real Cédula al Licenciado Vadillo: aprueba en uno de sus parrafos lo que habia hecho con el Factor Juan de Ampies segun manifestaba en su carta de 5 de Agosto de 1527.

BURGOS, 15 Febrero; $\frac{1}{2}$ pliego.

1528. Real Cédula á la Audiencia de Santo Domingo sobre reclamacion de Doña Florencia, mujer de Juan de Ampies, pidiendo alimentos.

(Se manifiestan en ella las causas del divorcio.)

MADRID, 21 de Agosto; 1 pliego.

1609. Tregua ajustado entre los Paises Bajos y España el año de 1609. (5 pliegos).

1648. Tratado de Wesfalia entre España y los Paises Bajos. (No se habla nada de la Isla de Curaçao, pero se dan disposiciones generales sobre los bienes, su confiscacion, devolucion, etc., etc.).

Uit het Register op de Notulen der
Vergadering van Tienen:

- 12 Januari 1675. JAN DONKER. (Gecontinueerd. Verzoekt en bekomt zijne demissie, met dankzegging voor de zeer goede diensten door hem zonder intermissie bewezen, op 22 Juni 1679.)
- 28 Juni 1679. NICOLAAS VAN LIEBERGEN. (Aangesteld. Gecontinueerd 2 Augustus 1681. Bekomt zijne demissie 1 September 1682).
- 10 September 1682. JAN VAN ERPECUM. (Aangesteld).
- 10 April 1686. WILLEM KERCKRINCK. (Aangesteld).
- 18 Juli 1693. De directie gelaten aan 2 Commissarissen.
- 27 Augustus 1694. BASTIAAN BERNAGE. (Voor één jaar aangesteld. Gecontinueerd 26 October 1695, 23 November 1696, 5 October 1697, 16 September 1698 en 26 September 1699.)
- 19 October 1700. Mr. COENRAAD BURGH. (Aangesteld.)
- 25 Maart 1701. NICOLAAS VAN BEECK. (Voor een jaar aangesteld. 15 November 1702 voor een jaar gecontinueerd. Gediscontinueerd, 17 December 1703. Bestellingen omtrent de interims regeering door de Kamer van Amsterdam, 19 Maart 1704.)
- 17 December 1703. Mr. JACOB BECK. (Voor 3 jaar aangesteld. Voor één jaar gecontinueerd op 3 December 1707. Verzoekt en bekomt zijne demissie op 24 November 1708.)
- 24 November 1708. ABRAHAM BECK. (Voor 3 jaar aangesteld.)
- 3 December 1711. JEREMIAS VAN COLLEN. (Aangesteld.)
- 17 October 1716. JONATHAN VAN BEUNINGEN. (Voor een jaar aangesteld. Op 23 November 1717 en 28 December 1718 gecontinueerd. Verzoekt en bekomt ontslag op 12 December 1719.)
- 12 December 1719. Mr. JAN VAN BEUNINGEN. (Aangesteld.)
- 11 April 1721. Mr. JAN NOACH DU FAY. (Aangesteld. Gecontinueerd op 24 November 1724 en 28 October 1727. Verzoekt en bekomt ontslag op 7 October 1730.)

Uit de Soldij-Boeken van Curaçao.

- Gelicentieerd en geordonneerd met het schip Jupiter te vertrekken van Curacao. (13 Maart 1683).
- Overleden 14 November 1685.
- „ 11 Juli 1692.
- „ 19 April 1700.
- Op 9 April 1704 demissie verleend.

146

Op 31 Januari 1709 gerepatriëerd.

Komt het laatst voor den 31sten December 1713.

Gelicencieerd op 8 Juli 1720.

Overleden op 18 September 1720.

5 Februari 1731 door de Vergadering van Tienen ontslagen.

147

KLEEDERDRACHT IN DE 18^e EEUW.*(Uit Protocollen van 1758.)*

INVENTARIS Gedaan Maaken van alle de kleederen Zeijde, Linnen, ende Wolle mitsgaders Juweelen, gemaakt Goud en Silver werk, tot den Lijve van wijlen den WelEd. Achtb. Heere den Heere ISAAC FAESCH ¹⁾, Gouverneur over Curacao ende derselver onderhoorige districten hebbende behoord en door mij RUDOLPHUS BUGHJ, Secretaris van den Grooten raad ten dienste van de Generaale Geoc-troijeerde West Ind. Comp^e. in de neederlanden op 't Eyland Curacao resideerende, in presentie der nagenoemde getuijgen opgenoomen ende in geschrifte gesteld ende dat ten overstaan van den Ed. heer HERMANUS HENSUMA, beneevens de Heeren JAN RUDOLFF FAESCH, JACOBUS BUIJS en GILSBERT VOS JANSZ., in qualijt als gestelde Executeurs over zijn Ed. Achtb. boedel voorn^t bestaande deselve kleederen in 't geene hier na volgt te weeten:

8 familie stukken.

Een roode kist, daarin

3 paar bedde teyken reykoussen

Een fluweele rok.

Een blaauwe grijne rok.

Een d^o. camelotte d^o. met goude kanten.

Een bruijne grijne d^o.

Een olijve half zijde d^o.

Een blauw lakens d^o.

Een dito grein camisool met goude kanten.

Een witt zijde d^o. met goud gebrocheerd.

Een geel d^o. met goude bloemen.

De familie Faesch was oorspronkelijk van Basel, Zwitserland. Gouverneur Faesch was ongetrouwd en oom van den na te noemen J. R. Faesch.

- Een carmozijn d^o. met goud geborduurd.
 Een orange d^o. met goude bloemen.
 Een swarte fluweel camisol.
 Een olijve zijde camelot.
 Een blaauw grein camisol.
 Een oud goud lakense d^o.
 Een blaauw lakense d^o.
 Een swart fluweele broek.
 2 zijde olijf couleure broeken.
 2 donker bruijne greijne d^o.
 Een gebraaijde zwarte zijde d^o.
 2 d^o. d^o. zayette d^o.
 Een blaauw lakense d^o.
 Een swarte fluweele d^o.
 2 blaauwe lakense d^o.
 Een swarte zijde d^o.
 Een blaauwe greine d^o.
 2 d^o. d^o. broeken tot het gegaloneerde kleed behoore.
 24 linne camisoolen.
 22 d^o. borstrokken.
 18 d^o. borstlappen.
 16 crease lange broeken.
 16 d^o. onderbroeken.
 37 hemden met lubben.
 12 stropdassen in soorten.
 22 flanelle gesontheden.
 15 witte linne scheerdoeken.
 13 cathoene japonnen.
 Een zijde geblomde d^o.
 Een d^o. met goud gewerkte d^o.
 12 paar witte gaare kousen.
 6 d^o. catoene d^o.
 4 d^o. zijde do.
 5 d^o. swarte sajette d^o.
 7 d^o. witte wolle d^o.
 2 paar gebraaijde kousebanden.
 Een d^o. harts leedere handschoenen.

- Een hoed met goudgalon.
- Een paar geborduurde muijlen.
- 26 gaare bonnetjes.
- 12 witte Linne d^{es}.
- 80 bonte neusdoeken.
- 12 pruyken in een cedere doos.
- 5 oude slaap japonnen.

Dit bovenstaande berustende onder handen van den
heere JAN RUDOLFF FAESCH.

- Een silvere degen.
- Een „ „
- Een „ „
- Een „ hartsvanger.
- 4 groene zijde port d'epées met silvere gespen.
- Een hartsvanger port d'epé met galon en silver gesp.
- Een rotting met een goude knop.
- Een d^o. met d^o.
- Een d^o. met een porcelijne knop en goude band.
- Een ebbe houtte rotting met een carette knop en goude band.
- Een paar silvere spooren.
- Een paar ijsere spooren.
- Een degen kling en schede.
- Een degen schede met silverbeslag.
- Een hartsvanger d^o. met d^o.
- Een groene en een roode zijde port d'epé sonder gespen.
- Een agate snuifdoos met goud gemonteerd in een zegrijn kasje.
- Een juweel kistje met
- Een goude ring, een topaas en 6 juweelen.
- Een d^o. duym d^o. rondom met diamanten bezet.
- 3 d^o. hoefringetjes.
- Een d^o. ring met een blaauwe steen en 6 diamantjes.
- Een d^o. d^o. met een d^o. steen en 2 d^o.
- Een paar dubbelde mouwknoopjes.
- Een goude etui met een zegrijn kasje.
- Een paar d^o. schoen gespen.
- Een d^o. d^o. kuyt d^o.
- Een goud strop gespje.

- Een d^o. zak horologie.
 Een porcelaine rottingknop.
 2 zilvere broekgespen in soorten.
 2 d^o. knie gespen.
 Een hoogduitsch psalmboek met zilvere slooten.
 Een zilvere cachet met een yvoore handvat.
 Een d^o. klijn signetje met een cupidootje.
 Een brill met silver beslag.
 Een haak met sijn robbe velle koker.
 2 segrijne brille huijsjes met 2 brillen in caret.
 Een brill met goude rant.

Deese berustende onder handen van heer GIJSBERT
 Vos JANSZ.

Aldus Geinventariseert ende beschreven als
 in den hoofde deeses gemeld staat
 Gedaan op 't Gouvernement en de Plantagie
 Hato op Curaçao den 20 October 1758
 ter presentie van STEPHANUS KLEEMAN en
 LOURENTS LUIJDENS als getuijgen.

STEPHANUS KLEEMANN. Hs. HENSUMA, qq.
 LOURENTS LUIJDENS. JAN RUDOLFF FAESCH, qq.
 JACOBUS BUYS, qq.
 GIJSBERT VOS JANSZ., qq.
 Quad attestos,
 BUGHY, *Secretaris.*

LIJST DER LEDEN

VAN HET

GESCHIED-, TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDIG GENOOTSCHAP,
gevestigd te WILLEMSTAD, op het eiland CURAÇAO.

BESCHERMHEER :

Zijn HoogEdelGestrenge Mr. C. A. H. BARGE, *Gouverneur der Kolonie.*

EERELID :

A. J. van KOOLWIJK, *Gepensioneerd R.K. Geestelijke van den 2en rang.*

LEDEN-DONATEURS :

L. V. LEYBA, *Koopman.*

C. A. JONES, „

GEWONE LEDEN :

APPEL. J., *Hoofdrechercheur.*

BAARS. J. A. van, *Bisschop van Teuchira, Apostolisch Vicaris van
Curaçao.*

BEAUJON. J. C., *Iste Commies.*

BEAUJON. Mr. J. H., *President van het Hoog Militair Gerechtshof.*

BOER. J., *Koopman.*

BOSSCHE. E. D. E. van den, *Oud-Gezaghebber.*

BRANDAO. J. W., *Koopman.*

BRANDHOF, A. E. J. van den, *Gezaghebber van Bonaire.*

BRINK. H. van den, *Hervormd Predikant.*

BROUWER. A. J. C., *Gezaghebber van St. Eustatius.*

- BUYS. T. J. C., *Militair Apotheker*.
 CAPRILES. Dr. D. R., *Geneesheer*.
 CASTRO. M. de, *Koopman*.
 CORREA. A. A., *Grondeigenaar*.
 CURIEL. M. P., *Koopman*.
 CURIEL. Morris E., *Koopman*.
 CURIEL. Mozes, *Koopman*.
 DEBROT. I., *Koloniaal Ontvanger*.
 ECKER. J. P. G., *Koopman*.
 ELLIS. J. H. M., *Officier van Gezondheid*.
 EPS. J. F. K. van, *Majoor-Commandant der Stedelijke en Landelijke Schutterij*.
 ESKILDSEN. J. P., *Oud-Hoofdcommies Boekhouder*.
 EVERTSZ. Eugène, *Koopman*.
 EVERTSZ. Mr. Ph. F. de H., *Lid van het Hof van Justitie*.
 FENSOHN. C., *Koopman*.
 FERGUSON. G. A. L., *Oud-Officier van Gezondheid*.
 FERGUSON. H., *Stadsgeneesheer*.
 GAERSTE. D., *Oud-Gezaghebber (sinds overleden)*.
 GORSIRA. A. B., *Grondeigenaar*.
 GORSIRA. C., *Notaris*.
 GORSIRA. C. (M.Bz.), *Grondeigenaar*.
 GORSIRA. C. S., *Koopman*.
 GORSIRA. Mr. J. B., *Advokaat-Generaal*.
 GORSIRA. J. P. E., *Koopman*.
 GORSIRA. M. B., *Koopman*.
 GORSIRA. P. A., *Grondeigenaar*.
 GORSIRA. P. C., *Koopman*.
 GORSIRA. P. E., *Grondeigenaar*.
 GORTER. C. B. de, *Kassier*.
 GRAVENHORST, J. B., *Controleur*.
 GRAVENHORST. J. H., *Oud-Gezaghebber*.
 GROEBE. Th. G., *Oud-Gezaghebber*.
 HALLEY. A. B., *Cipier*.

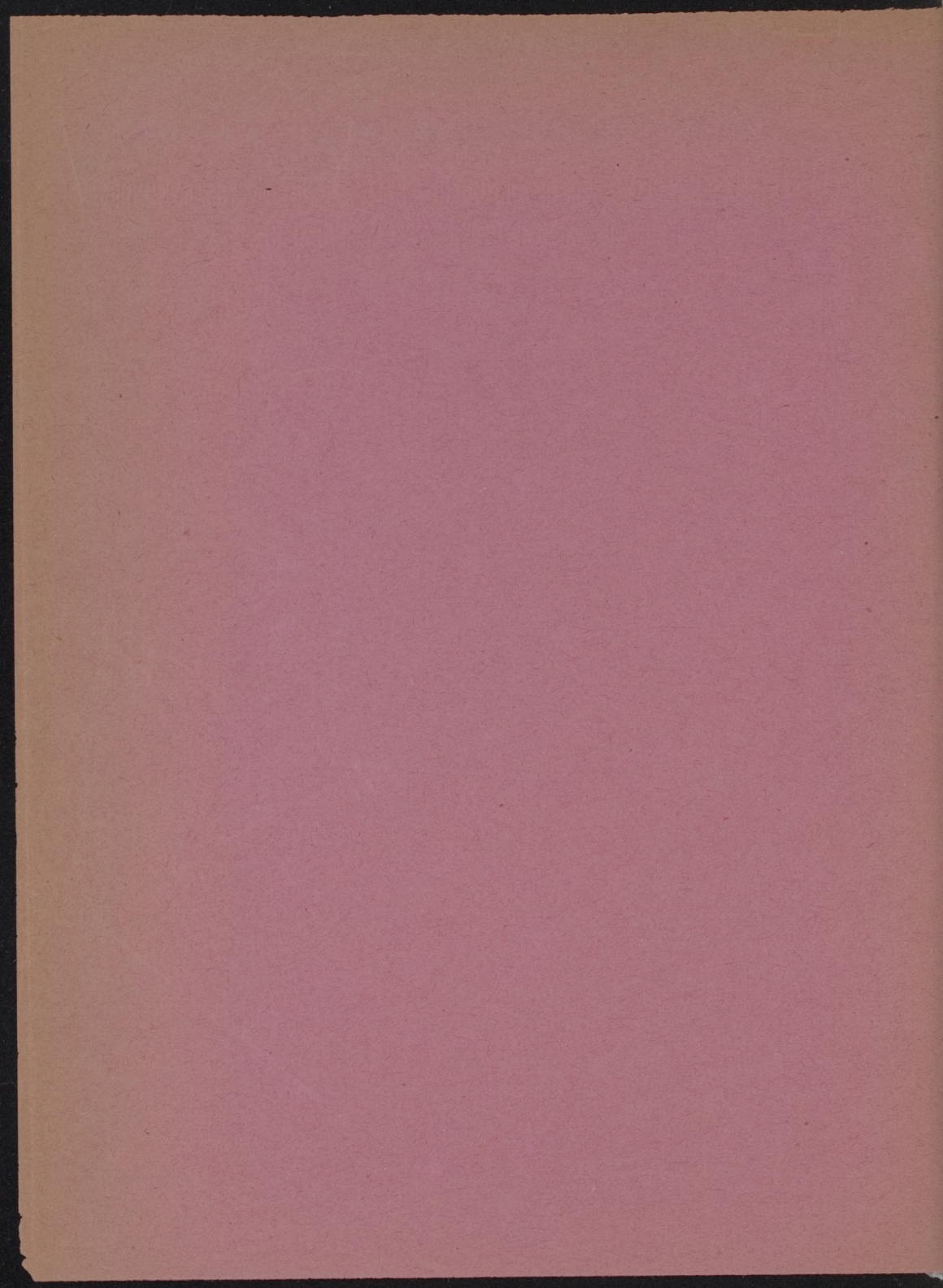
- HAMELBERG. J. H. J., *waarn. Hoofdcommies.*
- HELLING. J. A., *R. K. Geestelijke van den 2en rang.*
- HELLMUND. C. A. F., *Adjunct-Commies.*
- HELLMUND. G. W. F., *Gouvernements-Secretaris.*
- HENRIQUEZ. H. J. C., *2de Commies.*
- HENRIQUEZ. Mord. C., *Koopman.*
- HENRIQUEZ. Mr. Sol. C., *Procureur-Generaal.*
- JESURUN. A., *Secretaris der Aruba Phosphaat Maatschappij.*
- JESURUN. Edward, *Koopman.*
- JESURUN. Jacob, *Koopman.*
- JUTTING. Isaac, *Koopman.*
- KLEUNEN. J. van, *Koopman.*
- KORS. V. M., *R. K. Geestelijke van den 2en rang.*
- KRAFFT. A. J. C., *Hoofdcommies-Boekhouder.*
- KRAFFT. Th. F. W., *Koopman.*
- LAGUNA. M. de L., *Predikant bij de Nederlandsch Hervormd Israë-
lietische Gemeente.*
- LEYBA. A. B., *Koopman.*
- LEYBA. J. E., *Koopman.*
- LIER. Mr. E. I. van, *Praktizijn bij het Hof van Justitie.*
- MADURO. E. S. L., *Koopman.*
- MADURO. Manuel S. L., *Koopman.*
- MADURO. Mord. S. L., *Koopman.*
- MADURO. Mozes S. L., *Koopman.*
- MEYERSTON. A., *Koopman.*
- MONSANTO, J. M., *Koopman.*
- MUSKUS. C. F., *Koopman.*
- NEUMAN. J. P. E., *Uitgever der Curaçaosche Courant.*
- NUYENS. Mr. Th. J. A., *Lid van het Hof van Justitie.*
- ODUBER. Dr. D., *Geneesheer.*
- PEAUX. R., *Luitenant ter Zee (sinds vertrokken).*
- PENSO. Elias M., *Koopman.*
- PENSO. Jacob E., *Koopman.*
- PENSO. M. H., *Koopman.*

VERBETERBLAD

— OP HET —

TWEDE JAARLIJSCH VERSLAG van het GESCHIED-, TAAL-, LAND- en VOLKENKUNDIG
GENOOTSCHAP gevestigd te WILLEMSTAD, CURAÇAO.

Op blz.	5 regel	8 v. o. staat	FERGUZON	lees :	FERGUSON
" "	8	"	1 v. b. "	"	de la
" "	10	"	3 " " "	"	E. DUFOSSÉ
" "	19	"	8 " " "	"	noch
" "	22	"	7 " " "	"	„manillahennep”
" "	24	"	14 " " "	"	werden
" "	25	"	8 " " "	"	C. Sprock Sr.
" "	"	"	17 " " "	"	is opgemerkt
" "	26	"	4 " " "	"	beide
" "	37	"	13 v. o. "	"	mais, boonen
" "	38	"	11 v. b. "	"	dáár
" "	42	"	10 " " "	"	hem
" "	44	"	6 " " "	"	Fiji
" "	53	"	13 " " "	"	Priestman
" "	54	"	7 " " "	"	woonhuizen
" "	56	"	10 " " "	"	47,670.07½
" "	"	"	16 " " "	"	Snijden
" "	57	"	1 v. o. "	"	f 90.—
" "	66	"	3 v. b. "	"	Shea
" "	81	"	6 v. o. "	"	nombro
" "	82	"	15 " " "	"	mananita
" "	83	"	4 " " "	"	haraña
" "	84	"	12 v. b. "	"	zeker soort van eek- hoorn
" "	87	"	14 " " "	"	capoti
" "	88	"	16 " " "	"	cautivo
" "	"	"	9 v. o. "	"	kuiper
" "	89	"	8 " " "	"	quejo
" "	90	"	14 v. b. "	"	zapatero
" "	91	"	13 v. o. "	"	bashí
" "	93	"	5 v. b. "	"	djesun
" "	97	"	7 v. o. "	"	habri
" "	99	"	8 v. b. "	"	Fruta
" "	101	"	2 v. o. "	"	Funche
" "	114	"	9 v. b. "	"	Fort-road
" "	"	"	7 v. o. "	"	meestal
" "	"	"	4 " " "	"	Ter
" "	119	"	8 " " "	"	St. Eustatius
" "	131	"	5 v. b. "	"	af
" "	132	"	3 v. o. "	"	scheepsopgelden

- PENSO. Manuel E., *Koopman*.
- PERRET GENTIL. J. H., *2de Commies*.
- QUAST. J. H. (H. z.), *Griffier bij het Hof van Justitie*.
- REELING KNAP. Mr. C., *Lid van het Hof van Justitie* (sinds overleden).
- ROJER. J. N. W., *Boekhouder*.
- ROMONDT. P. F. W. van, *Luitenant der Infanterie* (sinds vertrokken).
- SALAS. D. H., *Koopman*.
- SALAS. George J., *Koopman*.
- SCHLÜTER. H. C. A., *Luitenant ter Zee 1ste klasse* (sinds vertrokken).
- SCHEUERMAN. J., *Hoofd der Openbare School te St. Eustatius*.
- SCHUTTEVAER. P. H. D., *Luitenant ter Zee* (sinds vertrokken).
- SELHORST. M. J., *Directeur van het Departement van Openbare Werken*.
- SENIOR. S., *Koopman*.
- SENIOR. S. (Jr.), *Koopman*.
- STATIUS MULLER. A. G., *Klerk*.
- STATIUS MULLER. A. W., *Koopman*.
- STATIUS MULLER. C., *waarn. Administrateur van Financiën*.
- STATIUS MULLER. H., *Adjunct-Commies*.
- TILLERMAN. O., *1ste Commies*.
- TROMP. J. M., *Officier van Administratie bij de Zeemacht* (sinds vertrokken).
- WILLEMS. H., *R. K. Geestelijke van den 2en rang*.
- WILLEMSSEN. W. A. C., *2de Commies*.
- WIJCK. Jhr. C. A. L. van der, *Luitenant ter Zee* (sinds vertrokken).
- WOERDEN. A. W. F. C. van, *Kapitein Luitenant ter Zee* (sinds vertrokken).
- ZWIJSEN, V. M., *Directeur van het „Colegio San Thomas”*.
-

